

Štatistický úrad Slovenskej republiky
The Statistical Office of the Slovak Republic

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA a DEMOGRAFIA

SLOVAK STATISTICS
and DEMOGRAPHY

vedecký časopis/scientific journal

3/2014
ročník 24

ŠTATISTICKÝ
ÚRAD
SLOVENSKEJ
REPUBLIKY

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA A DEMOGRAFIA

Vydáva Štatistický úrad Slovenskej republiky. Recenzovaný vedecký časopis založený v roku 1991. Od roku 2014 sú jednotlivé čísla dostupné čitateľskej verejnosti s trojmesačným odstupom aj v elektronickej forme na www.statistics.sk.

SLOVAK STATISTICS AND DEMOGRAPHY

Issued by the Statistical Office of the Slovak Republic. The scientific peer-reviewed journal founded in 1991. From 2014 individual copies of the journal will be available to readers at intervals of three-months also in electronic form at the website www.statistics.sk.

Poverená výkonná redaktorka

Nominee Executive Editor

Zuzana Štukovská

Jazyková redaktorka

Language Editor

Silvia Duchková

Grafický návrh obálky

Graphic layout of the cover

Klára Smutná

Adresa redakcie

Address of Editorial Office

Slovenská štatistika a demografia
Štatistický úrad SR
Miletičova 3
824 67 Bratislava
Slovenská republika

E-mailová adresa

E-mail address

SSaD@statistics.sk

Redakčná rada/Editorial Board

Ludmila Ivančíková (predsedníčka/chairwoman)
Štatistický úrad SR/Statistical Office of the SR

Pavol Baláž

Štatistik/Statistician

František Bernadič

Štatistický úrad SR/Statistical Office of the SR

Mikuláš Cár

Národná banka Slovenska/
National bank of Slovakia

Ján Haluška

INFOSTAT Bratislava/INFOSTAT Bratislava

Ivan Janiga

Slovenská technická univerzita v Bratislave/
Slovak University of Technology in Bratislava

Milan Olexa

Ekonomická univerzita v Bratislave/
University of Economics in Bratislava

Rastislav Potocký

Fakulta matematiky, fyziky a informatiky
Univerzity Komenského v Bratislave/
Faculty of Mathematics, Physics and Informatics,
Comenius University in Bratislava

Eva Rublíková

Ekonomická univerzita v Bratislave/
University of Economics in Bratislava

Iveta Stankovičová

Fakulta managementu Univerzity Komenského
v Bratislave/Faculty of Management, Comenius
University in Bratislava

Erik Šoltés

Ekonomická univerzita v Bratislave/
University of Economics in Bratislava

Pavol Tišliar

Filozofická fakulta Univerzity Komenského
v Bratislave/Faculty of Philosophy, Comenius
University in Bratislava

Boris Vaňo

Výskumné demografické centrum,
INFOSTAT Bratislava/Demographic Research
Centre, INFOSTAT Bratislava

EDITORIÁL

Vážení čitatelia,

jednou z udalostí prvého polroka, ktorá si zaslúži osobitnú pozornosť nielen štatistikov, ale aj odborníkov z externého prostredia a laickej verejnosti, bolo **oficiálne ukončenie** veľkého medzinárodného **projektu Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011. Tejto téme**, tak ako sme na stránkach Slovenskej štatistiky a demografie avizovali už skôr, **venujeme podstatnú časť tohto čísla**. Exkluzívny rozhovor poskytla nášmu časopisu predsedníčka Štatistického úradu SR Ľudmila Benkovičová, ktorá hodnotí silné a slabé stránky sčítania v roku 2011.

Verím, že vás oslovia nové formy sprístupňovania údajov z cenzu prostredníctvom aplikácie *Census Hub*, možnosti ich využitia v štátnej správe, samospráve i súkromnej sfére, ale aj informácie o tom, čomu sa na Slovensku v súvislosti s medzinárodným kontextom sčítania v roku 2021 zaručene nevyhne. Budem rada, ak nám napíšete a svojím názorom prispějete do širokej odbornej diskusie o budúcnosti sčítania na Slovensku, o obsahu, organizácii a možných spôsoboch realizácie tohto mimoriadneho štatistického zisťovania.

V tomto čísle si môžete ďalej prečítať, že približne po desiatich rokoch prípravy sa dostáva do praxe **aktualizácia systému národných účtov**. Už po 31. auguste t. r. sa uskutoční prvý prenos dát podľa novej metodiky ESA 2010, záväzný pre všetky členské štáty Európskej únie. Prečo bolo vôbec potrebné meniť metodiku národných účtov a čo táto zmena znamená pre slovenských štatistikov, vysvetľuje v čísle 3/2014 generálny riaditeľ sekcie makroekonomických štatistík Štatistického úradu SR František Bernadič.

Naším knižným tipom je **monografia Chudoba a deprivácia na Slovensku. Metodologické aspekty a empiria**. Recenzent Róbert Vlačuha vyzdvihuje pre prax najmä jej tretiu časť, v ktorej **autor publikácie Tomáš Želinský** analyzuje údaje z dvoch výberových zisťovaní – EU SILC (o príjmoch a životných podmienkach domácností) a HFCS (o finančnej situácii a spotrebe domácností).

Súbežne s vydaním Slovenskej štatistiky a demografie 3/2014 zverejňujeme na internetovej stránke Štatistického úradu SR www.statistics.sk aj kompletne druhé tohtoročné číslo časopisu. Záznam o jeho online verzii je už súčasťou národnej i celosvetovej databázy ISSN (International Standard Serial Number) spravovanej Medzinárodným centrom ISSN v Paríži.

Aj keď leto je najmä symbolom oddychu, v prípade, že sa vám zažiada „preladiť“, Slovenská štatistika a demografia je pripravená ponúknuť vám zaujímavé čítanie.

Zuzana Štukovská
poverená výkonná redaktorka časopisu

EDITORIAL

Dear readers,

during the first half of the year, one of the events deserving special attention of statisticians, other external experts and the lay public was the **official completion** of the major international **project 2011 Population and Housing Census**. As announced before, **a considerable part of this issue of Slovak Statistics and Demography is devoted to this topic**. Ľudmila Benkovičová, the President of the Statistical Office of the SR, provided an exclusive interview to our journal evaluating the strengths and weaknesses of the 2011 Census.

I believe that you will be pleased with the new forms of census data availability by means of the Census Hub application and the possibilities of their use in state administration, local government and in the private sphere, as well as with the information about what Slovakia will not avoid in relation to the international context of the 2021 Census. Please feel free to write us and thus contribute to the broad professional discussion on the future of censuses in Slovakia, on the content, organization and possible implementing methods of this exceptional statistical survey.

In this issue of the journal you can also read that the **updated system of national accounts** has been put into practice after almost 10 years of preparation. The first data transmission according to the new methodology ESA 2010 binding on all EU Member States will be conducted following the end of August this year. In the issue No. 3/2014, František Bernadič, the General Director of the Macroeconomic Statistics Section explains the reasons for the methodological change of national accounts and what does this change mean to Slovak statisticians.

Our reading tip is the **monograph Poverty and Deprivation in Slovakia. Methodological Aspects and Experience**. The reviewer, Róbert Vlačuha highlights to practice mostly the importance of the third part, in which the **author Tomáš Želinský** analyses data from two sample surveys – EU SILC (on incomes and living conditions of households) and HFCS (on households' finances and consumption).

In parallel with the issue No. 3/2014 of the Slovak Statistics and Demography, the journal's second complete this year's issue will be released at the website of the Statistical Office of the SR www.statistics.sk. A record about its electronic version is already a part of the national and worldwide database ISSN (International Standard Serial Number) managed by the ISSN International Centre in Paris.

Although, summer is a symbol of relaxation, should you wish for some change, the Slovak Statistics and Demography is ready to offer you an interesting read.

Zuzana Štukovská
Nominee editor of the journal

OBSAH/CONTENTS

I. ČLÁNKY/ARTICLES

- Ľudmila BENKOVIČOVÁ/Zuzana ŠTUKOVSKÁ** **5**
 BUDÚCE SČÍTANIE MUSÍ BYŤ CELOSPOLOČENSKOU ZÁLEŽITOSŤOU
 FUTURE CENSUS HAS TO BE A SOCIETY-WIDE ISSUE
 Rozhovor/Interview
- Zuzana PODMANICKÁ** **12**
 SKONČIL SA PROJEKT SČÍTANIE OBYVATEĽOV, DOMOV A BYTOV 2011
 THE 2011 POPULATION AND HOUSING CENSUS HAS ENDED
- Ivana JUHAŠČÍKOVÁ, Pavol ŠKÁPIK** **25**
 CENSUS HUB – NOVÝ EURÓPSKY SYSTÉM SPRACOVANIA
 A PREZENTOVANIA VÝSLEDKOV SČÍTANIA OBYVATEĽOV, DOMOV A BYTOV
 2011
 CENSUS HUB – THE NEW EUROPEAN SYSTEM OF PROCESSING AND
 PRESENTATION OF THE 2011 POPULATION AND HOUSING CENSUS
 RESULTS
- Boris FRANKOVIČ** **37**
 OCHRANA DÔVERNÝCH ŠTATISTICKÝCH ÚDAJOV V SČÍTANÍ OBYVATEĽOV,
 DOMOV A BYTOV 2011
 STATISTICAL DISCLOSURE CONTROL IN THE 2011 POPULATION AND
 HOUSING CENSUS
- Miroslav TÍŽIK** **49**
 KVALITA MERANIA NÁBOŽENSKEJ PRINÁLEŽITOSTI NA SLOVENSKU
 QUALITY OF RELIGIOUS AFFILIATION MEASUREMENT IN SLOVAKIA
- Oľga GÁFRIKOVÁ** **71**
 JE SČÍTANIE PRE SAMOSPRÁVU MOTIVUJÚCE?
 Poznatky a skúsenosti z participácie samosprávy na SODB 2011 v bratislavskej
 mestskej časti Rusovce
 IS THE CENSUS MOTIVATIONAL FOR THE SELF-GOVERNMENT?
 Knowledge and experience of the self-government's participation in the 2011
 Population and Housing Census in Bratislava urban part Rusovce
- Branislav ŠPROCHA** **84**
 NIEKTORÉ MOŽNOSTI VYUŽITIA VÝSLEDKOV SODB 2011 V ŠTÁTNEJ SPRÁVE,
 SAMOSPRÁVE A SÚKROMNEJ SFÉRE PODĽA ÚZEMNÝCH ÚROVNÍ
 SOME POSSIBILITIES OF USING THE 2011 POPULATION AND HOUSING
 CENSUS RESULTS IN STATE ADMINISTRATION, SELF-GOVERNMENT AND IN
 THE PRIVATE SPHERE BY TERRITORIAL LEVEL

Boris VAŇO **102**
SČÍTANIE OBYVATEĽOV NA SLOVENSKU – SÚČASNOSŤ A PERSPEKTÍVY
POPULATION CENSUS IN SLOVAKIA – PRESENT SITUATION AND
PERSPECTIVES

Ľudmila IVANČÍKOVÁ **114**
VO SVETE SA ZAČALA PRÍPRAVA CENZOV OKOLO ROKU 2020
Čomu sa na Slovensku nevyhneme
THE PREPARATION FOR CENSUSES AROUND 2020 BEGAN IN THE WORLD
Slovakia will not avoid it as well

II. INFORMÁCIE/INFORMATION

Ivana JUHAŠČÍKOVÁ **120**
SČÍTANIE A MY
Postrehy zo 44. konferencie Českej demografickej spoločnosti v Prahe
CENSUS AND US
Remarks at the 44th conference of the Czech Demographic Society in Prague

Michal KATUŠA **122**
ČO ROBÍ ŠTATISTICKÉ DÁTA HODNOTNÝMI
Postrehy zo 62. plenárnej schôdze štatistikov z celého sveta v Paríži
WHAT MAKES STATISTICAL DATA VALUABLE
Remarks at the 62nd plenary session of statisticians from around the world in Paris

František BERNADIČ/Zuzana ŠTUKOVSKÁ **126**
K ZMENE METODIKY EURÓPSKEHO SYSTÉMU NÁRODNÝCH A REGIONÁLNYCH
ÚČTOV PRISPEĽA AJ GLOBALIZÁCIA
THE METHODOLOGICAL CHANGE IN THE EUROPEAN SYSTEM OF NATIONAL
AND REGIONAL ACCOUNTS WAS AFFECTED ALSO BY GLOBALISATION
Rozhovor/Interview

Róbert VLAČUHA **129**
Tomáš Želinský: CHUDOBA A DEPRIVÁCIA NA SLOVENSKU.
METODOLOGICKÉ ASPEKTY A EMPÍRIA
Tomáš Želinský: POVERTY AND DEPRIVATION IN SLOVAKIA.
METHODOLOGICAL ASPECTS AND EXPERIENCE
Recenzia publikácie/Review of publication

PRIPRAVUJEME **133**
COMING SOON

BUDÚCE SČÍTANIE MUSÍ BYŤ CELOSPOLOČENSKOU ZÁLEŽITOSŤOU

FUTURE CENSUS HAS TO BE A SOCIETY-WIDE ISSUE

V členských štátoch Európskej únie sa oficiálne skončil projekt *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011*, ktorý dostal prívlastky „udalosť desaťročia“ či „výnimočný projekt“.

V súčasnosti sú v centre pozornosti dáta zo sčítania, ktoré mali jednotlivé členské štáty poskytnúť Eurostatu do 27 mesiacov od skončenia referenčného obdobia. O sčítaní obyvateľov, domov a bytov 2011 a budúcnosti populačného, domového a bytového cenzu na Slovensku sme sa rozprávali s predsedníčkou Štatistického úradu SR Ľudmilou Benkovičovou.

PhDr. Ľudmila Benkovičová, CSc.

• ***Pamätáte sa z minulosti na taký komplikovaný štatistický projekt, akým bolo Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011? Ako dnes, po jeho finalizácii, hodnotíte silné a slabé stránky tohto cenzu?***

Každý cenzus, ktorý sa za posledných 150 rokov uskutočnil na území Slovenska, mal svoje špecifiká, svoje charakteristické črty determinované predovšetkým cieľom, ktorý sčítanie sledovalo. Početné štúdie zreteľne dokumentujú, že iné ciele sledovalo sčítanie ľudu v roku 1919 po vzniku Československa, iné v roku 1940 vo vojnovom Slovenskom štáte¹ a iné ciele a následne aj poznatky prinieslo napríklad sčítanie obyvateľov, domov a bytov z roku 1961. Do prípravy a realizácie jednotlivých sčítaní sa vždy premietali nielen dobové potreby spoločnosti a politické záujmy vládnucej elity, ale odrážala sa v nich podstatným spôsobom úroveň rozvoja štatistickej vedy, používané metódy zberu údajov, rovnako ako technológie spracovania dát typické pre danú spoločnosť.

Faktory, ktoré som spomenula, nemožno vynechať ani pri hodnotení posledného sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011 (ďalej „SODB 2011“ – pozn. redakcie). Navyše tento cenzus, jeho príprava, realizácia i spracovanie priniesli viaceré prvenstvá do histórie cenzov na našom území. Pripomínam, že to bolo sčítanie, ktoré Slovenská republika uskutočnila v rovnakom referenčnom období ako ostatné členské štáty Európskej únie, pričom sa uplatnila jednotná celoeurópska metodika cenzu, ako aj jednotná podoba výstupov, čo má vzhľadom na poznávacie a komparatívne procesy v integrujúcej sa Európe zásadný význam.

¹ Poznámka redakcie: Pozri Tišliar, P.: *Sčítanie ľudu z roku 1940: k niektorým aspektom organizovania a priebehu cenzu*. In: *Zborník príspevkov z vedeckej konferencie Život v Slovenskej republike, Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IX*. Ed: Peter Sokolovič. Ústav pamäti národa, Bratislava 2010. 442 s. ISBN 978-80-89335-37-4.

Projekt SODB 2011, ktorý Štatistický úrad SR prijal, prvýkrát vyžadoval, aby sa sčítacie obvody kreovali elektronicky prostredníctvom on-line aplikácie aplikačného vybavenia GIS RSO². Táto požiadavka rešpektujúca moderné prístupy práce s geopriestorovými údajmi bola vecne opodstatnená a v štandardných podmienkach znamenala zvýšenú kvalitu prípravy, efektivitu a úspory času i práce. Po ukončení tvorby sčítacích obvodov si Štatistický úrad SR objednal analýzu dátových chýb údajových zdrojov registra obyvateľov a adresných bodov. Výsledky, ktoré táto analýza priniesla, ukázali, že správnosť dát bola takmer 98-percentná. Zvyšné viac ako dve percentá predstavovali nezrovnalosti, ktoré sa odstránili počas sčítania. V praxi však elektronická tvorba sčítacích obvodov priniesla aj viaceré objektívne problémy, ktoré odporcovia sčítania zneužili na globálne spochybňovanie sčítania ako takého.

K silným stránkam SODB 2011 patrila nepochybne možnosť, ktorú štatistickí slovenskej verejnosti ponúkli prvýkrát, a tou bolo elektronické samosčítanie. S odstupom času mi je veľmi ľúto, že príležitosť elektronického samosčítania využilo tak málo občanov; elektronicky bolo vyplnených iba necelých 7 % odovzdaných sčítacích formulárov.

Ďalším prvenstvom charakterizujúcim posledný cenzus bolo priebežné monitorovanie empirickej fázy sčítania, možnosť mať v každom okamihu informácie o priebežnom stave zberu údajov. Nazdávam sa, že k silným stránkam sčítania môžeme pripočítať aj intenzívnu komunikáciu s občanmi a rôznymi komunitami prostredníctvom diferencovaných 19 komunikačných kanálov, a to podčiarkujem vo všetkých etapách sčítania, predovšetkým však v čase zberu informácií. Osvedčilo sa nám call centrum, internetové stránky i písomná komunikácia.

Čo sa týka slabých stránok cenzu, veľmi stručne spomeniem dve. Prvá súvisí s kľúčovými hráčmi zberu údajov a tými boli v SODB 2011 sčítací komisári. Ich výber, motivácia pre túto náročnú prácu, ich zručnosti, schopnosť komunikovať s občanmi, odpovedať na ich otázky a pomôcť im pri sčítacích povinnostiach, ako aj zodpovednosť a svedomitosť sa ukázali, dovoľm si povedať, ako mimoriadne slabý článok celého procesu zberu údajov. Pre úspešnosť budúceho sčítania, pokiaľ na ňom budú v nejakej podobe a miere participovať sčítací komisári, je nevyhnutné vyňať celú problematiku sčítacích komisárov z pôsobnosti lokálnych samospráv a hľadať iné, efektívnejšie riešenie.

Musím pripomenúť ešte jednu stránku posledného cenzu, ktorú považujem nielen za slabú, ale priam alarmujúcu – tou bola mimoriadne nepriaznivá spoločenská, mediálna a politická situácia, v ktorej sa SODB 2011 realizovalo. Prvýkrát sa štát, resp. niektorí jeho predstavitelia dištancovali od sčítania a na verejnosti prezentovali názory spochybňujúce alebo priam popierajúce zmysel a význam sčítania. Verejnosti boli najskôr prostredníctvom niektorých politikov a médií podsúvané informácie o slabej pripravenosti sčítania, jeho „zmätočnosti“ a spoločenskej zbytočnosti, neskôr, keď sa preukázala nepodloženosť týchto tvrdení, objavili sa silné snahy o zmarenie sčítania prostredníctvom pseudoargumentu o slabej ochrane osobných údajov a informácií získaných od obyvateľstva. SODB 2011 bolo prvým a verím, že aj posledným sčítaním, pri ktorom štátna správa nepostupovala spoločne a jednotne

---

² Poznámka redakcie: GIS RSO, Geografický informačný systém na tvorbu registra sčítacích obvodov.

v zmysle platného zákona o sčítaní. Verím, že už nikdy v budúcnosti nebude musieť Generálna prokuratúra SR konštatovať, že zo strany Úradu na ochranu osobných údajov došlo „*k neprípustnému zásahu do činnosti Štatistického úradu SR, k zneisteniu časti obyvateľov a tým k ohrozeniu úspešnosti sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011*“.³ Mimoriadne si cením, že v priebehu tejto negativistickej kampane stála na strane sčítania a štatistikov celá odborná verejnosť, ktorej zástupcovia obhajovali prebiehajúce sčítanie ako záujem a potrebu Slovenskej republiky. Samotné výsledky sčítania, tých 5 základných databáz, ktoré sme vytvorili, a množstvo výstupov, ktoré štatistický úrad postupne zverejnil, presvedčivo dokazujú jedinečnosť a opodstatnenosť SODB 2011.

• ***Má na Slovensku ešte šancu tradičné sčítanie? Pribúdajú hlasy, ktoré sa pýtajú, prečo sa v 21. storočí napriek tomu, že máme k dispozícii rozsiahle databázy s rôznymi údajmi o obyvateľoch, stále sčítavame „ako za čias kráľa Herodesa“.***

Položili ste otázku, ktorá je aj na Slovensku v odborných kruhoch intenzívne diskutovaná a na ktorú hľadajú odpoveď všetci zainteresovaní. Môj názor je, že SODB 2011 bolo posledné sčítanie tohto druhu, ak za jeho charakteristiky berieme, že sa realizovalo samosčítacou metódou a zber údajov sa uskutočnil vyčerpávajúcim spôsobom na celej populácii. Budúci cenzus by mal viac než ten posledný rešpektovať zmeny, ktoré prebiehajú v spoločnosti, mal by dôslednejšie pracovať s vedomím spoločnosti, s názormi a zmýšľaním jednotlivcov i relevantných komunít, s meniacou sa verejnou mienkou, a to nielen vo vzťahu k samotnému sčítaniu, ale všeobecnejšie vo vzťahu a chápaní úlohy štátu. Samozrejme, predpokladám, že sčítanie bude aj v nasledujúcom desaťročí jednou z úloh štátu a bude za jeho legislatívnu, organizačnú i vecnú prípravu a priebeh zodpovedať štátna inštitúcia tak, ako to bolo doteraz. V rozhodovaní o konkrétnej podobe budúceho cenzu a jeho parametroch nevyhnutne budú interferovať presadzujúce sa moderné technológie zberu a spracovania údajov.

Čo sa týka práce s registrami a databázami, resp. s rôznymi administratívnymi zdrojmi údajov, očakávam ich cielenejšie využitie v rámci budúceho sčítania. Predstava niektorých laikov, že sa nimi úplne nahradí zber údajov od obyvateľov a štatistici získajú všetky potrebné informácie bez toho, aby prišli do akéhokoľvek kontaktu s jednotlivými občanmi, je optikou dnešného stavu týchto zdrojov príliš optimistická a nereálna. Budovanie systému registrov, ktoré by boli prepojené jednotným identifikátorom, je v rovine zámerov, ktorých uskutočnenie má svoju a rozhodne nie krátku temporalitu.

• ***Ak by sme sa vzdali tradičného sčítania, o aké dáta zo sčítania prídeme?***

Tradičné sčítanie tak, ako sa realizovalo v roku 2011, prinieslo jedinečné informácie o počte a stave obyvateľstva a sociálno-ekonomických, národnostných a náboženských štruktúrach slovenskej spoločnosti k rozhodujúcemu okamihu sčítania. Vedecká obec a experti považujú výsledky SODB 2011 za nevyhnutný predpoklad na odborné analýzy kľúčových populačných a demografických procesov, na štúdium skladby a dynamiky priestorových pohybov, poznanie vývoja rôznych typov domácností (bytových, hospodáriacich i cenzových) na Slovensku. Posledný

³ Poznámka redakcie: Z protestu prokurátora proti opatreniu – stanovisku Úradu na ochranu osobných údajov Slovenskej republiky z 20. mája 2011 k sčítaniu obyvateľov, domov a bytov v roku 2011.

cenzus, čo sa týka viacerých indikátorov, znenia otázok aj ponúkaných alternatív odpovedí predstavuje kontinuitu s cenzom 2001, resp. i hlbšie do histórie. Získané údaje ponúkajú možnosť komparácií a sledovania zmien a charakteristík tohto konkrétneho fenoménu v dlhodobom historickom vývoji.

Navyše tradičným spôsobom realizované sčítanie poskytuje cenzové informácie ako základ riešenia problémov na rôznych územnosprávnych úrovniach – od úrovne štátu a jednotlivých rezortov štátnej a verejnej správy cez úroveň regiónov až po jednotlivé municipality. Možnosť aj najmenších obcí čerpať zo získaných poznatkov poskytuje iba tradičný spôsob realizácie sčítania.

Ak by nebolo tradičného sčítania, prišli by sme o objektívny a spoľahlivý základ na tvorbu prognóz v rôznych oblastiach nášho života, napr. prognózovanie rozvoja dopravnej infraštruktúry, sietí sociálnej starostlivosti o deti, seniorov, plánovanie stavieb škôl, občianskej bytovej výstavby atď., ale aj o možnosť pracovať s prognózami v rovine jednotlivých krajov, miest a obcí.

• *Aj keď tradičné sčítanie má nesporne svoje prednosti a určite budú štáty, ktoré sa ho nevzdajú, trendom vo svete je využívanie administratívnych zdrojov. Ak by sme dokázali prepojiť existujúce databázy, údaje pre potreby sčítania by sa dali získať oveľa jednoduchšie a perspektívne možno aj lacnejšie. Nie je to podľa vás dostatočne silný argument na presadenie zmeny?*

Štatistici sú si plne vedomí najväčších nevýhod tradičného sčítania, ktorými sú vysoká finančná náročnosť takéhoto zisťovania a zaťaženosť populácie. Cenzy realizované v európskych krajinách i vo svete okolo roku 2010 sa vyznačovali pestrým výberom koncepcií zberu cenzových údajov a diferencovanými prístupmi k získavaniu cenzových informácií. Okrem krajín, ktoré realizovali sčítanie výlučne na báze registrov a administratívnych zdrojov údajov, tradičným spôsobom alebo s použitím výberového zisťovania, existovali aj rôzne kombinácie zdrojov na získanie požadovaných údajov. Napr. kombinácia tradičného sčítania a registrov, kombinácia tradičného sčítania, výberového zisťovania a informácií z registrov, rotačné sčítanie atď. Faktom je, že štát, a teda aj štatistici majú v registroch a rozličných administratívnych zdrojoch uložené viaceré údaje od obyvateľov, z ktorých niektoré sa následne zisťujú aj v sčítaní. Treba si však uvedomiť, že tieto údaje sa nachádzajú v rôznych administratívnych zdrojoch, ktoré vznikli na špeciálne účely, a tieto údaje, a to je kľúčové zistenie, nie je možné navzájom prepájať. Údaje v registroch a ďalších administratívnych zdrojoch sa týkajú iba určitej skupiny osôb. Navyše chýba spoľahlivý identifikátor osôb (z dôvodu ochrany osobných údajov v súčasnosti túto funkciu nemôže plniť rodné číslo), chýbajú identické metaúdaje a rovnako otvorenou zostáva otázka aktuálnosti a platnosti jednotlivých registrov a databáz. Každý, kto reflektuje naznačené poznávacie limity využitia administratívnych zdrojov, uzná, že Slovensko sa musí koncentrovať na dobudovanie systému kvalitných registrov a databáz s bezpečným a jednotným identifikátorom. Predpokladá to politické rozhodnutie, zmenu legislatívy, zabezpečenie ochrany osobných údajov, jednotné technologické prístupy a predovšetkým celospoločenské uznanie potreby budovania takéhoto systému. Občania budú tí, ktorí svojimi údajmi naplnia projektované registre a administratívne zdroje. Je to úloha určite presahujúca časový horizont najbližšieho cenzu.

• *Vo svete je už v plnom prúde príprava cenzov, ktoré sa uskutočnia okolo roku 2020. Kedy a ako začne s prípravou Sčítania obyvateľ'ov, domov a bytov 2021 Štatistický úrad SR?*

Možno to niekoho prekvapí, ale Štatistický úrad SR už s prípravou nadchádzajúceho cenzu začal. Všetky naše analýzy, všetky naše štúdie a metodologické úvahy sú vstupnými dokumentmi do prípravy najbližšieho sčítania. V novembri minulého roka úrad usporiadal medzinárodnú vedeckú konferenciu s názvom *Potrebuje ešte Slovensko po sčítaní 2011 ďalší cenzus?* Jej účastníci nastolili viaceré závažné otázky týkajúce sa budúceho sčítania, a to od jeho celkovej koncepcie až po potrebu obohatiť sčítacie formuláre o nové položky, inak zadefinovať niektoré indikátory a pod., jednoducho postaviť sčítanie tak, aby čo najvernejšie monitorovalo dynamiku spoločnosti a zmeny, ktorými Slovensko a jeho obyvatelia za decénium od SODB 2011 prešli. Malo by to byť sčítanie moderné, využívajúce najlepšie poznatky slovenských i európskych štatistikov. Aby sa tak stalo, pripravujem štatút a menovanie členov expertnej pracovnej skupiny, ktorá sa už od jesene tohto roka začne kardinálnymi otázkami prípravy nového cenzu intenzívne zaoberať. Prípravu cenzu považujem jednoznačne za interdisciplinárnu a celospoločenskú záležitosť, aj preto nebude skladba tejto expertnej skupiny obmedzená len na štatistikov, resp. len na pracovníkov úradu, ale k tvorbe novej koncepcie sčítania budú prizvaní aj demografi, ekonómovia, informatici a sociológovia z akademického a výskumného prostredia.

• *Kľúčová v každom sčítaní je verejnosť, poskytovatelia dát. Potrebuje podľa vás obyvateľ'stvo osobitnú prípravu na sčítanie alebo je úplne postačujúca informačná kampaň tesne pred sčítaním?*

Informačná kampaň okrem iných faktorov výrazne vstupuje do formovania postojo v a vedomia verejnosti kakémukoľvek životnému fenoménu. Vzťah obyvateľ'ov k cenzu a ich hodnotenie jeho zmyslu a prínosu pre poznanie spoločenských procesov, resp. pre ich život sú ovplyvnené celkovou znalosťou štatistickej problematiky, tým, aké majú jednotlivé skupiny obyvateľ'ov takpovediac štatistické vedomie, t. j. či ich štatistika a jej výsledky oslovujú, či a akú majú predstavu o postupoch a metódach, ktoré štatistici používajú, aký význam pripisujú sčítaniu. Nazdávam sa, že čím je štatistické vedomie na vyššej úrovni, čím viac si aj laici všímajú rôzne štatistické výstupy, čím viac sa napríklad v médiách hovorí o prínose štatistiky a jej nezastupiteľnej úlohe pri poznávaní aktuálnej ekonomickej, sociálnej a demografickej štruktúry spoločnosti, tým jednoduchšie sa v etape prípravy sčítania, ale aj samotného zberu komunikuje so širokou verejnosťou a jej rôznymi komunitami. Vždy sa budú popri stúpenoch sčítania prejavovať aj tí, ktorí sčítanie a jeho význam relativizujú, znevažujú alebo sú priamo jeho odporcami. Motivácia takýchto prejavov siaha od individuálnej rebélie proti štátu, ktorý sčítanie organizuje, cez kváziodbornú nespokojnosť, napr. s ochranou získaných a spracúvaných údajov, formuláciou sčítacích otázok, „zbytočne“ vysokými nákladmi až po organizované mediálne ťaženie proti sčítaniu.

Pri príprave a realizácii SODB 2011 štatistický úrad venoval mimoriadnu a trvalú pozornosť komunikácii s verejnosťou. V jednotlivých fázach sčítania sa komunikácia koncentrovala na rôzne aspekty sčítania od kvalifikovaného priblíženia koncepcie sčítania širokej verejnosti, vysvetľovania jeho významu a možností, ktoré výsledky sčítania prinesú odbornej i laickej verejnosti, cez objasnenie organizácie zberu údajov až po vecnú stránku sčítacích formulárov i praktické odporúčania, ako vyplňať

príslušné štatistické formuláre a na koho sa obrátiť s nejasnosťami a otázkami. Vysvetľovali sme štatistické prístupy k ochrane osobných údajov a neskôr metodiku spracovania. Ako som už uviedla, v čase sčítania, t. j. od 13. mája do 6. júna 2011, sa komunikácia s obyvateľmi realizovala prostredníctvom 19 informačných kanálov, počnúc call centrom a infolinkami na ústredí a v krajoch a končiac e-mailovým kontaktom.

• **Zostane sčítanie jednou z priorít aj vášho druhého funkčného obdobia? Ak áno, v akom zmysle?**

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov je v zákone o štátnej štatistike zadefinované ako jedna z troch kľúčových úloh Štatistického úradu SR. Nevieť si predstaviť predsedu, ktorý by sa k tejto úlohe nehlásil a nepovažoval ju za prioritu svojho pôsobenia. Úrad v marci t. r. v zmysle nariadenia Európskeho parlamentu, Rady a Komisie sprístupnil Eurostatu požadované výsledky SODB 2011. Dáta sú štruktúrované do 60 hyperkociek, viacrozmerých krížových tabuliek, do 191 podkociek a 21 kvalitatívnych hyperkociek. Kvantitatívne údaje sú doplnené metadáta. Tým si Slovenská republika splnila svoj najdôležitejší medzinárodný záväzok a zaradila sa medzi krajiny, ktorých údaje sú medzinárodnej verejnosti a záujemcom sprístupnené prostredníctvom projektu Census Hub⁴.

Je v záujme Štatistického úradu SR, a je to aj môj profesionálny záujem, aby dáta z SODB 2011 boli ešte dlho predmetom záujmu odborníkov, ale aj obcí, podnikateľskej komunity a občanov, aby sa s nimi pracovalo, aby sa využívali a slúžili spoločenskej potrebe. S cieľom maximálne vyjsť v ústrety záujemcom o dáta zo sčítania sme na samostatnej internetovej stránke sprístupnili multidimenzionálne tabuľky s údajmi o obyvateľoch do úrovne okresov a niektoré vybrané dáta až do úrovne obcí. Tieto dáta sú spracované v porovnateľnej štruktúre ako výsledky predchádzajúceho sčítania z roku 2001. Doteraz sme z výsledkov SODB 2011 vydali dvanásť samostatných publikácií a niekoľko brožúr, využili sme ich v roku 2012 pri spracovaní prierezovej publikácie venovanej Európskemu roku aktívneho starnutia. Pripravujeme veľkú analytickú publikáciu o zmenách v živote obyvateľov Slovenskej republiky za posledné desaťročie, Štatistický lexikón obcí, ale aj ďalšie publikácie.

SODB 2011 nebola rozhodne samoučelná akcia realizovaná na uspokojenie potrieb štatistikov. Bola to náročná a vysokoodborná aktivita, ktorej výsledky sú určené na využitie v prospech rozvoja celej slovenskej spoločnosti a my ich kompetentným a všetkým záujemcom chceme v čo najširšej miere poskytnúť.

Za rozhovor ďakuje **ZUZANA ŠTUKOVSKÁ**

---

⁴ Poznámka redakcie: *Census Hub*, jednotný systém Eurostatu na sprístupnenie a prezentovanie dát z SODB 2011 pre všetky členské štáty Európskej únie, Island, Lichtenštajnsko, Nórsko a Švajčiarsko.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

PhDr. Ľudmila Benkovičová, CSc., od roku 2007 je predsedníčkou Štatistického úradu SR. Vyštudovala sociológiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, kde obhájila aj dizertačnú prácu. Jej prvým pracoviskom bol Ústav filozofie a sociológie SAV. V rokoch 1989 – 1995 viedla oddelenie výskumu v Ústave pre výskum verejnej mienky pri Štatistickom úrade SR. Po trojročnom pôsobení na Úrade vlády SR na pozíciách vedúcej oddelenia analýz a odbornej poradkyne tlačového a informačného odboru prešla do agentúry EXACT, s. r. o., na post riaditeľky pre výskum. Odtiaľ viedla jej cesta do Slovenského rozhlasu, kde pracovala v odbore mediálneho výskumu. Pred vymenovaním za predsedníčku Štatistického úradu SR krátko pôsobila ako poradkyňa predsedu vlády SR pre komunikáciu a verejnú mienku. Špecializuje sa na teoretické a metodologické otázky sociológie politiky, verejnej mienky a sociológie médií. Je autorkou 30 odborných štúdií a viac ako 80 záverečných správ z výskumu.

Zuzana PODMANICKÁ
Štatistický úrad SR

SKONČIL SA PROJEKT SČÍTANIE OBYVATEĽOV, DOMOV A BYTOV 2011

THE 2011 POPULATION AND HOUSING CENSUS PROJECT HAS ENDED

ABSTRAKT

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011 sa uskutočnilo v Slovenskej republike k 21. máju 2011. Výsledky sčítania obyvateľov, domov a bytov aktualizujú obraz o spoločnosti, o jej demografickej, sociálnej, kultúrnej, vzdelanostnej a ekonomickej úrovni, o počte a štruktúrach domov a bytov. Hlavným cieľom príspevku je stručne charakterizovať celý priebeh tohto najvýznamnejšieho a najrozsiahlejšieho štatistického zisťovania od prípravy (legislatívnej, územnej, metodologickej) cez zber v teréne až po spracovanie a disemináciu výsledkov. Súčasťou sú aj základné vývojové trendy týkajúce sa obyvateľstva, odvodené zo získaných údajov.

ABSTRACT

The 2011 Population and Housing Census 2011 was carried out in the Slovak Republic on 21 May 2011. Results of the population and housing census update the picture of the society, its demographic, social, cultural, educational and economic level, the number and structures of houses and dwellings. The main objective of this paper is to briefly describe the entire course of this most important and the most extensive survey, from the census preparation (legislative, territorial, methodological), through the field data collection to the processing and the dissemination of census results. It also includes basic trends in the population, derived from obtained data.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Sčítanie obyvateľov domov a bytov 2011, legislatíva, príprava zisťovania, zber dát, spracovanie dát, výsledky zisťovania

KEY WORDS

the 2011 Population and Housing Census, preparation of surveys, data collection, data processing, survey results

1. ÚVOD

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov (ďalej „SODB“) je vyčerpávajúce štatistické zisťovanie. Vo vzťahu k obyvateľstvu (populačný census) je zisťovaním s najdlhšou históriou a predstavuje základný prameň demografických údajov. Jeho súčasťou sa v moderných sčítaniach stalo aj zisťovanie ďalších údajov týkajúcich sa sociálnych i kultúrnych znakov obyvateľstva a tiež podmienok jeho bývania. Periodicita sčítania je desaťročná.

Sčítanie je neoddeliteľnou súčasťou systému úradných štatistík v každej krajine, realizuje sa preto v súlade so základnými princípmi vedeckej štatistiky.

Dáta zo sčítaní sú široko použiteľné v oblasti verejnej a štátnej správy, v oblasti marketingu i v oblasti vedeckej. Údaje predstavujú dôležitý predpoklad na správne pochopenie fungovania spoločnosti a jej ďalšieho vývoja. Umožňujú zaujať

kvalifikované stanoviská k spoločenským i ekonomickým problematikám a pre viaceré vedné disciplíny prinášajú informácie, bez ktorých by ich analytické nástroje a metódy strácali významnú časť poznania.

Podstatným významovým faktorom je i to, že tieto dáta sú najdôležitejšími a často jedinými štatistickými dátami na lokálnej úrovni (obce, urbanistické obvody, sídelné lokality) a mnohé z nich nie je možné nahradiť, resp. aktualizovať inými zdrojmi, takže sa používajú na podporu rozhodovania počas celého medzicenzového obdobia.

2. PRÍPRAVA SČÍTANIA 2011

SODB 2011 bolo súčasťou celosvetového programu populačných, domových a bytových cenzov, ktorý v spolupráci s Eurostatom koordinovala Organizácia Spojených národov. Tento populačný, domový a bytový cenzus bol výnimočný tým, že sa uskutočnil po prvý raz v histórii v tom istom roku vo všetkých členských štátoch Európskej únie. Vzhľadom na to Európsky parlament, Rada (ES) a Komisia (ES) vymedzili témy sčítania, ich členenie a technickú špecifikáciu. Závaznými dokumentmi na vykonanie sčítania v roku 2011 v členských štátoch Európskej únie sa stalo nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 763/2008 z 9. júla 2008 o sčítaní obyvateľov, domov a bytov a nariadenie Komisie (ES) č. 1201/2009 z 30. novembra 2009, ktorým sa vykonáva nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 763/2008 o sčítaní obyvateľov, domov a bytov, pokiaľ ide o technické špecifikácie tém a ich členenia.

Obsah, rozsah a spôsob vykonania SODB 2011 v Slovenskej republike ustanovil osobitný zákon č. 263/2008 Z. z. o sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2011 (ďalej „zákon o sčítaní“) v súlade so spomínanou legislatívou EÚ. Keďže cieľom sčítania je získať čo najlepšie a najkomplexnejšie údaje, samotný spôsob sčítania závisí od konkrétnych podmienok jednotlivých štátov, preto sú metódy jeho realizácie rôzne. V zásade možno cenzus uskutočniť tradičnou metódou univerzálneho sčítania založenou na zbere dát od všetkých obyvateľov v teréne v danom čase alebo metódou registrov, metódou administratívnych zdrojov, metódou výberových zisťovaní, alebo kombináciami týchto metód.

Počet krajín v Európskej únii (ďalej „EÚ“), ktoré využívajú tradičnú metódu sčítania, síce klesá, ale sčítanie 2011 sa v Slovenskej republike realizovalo tradičnou metódou samosčítania, tzn. údaje aktuálne k tomuto dátumu zapisovali do sčítacích formulárov sami obyvatelia. Táto metóda sa totiž javí pre relatívne malé populácie ako veľmi efektívna.

Podľa zákona o sčítaní rozhodujúcim okamihom sčítania bola polnoc z piatka 20. mája 2011 na sobotu 21. mája 2011. V roku 2011 si obyvatelia po prvý raz v histórii mohli vybrať, či vyplnia tlačené sčítacie formuláre, alebo sa sčítajú elektronicky prostredníctvom osobitej webovej stránky Štatistického úradu SR www.scitanie2011.sk vytvorenej na tento účel.

Sčítanie riadil Štatistický úrad SR v súčinnosti s príslušnými ústrednými orgánmi štátnej správy, vyššími územnými celkami, obvodnými úradmi a obcami. Predsedníčka Štatistického úradu SR zriadila Ústrednú komisiu pre sčítanie ako svoj osobitný dočasný a poradný orgán na prípravu, priebeh a vykonanie sčítania.

Zastúpenie v komisii mali všetky zainteresované zložky, konkrétne ministerstvo financií, ministerstvo vnútra (civilno-správny úsek, bezpečnostný úsek), ministerstvo pôdohospodárstva, životného prostredia a regionálneho rozvoja, ministerstvo zdravotníctva, ministerstvo obrany, ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny a ministerstvo spravodlivosti; samosprávu reprezentovali Združenie miest a obcí Slovenska a Únia miest Slovenska.

V rámci prípravy na zber údajov Štatistický úrad SR vypracoval a zverejnil *opatrenie č. 438/2010, ktorým sa ustanovovali podrobnosti o charakteristikách, základných znakoch a štruktúre zisťovaných údajov a vydával sa vzor sčítacieho tlačiva, a výnos č. 220-0011/2011 o poskytnutí dotácií zo štátneho rozpočtu obciam a vyšším územným celkom na úhradu nákladov súvisiacich so zabezpečením preneseného výkonu štátnej správy pri príprave, priebehu a vykonaní sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2011*. Štatistický úrad SR ďalej vydal 7 metodických pokynov, ktorými upravil postup obcí a obvodných úradov pri príprave a realizácii sčítania, postup pri vytváraní sčítacích obvodov, pri preberaní, kontrole a kompletizácii sčítacieho materiálu.

Osobitnú pozornosť venoval Štatistický úrad SR *spolupráci so samosprávami obcí*, ktorým zákon zveril významné úlohy pri príprave a realizácii SODB 2011; boli o. i. zodpovedné za výber sčítacích komisárov a výkon ich činnosti v sčítacích obvodoch, na ktoré bolo Slovensko v čase sčítania rozdelené, a tiež *spolupráci s obvodnými úradmi*, ktoré o. i. podľa návrhov obcí vytvárali sčítacie obvody v rámci základných sídelných jednotiek.

Pred sčítaním v spolupráci s týmito subjektmi Štatistický úrad SR zabezpečil *územnú prípravu sčítania* prostredníctvom systému GIS RSO. Na území Slovenskej republiky bolo vytvorených cca 20-tisíc sčítacích obvodov, ktoré úplne a skladobne do vyšších územných celkov pokrývali celé jej územie.

Tlač a distribúcia tlačív bola zabezpečená v súlade s technologickými požiadavkami na prevod údajov do elektronickej formy. Na sčítanie sa použili tri druhy sčítacích formulárov – *A. Údaje o obyvateľovi, B. Údaje o byte a C. Údaje o dome*. Konkrétna podoba sčítacích formulárov i jednotlivých otázok vznikali postupne v období prípravy a boli výsledkom hľadania prijateľných kompromisov medzi požiadavkami EÚ a praktickými potrebami slovenskej spoločnosti. Sčítacie formuláre mali plniť svoj hlavný účel, t. j. získanie požadovaných údajov v čo najlepšej kvalite a úplnosti, mali byť pre respondentov dostatočne prehľadné a prijateľné svojím rozsahom (max. 1 – 2 strany formátu A4), zároveň však mali vyhovovať požiadavkám na automatizované spracovanie, skenovanie a optické rozpoznávanie a v neposlednom rade bolo potrebné vziať do úvahy aj finančnú náročnosť (náklady na tlač, distribúciu, spracovanie dát z formulárov atď.). Sčítacie tlačivá boli vyhotovené *okrem štátneho jazyka aj v jazyku maďarskom, rómskom, rusínskom a ukrajinskom v listinnej forme a v elektronickej forme a v jazyku anglickom v elektronickej forme*.¹

Štatistický úrad SR pripravil a pred sčítaním i počas neho viedol *informačnú kampaň*. Táto povinnosť vyplývala zo zákona o sčítaní aj obciam a vyšším územným

¹ Zákon č. 263/2008 Z. z. o sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2011, § 5, odsek 3.

celkom. Informačná kampaň k SODB 2011 spĺňala charakter celoštátnej kampane vo verejnej správe, rozsahom i obsahom bola primeraná cieľu, ktorý zákon o sčítaní požadoval. Cieľovou skupinou informačnej kampane boli všetci obyvatelia Slovenskej republiky bez rozdielu. Štatistický úrad SR venoval mimoriadnu a nepretržitú pozornosť i priamej komunikácii s verejnosťou. V čase sčítania, t. j. od 13. mája 2011 do 6. júna 2011, ktorý určila vláda Slovenskej republiky svojím nariadením č. 1/2011 Z. z., mali obyvatelia denne od 8.00 h do 20.00 h k dispozícii spolu 19 informačných kanálov (call centrum úradu, infolinku v Bratislave, 8 infoliniiek v krajoch, infoe-mail v Bratislave, 8 infoe-mailov v krajoch). Takýmto cieľeným rozdelením komunikácie v čase sčítania sa podarilo odpovedať na otázky obyvateľov týkajúce sa cenzu operatívne a v primeranom čase.

3. REALIZÁCIA SČÍTANIA 2011

V čase sčítania sčítací komisári navštívili všetky domácnosti vo svojom sčítacom obvode, rozdali sčítacie tlačivá a poučili obyvateľov o spôsobe ich vyplnenia.

Štatistický úrad SR v súlade so zákonom o sčítaní vyžadoval od obyvateľov, ktorých obce vybrali za sčítacích komisárov, písomný záväzok, že budú zachovávať mlčanlivosť o údajoch, s ktorými sa oboznámia pri sčítaní.

Po rozhodujúcom okamihu sčítania sčítací komisári zozbierali vyplnené tlačivá, obyvateľov, ktorí vyjadrili záujem sčítať sa elektronicky, ale nakoniec túto možnosť nevyužili, navštívili opäť a požiadali ich o vyplnenie sčítacích tlačív v listinnej podobe.

Následne obce prevzali od sčítacích komisárov za každý sčítací obvod vyplnené sčítacie tlačivá a odovzdali ich obvodnému úradu. Pri preberaní sčítacieho materiálu od obcí sa uskutočnila na obvodnom úrade kontrola sčítacieho materiálu, ktorú vykonali poverení zamestnanci príslušného krajského pracoviska Štatistického úradu SR. Kontrola sa vzťahovala na kompletnosť sčítacieho materiálu, úplnosť a správnosť predpísaných sumarizačných tlačív.

4. SPRACOVANIE DÁT ZO SČÍTANIA 2011

Spracovanie údajov sa uskutočnilo v súlade s technickými projektmi, ktoré pre Štatistický úrad SR zabezpečil externý dodávateľ automatizovaného spracovania výsledkov SODB 2011. Vyplnené sčítacie formuláre boli z celého Slovenska prevezené do Bratislavy, kde sa vo vyhradených a prísne strážených priestoroch uskutočnila digitalizácia získaných údajov o obyvateľoch, domoch a bytoch. Vyplnené zozbierané listinné formuláre boli skenované v ucelených územne homogénnych celkoch.

Štatistický úrad SR dôsledne ochraňoval vyplnené tlačené sčítacie formuláre od ich prevzatia. Na účely sčítania vypracoval dodávateľ pre Štatistický úrad SR bezpečnostný projekt. Zabezpečoval prísny režim ochrany všetkých dát až do ich anonymizácie. Úzky okruh vybraných zamestnancov Štatistického úradu SR, ktorí prišli do styku s dátami, bol náležite poučený o dodržiavaní mlčanlivosti bez časového obmedzenia. Neskôr prešli špeciálnymi školeniami zameranými na dodržiavanie ochrany osobných údajov aj ďalší zamestnanci, ktorých predstavení Štatistického úradu SR v súvislosti s projektom SODB 2011 určili ako oprávnené a poučené osoby. Zápis o preškolení týchto zamestnancov je uložený v ich osobných spisoch.

V špeciálnom režime pracovali a náležitým poučením prešli aj všetci zamestnanci skenovacieho pracoviska.

Súčasťou prípravy dátových súborov na centralizované spracovanie bol kontrolno-korekčný proces po skompletizovaní dát za sčítacie obvody z duálneho zberu, v rámci ktorého sa uskutočnili finálne korekcie a kontroly nad spojenými dátovými súbormi. Išlo o nahradenie textových údajov na sčítacích tlačivách kódmi z príslušných číselníkov a kontroly na jednoznačnosť záznamov vzhľadom na identifikáciu sčítacích formulárov A, B, C, integritu údajov, logické kontroly medzi položkami jednotlivých sčítacích formulárov, logické kontroly medzi jednotlivými formulármi.

Po štatistických kontrolách a opravných korekciách *boli zadefinované obsahy zdrojových báz dát* (ďalej „ZBD“) pre obyvateľov, domy, byty, hospodáriace domácnosti a cenzové domácnosti. To znamená, že do štruktúry ZBD boli začlenené okrem priamo zisťovaných charakteristík i vypočítané a odvodené položky v súlade s požiadavkami a potrebami používateľov. Takto vzniklo päť ZBD (ZBD-obyvratelia, ZBD-domy, ZBD-byty, ZBD-hospodáriace domácnosti, ZBD-cenzové domácnosti). Ide o jedinečný dátový zdroj umožňujúci vytvárať obrovské množstvo údajových kombinácií na všetkých územných úrovniach.

Medzi hlavné výhody ZBD patria: kompaktnosť, viacpoužívateľský prístup, rýchlosť vyhľadávania, spracovania a ukladania požadovaného výstupu, dostupnosť v ľubovoľnom čase a mieste.

Prvé vybrané definitívne výsledky SODB 2011 zverejnil Štatistický úrad SR takmer presne 9 mesiacov od rozhodujúceho okamihu sčítania, 29. februára 2012. Od tohto dátumu do konca roka 2013 vydal dvanásť samostatných publikácií v knižnej a elektronickej podobe, ktoré sumarizovali základné výsledky SODB 2011, a 2 typy brožúr v slovenčine a v angličtine o obyvateľoch, domoch a bytoch. Vybrané výsledky SODB 2011 o postavení trvalo bývajúcich obyvateľov v strednom, vyššom a vysokom veku v SR a krajoch sa využili aj pri spracovaní prierezovej publikácie, ktorú Štatistický úrad SR vydal v roku 2012 pri príležitosti Európskeho roku aktívneho starnutia.

Koncom roka 2013 Štatistický úrad SR sprístupnil *multidimenzionálne tabuľky* s údajmi o obyvateľoch do úrovne okresov a vybrané až do úrovne obcí. Dáta sú spracované v štruktúre porovnateľnej s výsledkami SODB 2001. Ďalej boli zverejnené výsledky vo vybraných štruktúrach za obyvateľov, domácnosti, domy a byty.

Štatistický úrad SR splnil aj všetky medzinárodné záväzky vyplývajúce z projektu SODB 2011. V roku 2013 zaslal Organizácii Spojených národov (OSN) 104 tabuliek s vybranými dátami z cenzu rozdelenými do piatich samostatných celkov. Týkali sa obyvateľov, ich ekonomických charakteristík, domácností, domov a bytov. Približne 80 % z týchto údajov bolo za Slovenskú republiku v členení na mestský a vidiecky priestor, ostatné za mestá Bratislava a Košice.

V roku 2013 poskytol Štatistický úrad SR Organizácii pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj (OECD) 8 tabuliek s vybranými údajmi z cenzu; v rámci nich napr. dáta

o trvalo bývajúcich obyvateľoch SR podľa pohlavia, vekových skupín, krajiny narodenia, národnosti, vzdelania, ekonomickej aktivity, zamestnania a osobitne o trvalo bývajúcich obyvateľoch zamestnaných v školstve a zdravotníctve.

V predpísanom termíne (27 mesiacov od skončenia referenčného obdobia), t. j. v marci 2014, v súlade s nariadeniami Európskeho parlamentu, Rady (ES) a Komisie (ES) Štatistický úrad SR sprístupnil Eurostatu dáta z SODB 2011 v požadovaných štruktúrach, čím splnil svoj najdôležitejší medzinárodný záväzok. Prvýkrát v histórii sú výsledky sčítania zo všetkých členských krajín Únie, z Nórska, Islandu, Lichtenštajnska a Švajčiarska sprístupnené v rámci aplikácie Eurostatu Census Hub riešením typu „údaje pri zdroji“. Dáta za Slovenskú republiku sú štruktúrované do 60 hyperkociek (viacozmerných krížových tabuliek), 191 podkociek a 21 hyperkociek o kvalite. Štatistický úrad SR poskytol ku kvantitatívnym údajom aj podrobné metadáta, dôležité z hľadiska medzinárodného porovnávania zverejnených dát a ich správnej interpretácie. Hyperkocky poskytnuté do aplikácie Census Hub budú v roku 2014 sprístupnené aj v národnom prostredí ako dynamický zdroj údajov a do podrobnejších územných štruktúr.

V roku 2014 pripravuje Štatistický úrad SR vydanie analytickej publikácie *Fakty o zmenách v živote obyvateľov Slovenskej republiky a Štatistického lexikónu obcí SR*. Z dát zo sčítania 2011 budú zostavené aj dve celofarebné brožúry s názvami *Koľko nás je, aké domácnosti tvoríme* a *Koľko nás je, kde a ako pracujeme*.

Pokračuje permanentné vybavovanie ad hoc požiadaviek na dáta z SODB 2011. Výnimočnosť týchto dát je predovšetkým v tom, že sú vďaka konsolidovaným ZBD dostupné v rôznych obsahových štruktúrach pre každú územnú jednotku, takže sú nenahraditeľným nástrojom pre efektívnu politiku, na plánovanie a rozhodovacie účely i na lokálnej úrovni.

Používateľské skupiny sú rôzne, od výskumnej a vzdelávacej sféry cez orgány verejnej správy a samosprávy a občianske zložky. Ich podiely sú relatívne vyrovnané, odlišujú sa však predovšetkým obsahovým zameraním, objemami požadovaných dát, štruktúrou spracovania a územným detailom. Používateľom dnes naozaj nepostačujú vybrané preddefinované tabuľky, zvyšuje sa potreba využívania štatistických informácií, avšak predspracovaných na konkrétny účel, a ich dostupnosť sa stáva strategickým cieľom každého projektu, činnosti, podnikania.

Plnenie takýchto požiadaviek má pre spoločnosť z dlhodobého hľadiska vysoký efekt, je však náročné na personálne, materiálne a finančné podmienky Štatistického úradu SR. Táto zložka bola v plánoch projektu sčítania poddimenzovaná.

Význam cenzu sa zdôraznil koncom roka 2013 na medzinárodnej vedeckej konferencii Štatistického úradu SR s názvom *Potrebuje ešte Slovensko po sčítaní 2011 ďalší cenzus?* Vyše 100 účastníkov, zástupcov rôznych vedných odborov, predovšetkým z inštitúcií štatistickej, výskumnej a pedagogickej praxe, z orgánov verejnej správy a súkromnej sféry, označilo sčítanie obyvateľov, domov a bytov za nenahraditeľný zdroj údajov pre ich život a prácu. Konferencia ocenila výsledky SODB 2011 a mimoriadne úsilie, ktoré Štatistický úrad SR vynaložil na ich získanie. Účastníci podujatia sformulovali a schválili závery a odporúčania vo vzťahu k sčítaniu, ktoré sa uskutoční vo svete okolo roku 2020. Štatistický úrad SR vydal

v marci 2014 zborník príspevkov z tejto konferencie, ktorého obsah môže byť podkladom a inšpiráciou na formulovanie strategických rozhodnutí pri príprave cenzu na Slovensku v roku 2021.

V súčasnosti Štatistický úrad SR vstúpil do rokovania o uchovaní vybraných vzoriek formulárov a ďalších predmetov z projektu SODB 2011 pre potreby Slovenského národného archívu. Po ich odovzdaní budú v priebehu roka 2014 sčítacie formuláre z SODB 2011 podľa zákona skartované.

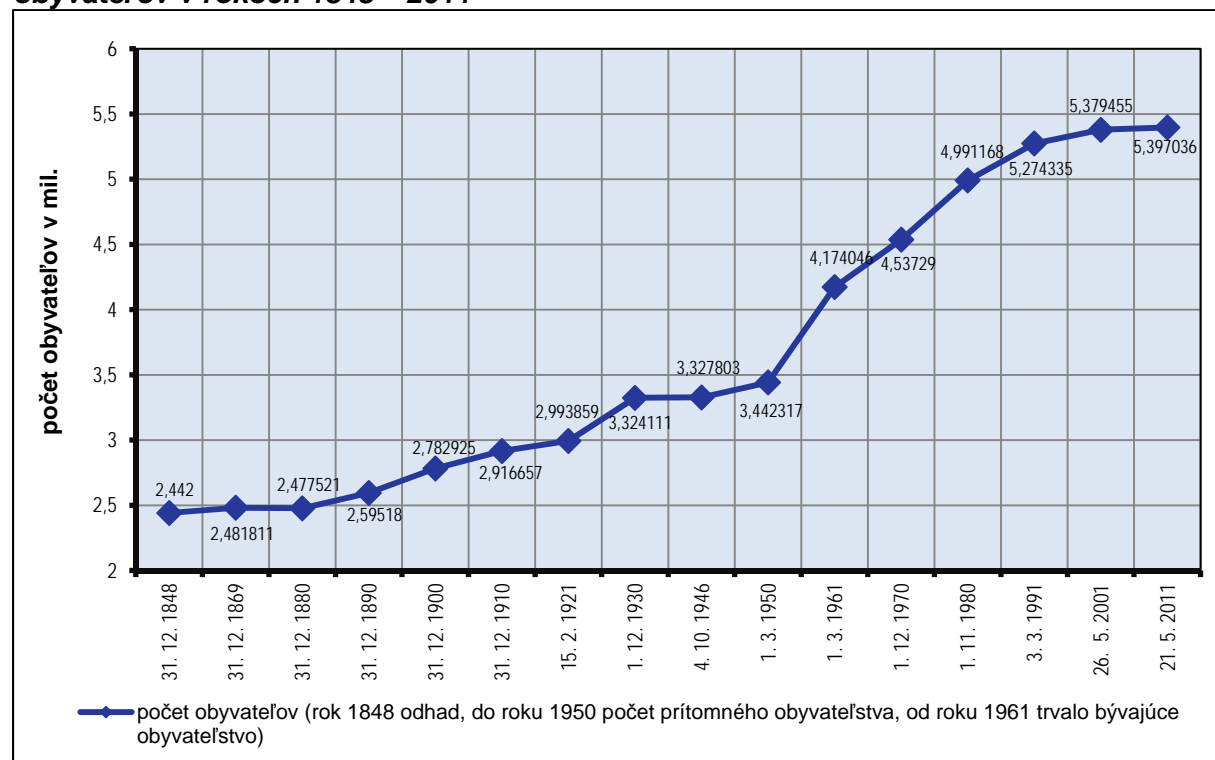
5. VYBRANÉ VÝSLEDKY SODB 2011 – VÝVOJOVÉ TRENDY U OBYVATEĽSTVA

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov je po náročnom spracovaní skutočne excelentným zdrojom štatistických údajov o obyvateľstve, ale aj o domoch a bytoch.

V tejto kapitole uvádzame len krátku ukážku výsledkov zameranú na medzicenzové vývojové trendy v charakteristikách obyvateľstva, ktorých základným zdrojom je výlučne sčítanie. Prezentované základné vývojové trendy by mohli/mali podnietiť záujem o hlbšie analýzy.

• **Prvým a základným údajom o obyvateľstve je jeho počet.** Podľa výsledkov moderných sčítaní počet obyvateľov na území dnešnej Slovenskej republiky klesol iba jediný raz, a to o 0,2 % v roku 1880. Najvyšší nárast počtu obyvateľov bol zaznamenaný v medzicenzovom období 1950 – 1961, a to o 16 %, keď počet obyvateľov Slovenska po prvý raz presiahol 4 milióny (presne 4 174 046 obyvateľov).

Graf č. 1: Počet obyvateľov na území súčasnej Slovenskej republiky podľa sčítaní obyvateľov v rokoch 1848 – 2011

Zdroj údajov: Štatistický úrad SR

Z hľadiska počtu obyvateľov však sčítanie v roku 2011 poskytlo prvýkrát údaje nielen o počte obyvateľov prihlásených na trvalý pobyt, ale aj o počte obyvateľov

obvykle bývajúcich. Ku dňu sčítania mala Slovenská republika približne o 33-tisíc (0,6 %) obyvateľov s obvyklým pobytom menej ako obyvateľov s trvalým pobytom. Ale pri porovnaní týchto druhov pobytov na regionálnej úrovni je významné, že okresy Bratislavského kraja majú na rozdiel od celorepublikového stavu a stavu v ostatných krajoch a okresoch vyšší počet obyvateľov s obvyklým bydliskom ako počet trvalo bývajúcich, čo dokazuje určitú atraktivitu Bratislavy a jej zázemia, predovšetkým ekonomickú a vzdelávaciu.

- Ďalšou významnou skupinou údajov sú **štruktúry obyvateľstva**. Tu sú dve skupiny údajov, a to štruktúry, ktoré sa ďalej medzicenzovo bilancujú (teda aktualizujú); sem patria: *pohlavie, vek, štátne občianstvo, krajina narodenia, rodinný stav, národnosť*, a štruktúry, ktoré sú dostupné len z dát zo sčítania, teda raz za 10 rokov: ide o *najvyššie dosiahnuté vzdelanie, náboženské vyznanie, materinský jazyk, najčastejšie používaný jazyk doma a na verejnosti*.

Štruktúra podľa pohlavia

Z výsledkov SODB 2011 vyplýva, že v porovnaní s výsledkami SODB 2001 sa podiel žien znížil o 0,1 b. na hodnotu 51,3 %. K rozhodujúcemu okamihu SODB 2011 bolo na Slovensku o vyše 140-tisíc žien viac ako mužov, na 1 000 mužov tak pripadalo 1 054 žien, tzn. o 5 žien menej ako v roku 2001.

Štruktúra podľa veku

SODB 2011 potvrdilo progresívny postup procesu starnutia slovenskej populácie. Za desať rokov od SODB 2001 stúpol priemerný vek obyvateľov SR o 2,4 roka a dosiahol takmer 39 rokov; rovnako pokles podielu osôb v predproduktívnom veku z 19 % na 15 % a zvýšenie podielu obyvateľov v poproduktívnom veku z 11 % na takmer 13 % tento fakt potvrdzujú.

Štruktúra podľa štátneho občianstva

V tejto štruktúre je trendom mierny rast počtu obyvateľov s iným ako slovenským štátnym občianstvom. Zvýšila sa tiež početnosť obyvateľov s dvojakým štátnym občianstvom. K tomuto javu prispel predovšetkým vstup SR do EÚ a aplikácia princípu voľného pohybu osôb. Slovenské štátne občianstvo malo 98,1 % obyvateľov v roku 2001 a 92,2 % v roku 2011, avšak vyše 7 % obyvateľstva svoje občianstvo neuviedlo.

Štruktúra podľa krajiny narodenia

Je to prvýkrát zisťovaná štruktúra. Z trvalo bývajúcich obyvateľov sa na území SR narodilo 92,4 % (4 987 408). Z osôb, ktoré sa narodili v zahraničí, takmer 85 % bolo narodených v členských krajinách EÚ.

Štruktúra podľa rodinného stavu

Hlavnými a pokračujúcimi trendmi zostalo *znižovanie podielu vydatých žien a ženatých mužov* (medzicenzový pokles bol 4 body, zo 45 % na 41 %) a na druhej strane *zvyšovanie podielu rozvedených* o vyše 3 body (zo 4,3 % na 7,6 %). Ide o jasný dôsledok maritálneho správania populácie v ostatnom období, tzn. nízka sobášnosť, vysoká rozvodovosť.

Štruktúra podľa národnosti

Táto štruktúra nezaznamenala významné zmeny, najpočetnejšími národnosťami sú slovenská, maďarská a rómska. Zostal zachovaný trend z predchádzajúceho medzicenzového obdobia, tzn. mierne znižovanie podielu slovenskej a maďarskej národnosti a rovnako mierne, ale zvyšovanie podielu rómskej národnosti.

- Tieto doteraz spomínané štruktúry sú medzicenzové, aktualizované zisťovaním demografickej štatistiky. **Údaje o nasledujúcich štruktúrach sú dostupné len zo sčítaní.**

Štruktúra podľa vzdelania

Medzicenzové porovnanie ukazuje na zvyšovanie vzdelanostnej úrovne slovenskej populácie. Najvýraznejší bol rast počtu vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov, stúpol medzicenzovo z 8 % na 14 %. Nárast vysokoškolsky vzdelaných bol výraznejší v skupine žien (až o 105,2 %). Skupina vysokoškolsky vzdelaných mužov sa medzicenzovo zväčšila o 52,5 %. Rozdiel v náraste stredoškolsky vzdelaných mužov a žien už nebol taký výrazný, v skupine žien sa zvýšil o 8 % a v skupine mužov o 7 %. U oboch pohlaví sa znížil počet obyvateľov so základným vzdelaním (15 % v 2011), u mužov predstavoval zníženie o 26 % a u žien o 30 %.

Štruktúra podľa náboženského vyznania

Najpočetnejšou cirkvou je podľa výsledkov SODB 2011 rímskokatolícka cirkev. Účasť na náboženskom živote tejto cirkvi, resp. vzťah k nej deklarovalo 62 % obyvateľov. Z hľadiska medzicenzového trendu vo všeobecnosti došlo k zníženiu podielu obyvateľov, ktorí si uviedli najpočetnejšie a tzv. tradičné cirkvi (rímskokatolícku, evanjelickú augsburského vyznania, gréckokatolícku, reformovanú kresťanskú, pravoslávnu, ústredný zväz židovských náboženských obcí), avšak oproti roku 2001 výrazne stúpol počet obyvateľov, ktorí na túto otázku neodpovedali (takmer 11 %), preto štrukturálne zmeny nie sú zrejme významné.

Materinský jazyk, najčastejšie používaný jazyk na verejnosti, najčastejšie používaný jazyk v domácnosti

Porovnaním *materinský jazyk vs. najčastejšie používaný jazyk na verejnosti* sa zistilo, že slovenský jazyk používa na verejnosti o 2,3 % obyvateľov viac, než ho deklarovalo ako materinský jazyk. Pri ostatných jazykoch je to naopak, početnosti používania materinského jazyka na verejnosti sú nižšie (okrem nemeckého). Porovnaním *materinský jazyk vs. najčastejšie používaný jazyk v domácnosti* sa ukázalo, že slovenský jazyk používa doma o 6,8 % obyvateľov menej, než je počet, ktorý ho deklaroval ako materinský jazyk.

- Sčítanie je jedinečným zdrojom údajov o domácnostiach. Základom na tvorbu štatistiky domácností sú zatiaľ len výsledky sčítaní obyvateľov, domov a bytov. Moderné poňatie domácností ako tzv. malých kolektív bolo pripravené na sčítanie v roku 1961, používa sa doteraz a boli aplikované tri základné kritériá, na základe ktorých sa vytvárajú 3 typy domácností:

bytová domácnosť – hlavné kritérium je spoločné bývanie;

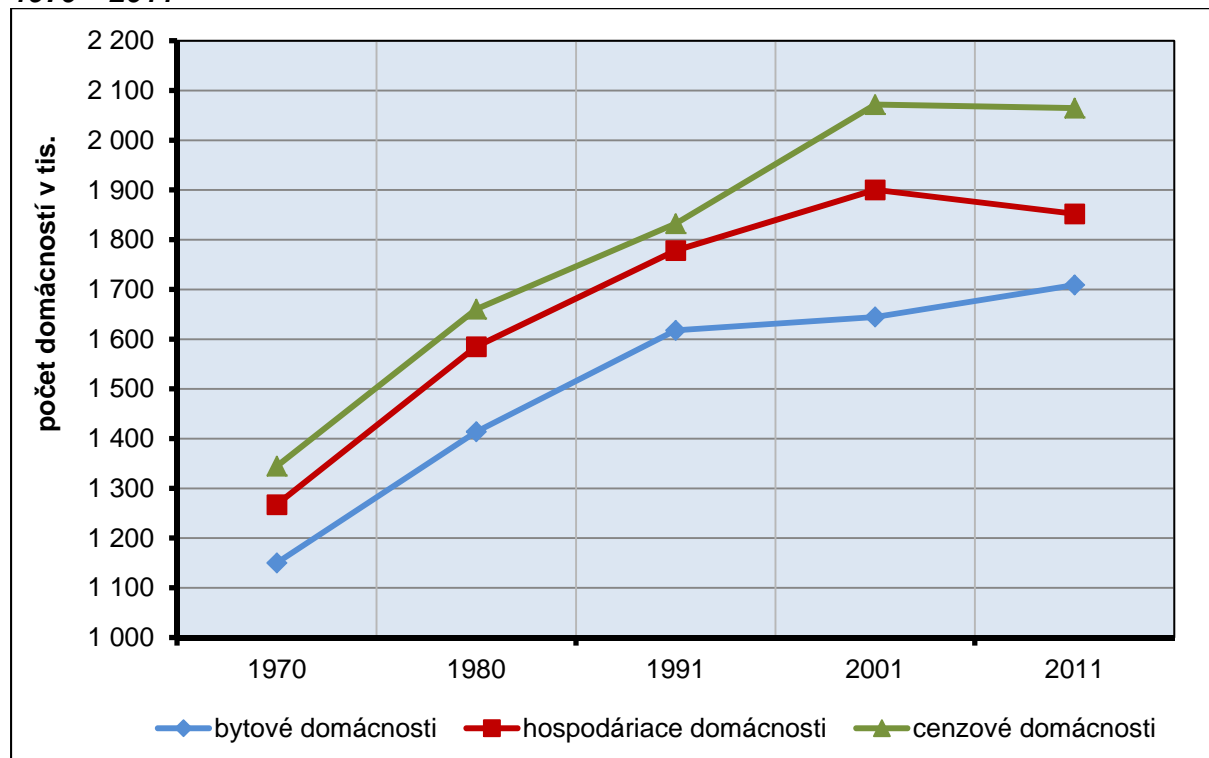
hospodáriaca domácnosť – hlavné kritériá sú spoločné bývanie a spoločné hospodárenie;

*cenzo*vá domácnosť – hlavné kritériá sú spoločné bývanie, spoločné hospodárenie a príbuzenské vzťahy.

Z hľadiska dlhodobých trendov ide štandardne o nepretržitý rast početnosti všetkých typov domácností, i keď intenzita rastu sa mení. V poslednom medzicenzovom období však nastala zmena trendu v hospodáriaciach a cenzových domácnostiach. Cenzových ubudlo o 7-tisíc, hospodáriaciach takmer o 50-tisíc. Možno predpokladať, že príčinou tohto javu je zotrvávanie dospelých detí v domácnostiach rodičov. Napr. vo vekovej skupine 25- až 29-ročných bolo deklarovovaných okolo 30-tisíc hospodáriacich domácností jednotlivcov, tí však predstavujú len 10 % populácie tejto vekovej skupiny, ktorá by potenciálne mohla tvoriť samostatnú hospodáriacu domácnosť (slobodní, rozvedení a ovdovení).

Priemerný počet členov domácností je relatívne stabilizovaný ukazovateľ. V zásade majú bytové domácnosti v priemere viac ako 3 (3,2) členov, hospodáriace okolo 3 (2,9) členov a cenzové menej ako 3.

Graf č. 2: Počet domácností v Slovenskej republike podľa sčítaní obyvateľov v rokoch 1970 – 2011

Zdroj údajov: Štatistický úrad SR

Rodinné domácnosti

Vzhľadom na to, že v posledných rokoch nastávajú výrazné zmeny spôsobov formovania rodín, ponúkame ešte niekoľko údajov o cenzových domácnostiach, ktoré sú východiskom na spracovanie údajov o rodinách. Vnútorne sa cenzové domácnosti členia na úplné rodiny, neúplné rodiny, domácnosti jednotlivcov a viacčlenné nerodinné domácnosti. Z hľadiska spoločnosti je najdôležitejším dlhodobým, ale stále aktuálnym vývojovým trendom, že klesá početnosť i podiel úplných rodín a na druhej strane sa zvyšuje početnosť i podiel neúplných rodín.

V rámci vnútornej štruktúry úplných rodín, ktoré sú tvorené buď manželským párom, alebo kohabitujúcim párom, pokračuje trend znižovania početnosti rodín, ktoré sú založené na trvajúcom manželstve partnerov, a zvyšuje sa početnosť rodín založených na kohabitácii.

Vývoj v oblasti neúplných rodín tiež pokračoval v predchádzajúcich medzicenzových trendoch; od roku 2001 ich počet stúpol o viac ako štvrtinu, ale v predchádzajúcom medzicenzovom období to bolo viac, takmer až o 30 %. Evidentným trendom je aj zvyšovanie početnosti i podielu neúplných rodín, ktoré tvorí osamelý otec (nie matka) a deti.

6. ZÁVER – POUČENIA

Poučenie prvé

Je potrebné zachovanie štatistickej, technologickej a personálnej kontinuity medzi sčítaniami, pretože jej prerušenie znamená výraznú stratu existujúcej znalostnej bázy, čo má za následok spomalenie procesu prípravy a zníženie efektívnosti výkonov pri spracovaní a zníženie kvalitatívnych prvkov, predovšetkým *včasnosti, koherentnosti a porovnateľnosti*.

Poučenie druhé

Objekt zisťovania, tzn. obyvateľstvo, je potrebné kontinuálne pripravovať (e-vzdelávaním, mediálnou propagáciou, dátovými výstupmi atď.) na také významné a prínosné zisťovanie, akým sčítanie je. Zvýši sa tak ústretový prístup k poskytovaniu údajov a ochota poskytnúť požadované údaje na základe pochopenia ich významu pre spoločnosť a v konečnom dôsledku i pre jednotlivcov. Na tieto účely by bolo vhodné zvážiť i školy všetkých typov ako informačný kanál pre takúto osvetu.

Poučenie tretie

Outsourcing je len vtedy efektívny, ak sa dodáva ako služba, ktorá je profesionálna, nákladovo optimalizovaná. Nesporne prináša mnohé výhody, ale pri nesprávnom postupe môže, naopak, vytvárať množstvo rizík. Štatistické zisťovania zahŕňajú v sebe širokospektrálne vzájomne úzko súvisiace činnosti, ktoré si štatistickí laici nedokážu úplne predstaviť, čím dochádza k zjednodušenému pohľadu na proces zisťovania. V popredí zostávajú náklady a stráca sa to, čo je kľúčové, tzn. *korektné a včasné štatistické údaje*. Je preto potrebné prísne zvážiť oblasti činností, v ktorých je outsourcing pri štatistickom zisťovaní vhodný, resp. prijateľný (hardvér) a v ktorých nie (štatistické výpočty, štatistické výstupy).

Poučenie štvrté

Riadenie organizácie sčítania podľa zákona prislúcha Štatistickému úradu SR. Na jeho realizácii a získaní korektných výsledkov by však malo záležať všetkým inštitúciám participujúcim na príprave a organizácii sčítania, čo by rozhodne malo vyústiť *do jednotného postupu a aktívneho prístupu* k tomuto zisťovaniu.

Jednotný postup v sebe implicitne zahŕňa i *spoluzodpovednosť* a aktívny prístup predpokladá na samom začiatku znalosť odpovede na najzákladnejšiu otázku: *Načo sčítanie slúži?*

Jednotný postup je jedinou možnou cestou, pokiaľ chceme v budúcnosti naplniť medzinárodné záväzky. Aktívny prístup zase zabezpečí vysokú kvalitu dát, ktoré napomôžu riešiť výzvy v spoločnosti plynúce z demografického vývoja populácie.

LITERATÚRA

- [1] Zákon č. 263/2008 Z. z. o sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2011.
- [2] Opatrenie č. 438/2010, ktorým sa ustanovovali podrobnosti o charakteristikách, základných znakoch a štruktúre zisťovaných údajov a vydával sa vzor sčítacieho tlačiva pri SODB 2011.
- [3] Nariadenie vlády Slovenskej republiky z 15. decembra 2010, ktorým sa ustanovuje čas sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2011.
- [4] Výnos Štatistického úradu Slovenskej republiky č. 220-0011/2011 z 28. 2. 2011 o poskytnutí dotácií zo štátneho rozpočtu obciam a vyšším územným celkom na úhradu nákladov súvisiacich so zabezpečením preneseného výkonu štátnej správy pri príprave, priebehu a vykonaní sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2011.
- [5] <https://ec.europa.eu/CensusHub2>. 5. 5. 2014
- [6] JUHAŠČIKOVÁ, I. – ŠKÁPIK, P. – ŠTUKOVSKÁ, Z.: Obyvateľstvo v Slovenskej republike a krajoch SR. Vybrané výsledky Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011. ŠÚ SR, 2012. ISBN 978-80-8121-203-1.

RESUMÉ

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov je vyčerpávajúce štatistické zisťovanie. Vo vzťahu k obyvateľstvu je zisťovaním s najdlhšou históriou a predstavuje základný prameň demografických údajov. Jeho súčasťou sa v moderných sčítaniach stalo aj zisťovanie ďalších údajov týkajúcich sa sociálnych i kultúrnych znakov obyvateľstva a tiež podmienok jeho bývania. Periodicita sčítania je desaťročná.

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011 bolo v Slovenskej republike súčasťou celosvetového programu populačných, domových a bytových cenzov, ktorý v spolupráci s Eurostatom koordinovala Organizácia Spojených národov.

Obsah, rozsah a spôsob vykonania SODB 2011 v Slovenskej republike ustanovil osobitný zákon č. 263/2008 Z. z. o sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2011.

Sčítanie 2011 sa v Slovenskej republike realizovalo tradičnou metódou samosčítania. Dáta zo sčítaní sú široko použiteľné v oblasti verejnej a štátnej správy, v oblasti marketingu i vo vedeckej oblasti. Údaje predstavujú dôležitý predpoklad na správne pochopenie fungovania spoločnosti a jej ďalšieho vývoja. Umožňujú zaujať kvalifikované stanoviská k spoločenským i ekonomickým problematikám a pre viaceré vedné disciplíny prinášajú informácie, bez ktorých by ich analytické nástroje a metódy strácali významnú časť poznania.

RESUME

The Population and Housing Census is an exhaustive survey. It is a survey with the longest history and is an essential source of demographic data. Modern censuses include also additional data, relating to the social and cultural character of the population as well as the conditions of its housing. The frequency is every 10 years.

The 2011 Population and Housing Census was in the Slovak Republic part of the global program of population and housing censuses, which were conducted in collaboration with Eurostat and the United Nations.

The Content, scope and method of the Census 2011 in the Slovak Republic were constituted by a special Act No. 263/2008 Coll. on the Population and Housing Census in 2011. The Census 2011 in the Slovak Republic was implemented by the traditional method of self-enumeration.

Census data are used widely by public and state administration, in the fields of marketing and science. The data are an important assumption for a proper understanding of the society and its further development. They enable a qualified opinion on social and economic issues and for, the various scientific disciplines, they bring information without which the scientific analytical tools and methods would have lost a significant part of knowledge.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

RNDr. Zuzana Podmanická vyštudovala matematiku a geografiu na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. V Štatistickom úrade SR pracuje od roku 1998 v oblasti štatistickej domény Demografia a sociálne štatistiky. Pôsobila v tíme pre sčítanie 2001, od roku 2006 viedla úsek demografickej štatistiky a od roku 2013 je riaditeľkou odboru štatistiky obyvateľstva. Je členkou viacerých pracovných skupín pri Eurostate ovplyvňujúcich tvorbu európskej štatistiky. Je autorkou a spoluautorkou viacerých analytických publikácií Štatistického úradu SR. V odborných článkoch sa zameriava najmä na demografické trendy, osobitne na problematiku starnutia populácie a rodinného správania slovenskej populácie.

KONTAKT

zuzana.podmanicka@statistics.sk

Ivana JUHAŠČÍKOVÁ
Pavol ŠKÁPIK
 Štatistický úrad SR

**CENSUS HUB – NOVÝ EURÓPSKY SYSTÉM SPRACOVANIA
 A PREZENTOVANIA VÝSLEDKOV SČÍTANIA OBYVATEĽOV,
 DOMOV A BYTOV 2011**

**CENSUS HUB – THE NEW EUROPEAN SYSTEM OF PROCESSING AND
 PRESENTATION OF THE 2011 POPULATION
 AND HOUSING CENSUS RESULTS**

ABSTRAKT

Cieľom príspevku je poukázať na najdôležitejší a najväčší medzinárodný záväzok členských štátov Európskej únie a Európskeho združenia voľného obchodu súvisiaci s projektom Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011 (ďalej „SODB 2011“). Autori predstavujú spôsob prístupnosti výsledkov cenzu 2011 podľa zjednotených požiadaviek Eurostatu obsiahnutých v nariadeniach Európskeho parlamentu, Rady (ES) a Komisie a snažia sa vysvetliť fungovanie aplikačného systému Census Hub potenciálnym používateľom.

ABSTRACT

The aim of the contribution is to mention on the most important and greatest international obligation of the Member States of the European Union and European Free Trade Association related with the project the 2011 Population and Housing Census (hereinafter referred to as “SODB 2011”). The authors introduce way of accessing to the results of the 2011 Population and Housing Census according to the harmonized requirements of European Parliament, the Council and Eurostat and try to explain functioning of the Census Hub to potential users.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

sčítanie 2011, hyperkocky, metaúdaje, Census Hub, SDMX

KEY WORDS

the 2011 Census, hypercubes, metadata, Census Hub, SDMX

1. ÚVOD

Eurostat potrebuje mať dostatočne spoľahlivé, podrobné a najmä vzájomne porovnateľné údaje o obyvateľoch, domácnostiach, domoch a bytoch za celú Európsku úniu a štáty Európskeho združenia voľného obchodu. Preto si už v minulom desaťročí predsavzal, že vytvorí spoločný jednotný rámec na získanie všetkých potrebných dát. Tvorba tohto rámca nebola jednoduchá a vyžadovala si nielen identifikáciu údajov, ktoré Eurostat potrebuje, ale tiež overenie, či sú jednotlivé štáty schopné požadované údaje od svojich obyvateľov alebo zo svojich databáz získať.

Prvým krokom bolo zadefinovanie potrieb Eurostatu. Následne sa určili témy, ktorými mali byť tieto potreby uspokojené. Eurostat zaslal témy národným štatistickým úradom (ďalej „NŠÚ“) so žiadosťou o odpovede na jednoduché otázky:

„Viete nám poskytnúť údaje na tieto témy? Ak nie, prečo?“ Po získaní odpovedí Eurostat opätovne otvoril diskusiu o témach, ktoré sa mali zisťovať v cenzu. Ďalším krokom v príprave boli rozsiahle rozhovory, stretnutia a rokovania za účasti národných expertov z jednotlivých štatistických úradov, ktoré vyústili do vzniku *nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 763/2008 o sčítaní obyvateľov, domov a bytov*. Toto nariadenie ukladalo členským štátom Únie povinnosť vytvoriť a poskytnúť spoľahlivé výstupy na vybrané témy vzťahujúce sa na rovnaký referenčný rok. Za referenčný rok sčítania bol stanovený rok 2011. Konkrétnejšie išlo o údaje o obyvateľoch a ich presne vymedzených demografických, sociálnych a ekonomických charakteristikách, o rodinách a domácnostiach, ako aj údaje o domoch a bytoch na národnej, regionálnej a miestnej úrovni. Členské štáty mali povinnosť na základe spomínaného nariadenia poskytnúť Eurostatu konečné a súhrnné údaje a metaúdaje *najneskôr 27 mesiacov po skončení referenčného roka*, t. j. do 31. marca 2014.

2. CENSUS HUB AKO NÁSTROJ NA ZABEZPEČENIE POROVNATEĽNOSTI MEDZI ČLENSKÝMI ŠTÁTMI

Členským štátom Únie pribudla teda pri výkone sčítania nová povinnosť. Museli sa sústrediť nielen na zber a spracovanie údajov, ale aj na zabezpečenie tohto medzinárodného záväzku. Eurostat vyžadoval nielen získanie medzinárodne porovnateľných dát zo sčítania, ale aj vytvorenie vhodnej a ľahko dostupnej cesty na ich prezentáciu a získanie potenciálnymi používateľmi. Prostriedkom na to mala byť aplikácia Census Hub, ktorú zástupcovia Eurostatu v spolupráci s národnými expertmi vyvíjali niekoľko rokov. Tento systém prístupný odbornej i laickej verejnosti sa stal realitou k 31. marcu 2014. Poskytuje dáta, kvalitatívne výstupy a metaúdaje (obsah všetkých troch skupín je opísaný v kapitole 3) z SODB 2011 zo všetkých členských krajín Európskej únie a štátov Európskeho združenia voľného obchodu, t. j. Islandu, Lichtenštajnska, Nórska a Švajčiarska.

Pri tvorbe tejto aplikácie Eurostat sledoval dôležitý cieľ: vytvoriť používateľsky nenáročný systém, prostredníctvom ktorého bude možné sprístupniť veľké množstvo dát za všetky členské krajiny s čo najkratšou časovou odozvou .

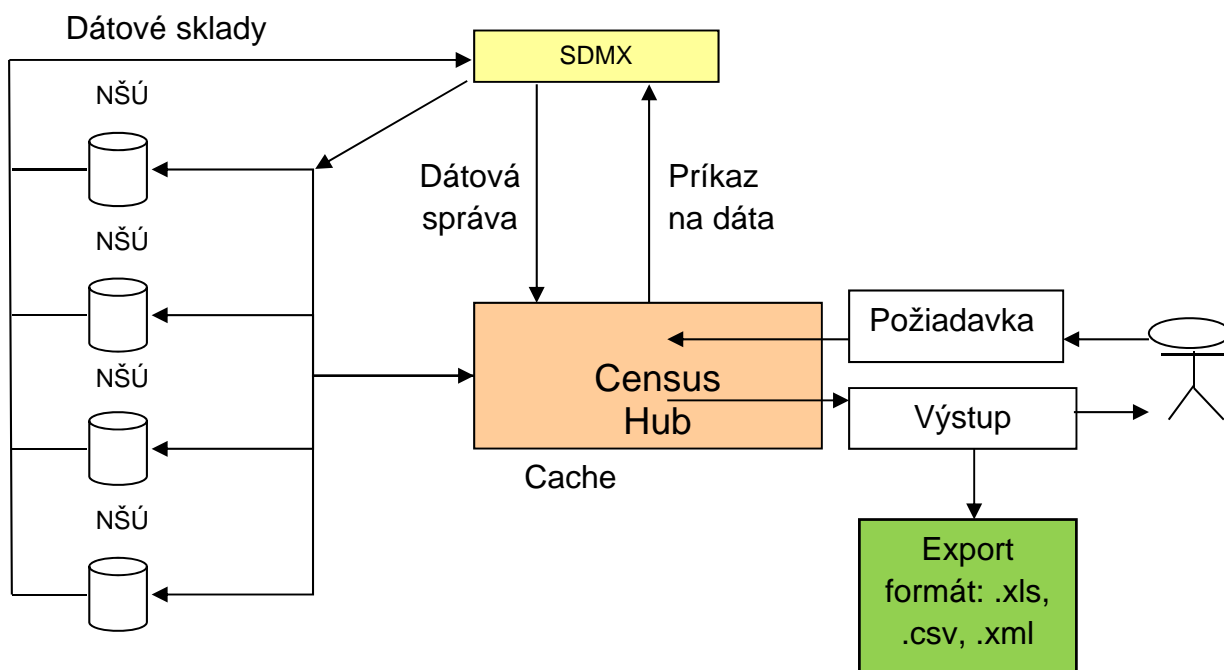
Táto aplikácia funguje na princípe uloženia spracovaných dát z SODB 2011, pripravených na poskytnutie, v databázach jednotlivých národných štatistických úradov. Tieto dáta sú spárované aplikáciou SDMX (Statistical Data and Metadata eXchange – formát na výmenu štatistických údajov) vo vopred stanovenej štruktúre a úrovni podrobností (presne v súlade s nariadením) na aplikačné rozhranie, ktoré ponúka Census Hub. Veľmi zjednodušene a laicky možno fungovanie aplikácie vysvetliť tak, že po výbere a odsúhlasení konkrétnej témy/tém používateľom aplikácia Census Hub vyšle príkaz na vybavenie požiadavky národným štatistickým úradom, v ktorých priestore sa zvolené dáta v rámci témy staticky nachádzajú. Na základe požiadavky sa požadované dáta automaticky poskytnú aplikácii Census Hub, ktorá ich následne zobrazí záujemcovi/záujemcom. Takýto príkaz na dáta možno zasielať súbežne do všetkých členských krajín.

Opis cesty v aplikácii Census Hub od zadania požiadavky na dáta a kvalitatívne výstupy po jej splnenie:

1. *Prvý krok* je plne v rukách používateľa. Vyberie si dáta, ktoré mu má aplikácia Census Hub zobrazíť. Následne sa požiadavka vytvorí v dátovom portáli aplikácie.

2. Aplikácia transformuje konkrétnu požiadavku používateľa do príkazového formátu SDMX a následne príkaz odošle on-line pomocou webovej služby do príslušného národného štatistického úradu.
3. Príkaz vo formáte SDMX sa vo webovom prostredí národného štatistického úradu prevedie do príkazu SQL. Príkaz SQL sa vyšle do dátového skladu v rámci databáz NŠÚ, v ktorých sú uložené dáta z SODB 2011 v zadanom formáte a obsahu.
4. Dátový sklad NŠÚ odošle výsledok výberu dát, ktoré sa vo webovom prostredí NŠÚ transformujú a odošlú vo formáte SDMX.
5. Aplikácia SDMX postupne odošle dáta, ktoré sú predmetom požiadavky, do aplikácie Census Hub v rámci dátových správ.
6. Dáta (dátové správy) zo všetkých „oslovených“ NŠÚ sa spoja do jednej dátovej správy. Tento proces prebieha v aplikácii Census Hub.
7. Takto vytvorená dátová správa predstavuje splnenú požiadavku. Je on-line prístupná používateľovi v rámci webovej stránky aplikácie v čitateľnom tabuľkovom formáte.
8. V prípade, ak je v krátkom časovom období zadaná požiadavka na rovnaké dáta a skôr zadaná požiadavka sa ešte nachádza v pamäti („cache“) dátového portálu Census Hub, dátová správa pre používateľa sa vygeneruje takmer okamžite, pretože obsah tejto požiadavky už nie je exportovaný tradičnou cestou cez SDMX, ale priamo akoby z dátového skladu NŠÚ.

Obrázok č. 1: Fungovanie systému Census Hub

Zdroj: vlastné spracovanie autorov

Hlavnou výhodou aplikácie Census Hub ako prezentačného nástroja je možnosť porovnávať dáta medzi členskými štátmi a ich nižšími územnými úrovňami (NUTS 1,

NUTS 2, NUTS 3 a LAU 2¹) takmer okamžite a v rámci jednej súčasne zadanej požiadavky.

Metaúdaje k dátam a ďalším procesom spojeným s SODB 2011 sú na rozdiel od dát uložené priamo na serveroch Eurostatu a priamo spojené s aplikáciou Census Hub. Samotné metadáta boli národnými expertmi spracované v predpísanej štruktúre pomocou on-line aplikácie ESS Metadata Handler.

3. ČO JE OBSAHOM SYSTÉMU CENSUS HUB

Census Hub, ako sme už spomenuli, je systém – aplikácia, prostredníctvom ktorej sú sprístupňované dáta, kvalitatívne výstupy a metaúdaje používateľom podľa ich výberu.

V záujme zabezpečenia porovnateľnosti údajov za celé Európske spoločenstvo bolo potrebné v nariadeniach Európskeho parlamentu, Rady (ES) a Komisie (EÚ) presne vymedziť témy, ktoré sa majú spracovať pri sčítaní obyvateľov, domov a bytov, a rozčleniť ich rovnakým spôsobom do menších hierarchicky usporiadaných kategórií vo všetkých členských štátoch.

Eurostat si v spolupráci s národnými štatistickými úradmi najskôr overil, aké sú možnosti jednotlivých členských štátov poskytnúť potrebné údaje. Išlo o dlhodobější proces, ktorého zavŕšením bola zhoda na 35 základných témach. Technické špecifikácie všetkých týchto 35 tém a ich členenie upravuje nariadenie Komisie (ES) č. 1201/2009. Pri niektorých témach sa uplatňuje jeden alebo viac stupňov hierarchizovaného členenia s rôznou úrovňou podrobnosti/detailu (*najpodrobnejšie, mierne podrobné, najmenej podrobné*).

Zjednotenými dátovými výstupmi z SODB 2011 sú *hyperkocky*. Hyperkocka je viacrozmerná krížová tabuľka. Obsahuje hodnotu políčka na meranie každej kategórie/témy a ich členení krížovo zostavených do tabuľky s každou kategóriou každého ďalšieho členenia. Hyperkocky a ich obsah určuje program štatistických údajov a metaúdajov na sčítanie obyvateľov, domov a bytov, ktorý stanovuje nariadenie Komisie (EÚ) č. 519/2010. Členské štáty mali na základe tohto dokumentu povinnosť spracovať dáta v 60 hyperkockách a 191 podkockách, tzv. hlavných marginálnych distribúciách. V každej hyperkocke sú vzájomne poprepájané dáta z niekoľkých rozličných tém. Počet tém v jednej hyperkocke sa pohybuje od 2 do 10; priemerne obsahujú hyperkocky 7,4 témy. To znamená, že používateľ si v jednom výstupe (požiadavke na dáta) môže navoliť až 10 rozličných tém. Dáta v rámci týchto predvolených tém sú vzájomne prepojené a majú rôznu detailnosť.

¹ Klasifikáciu NUTS (*Nomenclature des unités territoriales statistiques*) upravuje nariadenie Komisie (EÚ) č. 31/2011 zo 17. januára 2011, ktorým sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1059/2003 o zostavení spoločnej nomenklatúry územných jednotiek na štatistické účely (NUTS). NUTS – spoločná nomenklatúra územných jednotiek na štatistické účely, t. j. hierarchické členenie územia štátov. V rámci NUTS sa rozlišujú tri úrovne: NUTS 1 – veľké socioekonomické regióny, NUTS 2 – základné regióny na aplikáciu regionálnych politík, NUTS 3 – malé regióny na špecifické diagnózy. Úroveň NUTS 5 bola v roku 2002 premenovaná na LAU 2 (*Local Administrative Units*). Pre Slovenskú republiku platí členenie: NUTS 1 – územie celého štátu (Slovensko), NUTS 2 – oblasti (Bratislavský kraj, Západné Slovensko, Stredné Slovensko, Východné Slovensko), NUTS 3 – kraje (Bratislavský kraj, Trnavský kraj, Trenčiansky kraj, Nitriansky kraj, Žilinský kraj, Banskobystrický kraj, Prešovský kraj, Košický kraj), LAU 2 – obce.

Prehľad dátových hyperkociek podľa ich počtu v dátovom sklade a celkových hodnôt vyzerá takto:

- **počet obyvateľov:** tejto celkovej hodnote zodpovedá 50 hyperkociek,
- **počet súkromných domácností:** tejto celkovej hodnote zodpovedajú 3 hyperkocky,
- **počet rodín:** tejto celkovej hodnote zodpovedajú 2 hyperkocky,
- **počet obydľí:** tejto celkovej hodnote zodpovedá 1 hyperkocka,
- **počet všetkých bytov:** tejto celkovej hodnote zodpovedajú 2 hyperkocky,
- **počet obývaných bytov:** tejto celkovej hodnote zodpovedajú 2 hyperkocky.

Tabuľka č. 1: Zoznam všetkých tém spracovaných v hyperkockách a podkockách

Celková hodnota	Názov témy
Obyvatelia, súkromné domácnosti, rodiny, obydľia, (obývané) byty	1. miesto obvyklého pobytu (pozn. až do úrovne obcí)
Obyvatelia	2. miesto pracoviska
	3. veľkosť lokality
	4. pohlavie
	5. vek (až do úrovne jednotiek veku)
	6. právny rodinný stav
	7. súčasná ekonomická aktivita
	8. zamestnanie
	9. odvetvie ekonomickej činnosti
	10. postavenie v zamestnaní
	11. dosiahnuté vzdelanie
	12. krajina/miesto narodenia (pozn. až do úrovne konkrétnych štátov)
	13. štátna príslušnosť (pozn. až do úrovne konkrétnych štátov)
	14. predchádzajúci pobyt v zahraničí a rok príchodu do krajiny (od roku 1980)
	15. predchádzajúce miesto obvyklého pobytu a dátum príchodu do súčasného miesta pobytu alebo miesto obvyklého pobytu jeden rok pred sčítaním
	16. postavenie v domácnosti
	17. postavenie v rodine
	Rodiny
19. veľkosť základu rodiny	
Súkromné domácnosti	20. typ súkromnej domácnosti
	21. veľkosť súkromnej domácnosti
(Obývané) byty	22. právny dôvod užívania bytu
	23. podmienky bývania
Obydľia	24. typ obydľia
(Obývané) byty	25. obývanosť bytov
	26. forma vlastníctva bytov
	27. byty podľa počtu obyvateľov
	28. počet obytných miestností

dokončenie	
Celková hodnota	Názov témy
(Obývané) byty	29. hustota obývanosti
	30. systém dodávky vody
	31. záchod
	32. kúpeľňa
	33. typ kúrenia
	34. byty podľa typu budovy
	35. byty podľa obdobia výstavby

Zdroj údajov: nariadenie Komisie (ES) č. 1201/2009

V ďalšej časti článku si povieme o tom, ako pracovať v aplikácii Census Hub a ako získať dáta z vybraných tém v rámci hyperkocky. V záujme prehľadnosti sme postup rozčlenili do nasledujúcich krokov:

1. Do systému možno vstúpiť cez ktorýkoľvek prehliadač zadaním webovej adresy <https://ec.europa.eu/CensusHub2/> (nie je potrebné zadávať heslo, obsah je voľne prístupný).

2. V rámci hlavného menu si používateľ môže vybrať z troch základných položiek: *Census Data*, *Metadata* a *Data on Quality*. My budeme postup demonštrovať na výbere z položky *Census Data*, pri ktorej môžeme pracovať s výsledkami SODB 2011.

3. V rolovacom okne (*Show data on*) si používateľ vyberie *štatistickú jednotku* podľa dát, o ktoré má záujem. Na výber sú údaje za obyvateľov, byty, rodiny a domácnosti.

4. Používateľ pokračuje výberom z dvojstupňovej špecifikácie geografickej úrovne. Najskôr je potrebné zadať požiadavku na výber dát na základe toho, či chce zobraziť dáta *podľa miesta obvyklého pobytu alebo podľa miesta výkonu zamestnania*. V nasledujúcom kroku používateľ *spresní detail vybranej témy* (štát, NUTS 1, NUTS 2, NUTS 3 alebo LAU 2).

5. *Nasleduje najdôležitejší výber*, a to výber *jednej alebo viacerých tém a stupňa detailnosti členenia témy* (najpodrobnejšie, mierne podrobné, najmenej podrobné). Systém má presne nastavené možnosti tém, ktoré sa dajú vzájomne kombinovať. Toto menšie obmedzenie súvisí s technickou náročnosťou príkazu na dáta, ako aj s ochranou individuálnych údajov. Na uľahčenie práce v tejto aplikácii systém umožňuje selektovať alebo zmazať všetky možnosti naraz (jedným klikom).

6. Po ukončení výberu tém a detailnosti je možné pristúpiť k výberu návrhu konkrétneho usporiadania tém vo výstupnej tabuľke (*layout*) podľa predstavy používateľa.

7. Používateľ buď ponechá *automatický výber zobrazenia* na základe výberu aplikácie, *alebo si vybrané témy* do vertikálnej a horizontálnej úrovne *navolí sám*. Zobrazenie dát by malo závisieť od záujmu porovnávať údaje za viac členských štátov, regiónov, pohlavie, vekové skupiny atď.

8. Ďalším krokom je *zobrazenie výberu*. Tu sa už priamo používateľovi zobrazia dáta vo forme statickej tabuľky – hyperkocky.

9. Každú takto vytvorenú tabuľku si používateľ môže prostredníctvom aplikácie uložiť vo formátoch .xls, .csv alebo .xml.

Čo sa týka dát v hyperkockách, používatelia vo výstupoch môžu vidieť okrem čísel aj špeciálne hodnoty (symbol, ktorý obsahuje políčko hyperkocky namiesto

numerickej hodnoty). Ak sa v bunke tabuľky nachádza dvojbodka a prípadne aj príznak, môže ísť o takéto vyjadrenie významu hodnoty:

- „:“ údaj nie je k dispozícii (*not available*),
- „: u“ údaj nie je k dispozícii, pretože je nespoľahlivý (*not available, because unreliable*),
- „: c“ údaj nie je k dispozícii, pretože ide o dôverný údaj (*not available, because confidential*),
- „u“ údaj je nespoľahlivý (*unreliable*).

Okrem sprístupnenia výsledkov (dátových výstupov) z SODB 2011 ďalšou povinnosťou členských štátov bolo pripraviť dátové výstupy, na základe ktorých by sa dala posúdiť kvalita získaných a prezentovaných údajov. Formu, štruktúru správ o kvalite a ich technický formát stanovilo nariadenie Komisie (EÚ) č. 1151/2010.

Na základe tejto požiadavky národné štatistické úrady vytvorili ďalšiu skupinu hyperkociek, pre ktoré sa používa termín *kvalitatívne hyperkocky* (ďalej „QHC“). Celkovo malo byť vytvorených 35 kvalitatívnych hyperkociek, z toho 21 povinných a 14 nepovinných, s rôznym meraním kvality za územie členského štátu, NUTS 1 a NUTS 2.

Prvým meradlom skúmaných ukazovateľov je *úplnosť*. Meria sa uvedením počtu všetkých prípadov vo všetkých hyperkockách a podkockách, kde je hodnota políčka označená špeciálnym záznamom. Počet špeciálnych záznamov zodpovedá počtu buniek v dátových hyperkockách, kde údaje nie sú dostupné alebo nie sú k dispozícii, pretože sú nespoľahlivé, citlivé z hľadiska ochrany individuálnych údajov, prípadne úplne nespoľahlivé.

Ďalším sledovaným ukazovateľom merania kvality je *presnosť*. Presnosť sa sleduje prostredníctvom týchto ukazovateľov:

- *veľkosť sčítanej populácie*,
- *veľkosť odhadovanej cieľovej populácie*,
- *nedostatočné pokrytie* (záporný rozdiel medzi sčítanou a odhadovanou cieľovou populáciou),
- *nadmerné pokrytie* (kladný rozdiel medzi sčítanou a odhadovanou cieľovou populáciou),
- *počet všetkých imputácií záznamov* (priradenie umelo vytvoreného, ale vierohodného záznamu presne jednej geografickej oblasti na najpodrobnejšej geografickej úrovni, za ktorú sa poskytujú údaje pri sčítaní, a imputácia tohto záznamu do zdroja údajov),
- *počet všetkých zmazaných záznamov* (úkon vymazania záznamu alebo jeho ignorovanie v prípade, že tento záznam je zahrnutý do zdroja použitého na poskytovanie údajov o vymedzenej cieľovej populácii; zdroj neposkytuje informácie s výpovednou hodnotou o žiadnej štatistickej jednotke v tejto cieľovej populácii),
- *počet neimputovaných záznamov*.

Všetky tieto ukazovatele boli zaznamenané v absolútnych hodnotách a percentuálnych podieloch. Uvedené ukazovatele museli byť vypočítané zo zdrojovej bázy údajov, t. j. z finálnej anonymizovanej sčítacej databázy štatistických

jednotiek. Poskytnuté údaje v rámci QHC 02 sa vzťahujú na územnú úroveň členského štátu, NUTS 1 a NUTS 2.

Predmetom QHC 03 bolo meranie presnosti jednotlivých zisťovaných tém. Témy boli rozčlenené na *povinné (o obyvateľoch)* a *nepovinné (o súkromných domácnostiach, rodinách a bytoch)*. Národné štatistické úrady museli sprístupniť kvalitatívne dáta k všetkým témam, ktoré sa týkali obyvateľov. Za ostatné štatistické jednotky bolo vypracovanie podkladov na meranie presnosti nepovinné. To znamená, že od členských štátov Únie sa vyžadovala povinnosť pripraviť za každú tému o obyvateľoch (podľa tabuľky č. 1 ide o témy 1 – 17 a 23) v územných úrovniach členský štát, NUTS 1 a NUTS 2 vyhodnotenie

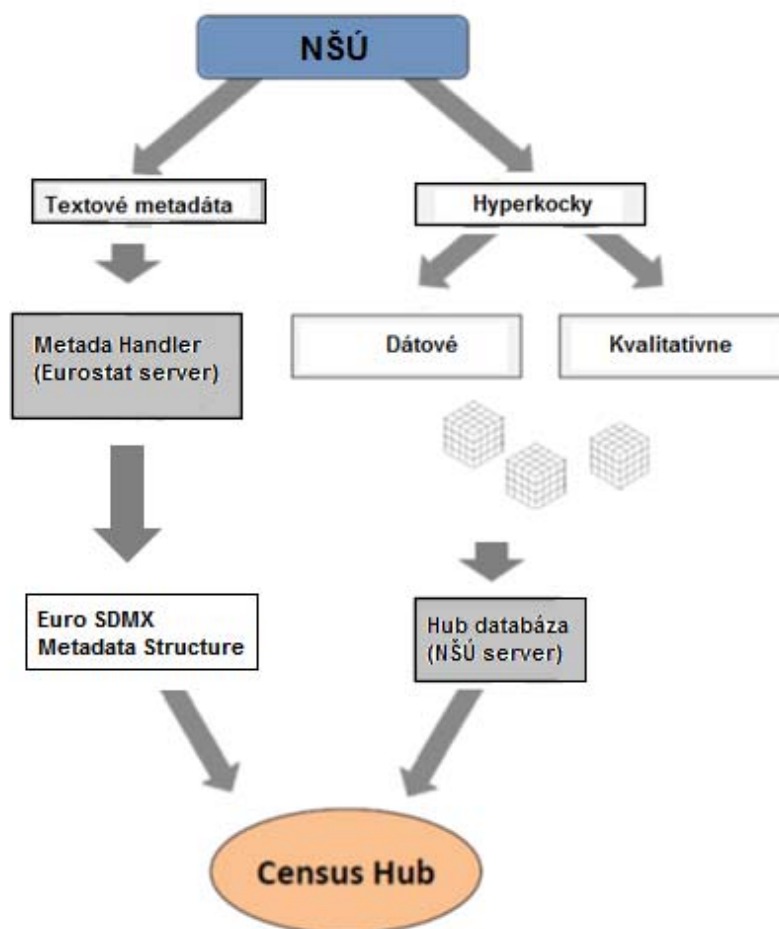
- počtu jednotiek záznamov, ktoré obsahujú informáciu o vybranej téme,
- počtu imputovaných záznamov,
- počtu imputovaných položiek,
- počtu neimputovaných pozorovaní, záznamov atď.

Ostatné povinné kvalitatívne hyperkocky 04 – 20 a 24 sú venované samostatne každej téme o obyvateľoch a vzťahujú sa na konkrétnu, vopred určenú dátovú hyperkocku. Napr. QHC 04 opisuje kvalitu dát v hyperkocke 42 na základe dvoch ukazovateľov, a to veku a pohlavia (táto jediná hyperkocka sa týka dvoch tém). Zoznam kvalitatívnych hyperkociek súvisiaci s témami je súčasťou nariadenia Komisie (EÚ) č. 1151/2010. Obsahom 18 kvalitatívnych hyperkociek je:

- počet prenesených (poskytnutých) dát do aplikácie Census Hub,
- počet prenesených (poskytnutých) dát v percentuálnych podieloch,
- počet pôvodných zistených dát v absolútnych hodnotách,
- pomer počtu pôvodných zistených dát v percentuálnych podieloch a počtu prenesených dát v rámci danej kategórie.

Štáty, ktoré zbierali informácie o týchto témach výberovým zisťovaním, uvádzali aj hodnoty štandardnej odchýlky a koeficient variácie. Všetky povinné kvalitatívne hyperkocky sú dostupné v systéme Census Hub prostredníctvom už spomínaného webového linku v rámci hlavného menu pod názvom *Data on Quality*. Používateľ aplikácie si podobným spôsobom ako pri dátových hyperkockách volí aj požadovaný obsah kvalitatívnych hyperkociek.

Obrázok č. 2: Proces sprístupnenia dát a metadát v aplikácii Census Hub

Zdroj: vlastné spracovanie autorov

Členské štáty Európskej únie sprístupňovali Eurostatu spolu s dátovými a kvalitatívnymi hyperkockami aj podrobné metaúdaje k zisťovaným témam a údajom. Metaúdaje sa netýkali iba opisu jednotlivých tém. Obsahovali napr. aj informácie o zodpovedných orgánoch, ktoré poskytli súčinnosť pri zisťovaní požadovaných údajov, ďalej informácie o národnom a medzinárodnom právnom základe poskytovania údajov, o diseminácii dát na národnej úrovni, politike kvality v rámci národného štatistického úradu, presnosti, porovnateľnosti a zdrojoch poskytnutých dát, podrobný opis zberu a spracovania dát z SODB 2011. Všetky tieto a mnohé ďalšie informácie národní experti zaznamenali a poskytli Eurostatu prostredníctvom špeciálnej aplikácie (ESS Metadata Handler). Po validovaní Eurostatom by mali byť tieto informácie pripojené k systému Census Hub a stanú sa jeho neoddeliteľnou súčasťou. Používatelia sa k metaúdajom dostanú podobne ako k dátovým a kvalitatívnym hyperkockám, keď v rámci hlavného menu zadajú možnosť *Metadata*.

4. ZÁVER

Na základe pozorovania naplňania systému Census Hub dátami môžeme konštatovať, že všetkým členským štátom sa podarilo odovzdať dáta v požadovanom termíne, štruktúre i formáte, a teda aj napriek rôznym spôsobom realizácie sčítania, resp. rôznym zdrojom údajov bolo možné aplikovať zjednotenú metodiku vo všetkých členských krajinách Európskej únie. V čase písania tohto článku (apríl 2014) sa

uskutočňovali ešte dodatočné korekcie, ktoré spôsobovali krátkodobé výpadky aplikácie pri tvorbe vybraných hyperkociek. Domnievame sa však, že ide o počiatočné chyby, ktoré správca systému postupne „vychytá“ a úplne odstráni.

Na základe testovania jednotlivých funkcionalít aplikácie Census Hub môžeme konštatovať, že časová odozva tvorby, ako aj samotného vytvorenia výstupu je prijateľná. Aj pri väčších dátových požiadavkách aplikácia reagovala prijateľne a používateľ nemusel dlho čakať na výstup. Samotné rozhranie aplikácie hodnotíme ako používateľsky nenáročné a veľmi intuitívne. Výstupy vo forme tabuliek sú dobre čitateľné, ale používateľ musí mať dopredu premyslené ukazovatele, ktoré chce sledovať, aby si podľa nich mohol zvoliť vhodnú vertikálnu a horizontálnu líniu v tabuľke. V súčasnosti je Census Hub dostupný len v anglickom jazyku, čo môže používateľom z neanglicky hovoriacich krajín spôsobovať menšie ťažkosti. Perspektívne sa očakáva aj nasadenie verzie Census Hub v národných jazykoch jednotlivých členských krajín, čo tento problém vyrieši. Celkovo je aplikácia Census Hub vysoko inovatívna a jej fungovanie hodnotíme veľmi pozitívne.

Podľa dostupných informácií Eurostat už intenzívne pracuje na príprave sčítania, ktoré sa vo svete uskutoční okolo roku 2020. Vzhľadom na to, že aj nasledujúci census bude medzinárodne koordinovaný, súčasťou prípravy je aj vývoj nástroja, ktorý umožní zjednotiť jeho výstupy na medzinárodnej úrovni.

LITERATÚRA

- [1] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 763/2008 z 9. júla 2008 o sčítaní obyvateľov, domov a bytov.
- [2] Nariadenie Komisie (EÚ) č. 1151/2010 z 8. decembra 2010, ktorým sa vykonáva nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 763/2008 o sčítaní obyvateľov, domov a bytov, pokiaľ ide o formu a štruktúru správ o kvalite a technický formát na zasielanie údajov.
- [3] Nariadenie Komisie (EÚ) č. 519/2010 zo 16. júna 2010, ktorým sa prijíma program štatistických údajov a metaúdajov pre sčítanie obyvateľov, domov a bytov stanovený nariadením Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 763/2008.
- [4] Nariadenie Komisie (ES) č. 1201/2009 z 30. novembra 2009, ktorým sa vykonáva nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 763/2008 o sčítaní obyvateľov, domov a bytov, pokiaľ ide o technické špecifikácie tém a ich členení.
- [5] European Commission (Eurostat), Census Team: Guidelines for the compilation of metadata and quality reporting for the 2011 population and housing censuses, v 2.0.
- [6] www.ec.europa.eu

RESUMÉ

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011 sa po prvý raz v histórii uskutočnilo podľa nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) v tom istom roku vo všetkých členských štátoch Európskej únie. Členským štátom z nariadenia vyplývala povinnosť vytvoriť a poskytnúť spoľahlivé výstupy z vybraných tém vzťahujúcich sa na rovnaký referenčný rok. Dôvodom bola potreba mať dostatočne spoľahlivé, podrobné a najmä vzájomne porovnateľné údaje o obyvateľoch, domácnostiach, domoch a bytoch nielen na národnej, ale aj na medzinárodnej úrovni. V súlade s nariadeniami Európskeho parlamentu, Rady (ES) a Komisie (ES) sú dáta zo sčítania 2011 pre

medzinárodné potreby štruktúrované do 60 hyperkociek (viacrozmerných krížových tabuliek), 191 podkociek a 35 kvalitatívnych hyperkociek (z nich 21 bolo povinných) za rôzne presne stanovené územné úrovne. Štatistický úrad SR poskytol k týmto údajom aj podrobné metadáta dôležité z hľadiska medzinárodného porovnávania zverejnených dát a ich správnej interpretácie. Samotné sprístupnenie hyperkociek a metadát zabezpečuje aplikácia Census Hub, ktorá bola vytvorená ako používateľsky nenáročný systém, ktorý poskytuje odbornej i laickej verejnosti veľké množstvo dát zo sčítania za všetky členské krajiny s čo najkratšou časovou odozvou. Používatelia systému sa cez špeciálnu webovú stránku Eurostatu dostanú k relevantným údajom zo sčítania v roku 2011 vo všetkých členských štátoch Európskej únie a v krajinách ako Island, Lichtenštajnsko, Nórsko a Švajčiarsko. Sprístupnením komplexných údajov zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011 Eurostatu v požadovaných štruktúrach a formátoch splnil Štatistický úrad SR v predpísanom termíne svoj najdôležitejší medzinárodný záväzok spojený s týmto projektom.

RESUME

Pursuant to the Regulation of the European Parliament and of the Council, the 2011 Population and Housing Census was held, for the first time in history, in all European Union Member States at a time. The member states were required to produce and provide reliable outputs for selected themes relating to the same reference year. It was justified by the need to obtain sufficiently reliable, detailed and mainly mutually comparable data on population, households and apartments at national and international level. Data from the 2011 Population and Housing Census are structured into 60 hypercubes (multi-dimensional cross tables), 191 subcubes and 35 quality hypercubes (of which 21 was compulsory) for various explicitly specified territorial levels. Moreover, the Statistical Office of the SR provided to those data also detailed metadata which are necessary from the perspective of international comparison of released data and their proper interpretation. The access to the hypercubes is ensured by the Census Hub application designed as a user-friendly system providing a considerable amount of census data for all member states within the shortest response time. Users of this system obtain through a special Eurostat website relevant data from the 2011 Census in all EU Member States and in countries such as Iceland, Liechtenstein, Norway and Switzerland. By making accessible the complex data from the 2011 Population and Housing Census to Eurostat in a prescribed structure and form, the Statistical Office of the SR managed to fulfill its international commitment related to this project within the time limit prescribed.

PROFESIJNÉ ŽIVOTOPISY

Mgr. Ivana Juhaščíková vyštudovala odbor regionálna geografia, rozvoj regiónov a európska integrácia na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Od februára 2010 pracuje v Štatistickom úrade Slovenskej republiky ako štátna radkyňa odboru štatistiky obyvateľstva. Pôsobila v tíme, ktorý zabezpečoval prípravu Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011, spracovanie údajov, disemináciu požiadaviek pre národných a zahraničných používateľov, jednotlivcov i organizácie. Je spoluautorkou 12 publikácií a 2 celofarebných obrazových brožúr zostavených zo základných výsledkov SODB 2011, spoluzostavovateľkou prierezovej publikácie o aktívnom starnutí obyvateľstva SR vydannej pri príležitosti Európskeho roku aktívneho starnutia (2012), zborníkov z vedeckých konferencií Štatistického úradu SR *Kvalita života v podmienkach globalizácie* (Štatistický úrad SR, 2011)

a Potrebuje ešte Slovensko po sčítaní 2011 ďalší census? (Štatistický úrad SR, 2014) a spoluautorkou viacerých odborných článkov zaoberajúcich sa Sčítaním obyvateľov, domov a bytov 2011.

Mgr. Pavol Škápik po absolvovaní štúdia sociológie na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity pracuje od júna 2010 v Štatistickom úrade SR. Bol členom tímu, ktorý zabezpečoval Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011 – jeho územnú prípravu a tvorbu sčítacích obvodov, zber a spracovanie údajov a disemináciu požiadaviek pre národných a zahraničných používateľov, jednotlivcov i organizácie. Je spoluautorom 12 publikácií, 2 celofarebných obrazových brožúr zostavených zo základných výsledkov SODB 2011, autorom a spoluautorom viacerých odborných článkov uverejnených v národných a medzinárodných časopisoch. Od apríla 2014 je poverený vedením oddelenia sčítania obyvateľov, domov a bytov a prierezových štatistík Štatistického úradu SR.

KONTAKT

ivana.juhascikova@statistics.sk

pavol.skapik@statistics.sk

Boris FRANKOVIČ
Štatistický úrad SR

OCHRANA DÔVERNÝCH ŠTATISTICKÝCH ÚDAJOV V SČÍTANÍ OBYVATEĽOV, DOMOV A BYTOV 2011

STATISTICAL DISCLOSURE CONTROL IN THE 2011 POPULATION AND HOUSING CENSUS

ABSTRAKT

Článok rozpracúva problematiku ochrany dôverných údajov v Sčítaní obyvateľov, domov a bytov 2011 (ďalej „SODB 2011“). Upozorňuje na možné riziká ohrozenia dôvernosti vo frekvenčných tabuľkách, ktoré predstavujú základné výstupy, a navrhuje vhodné riešenia na minimalizáciu týchto rizík. Článok predstavuje metódy ochrany údajov použité pri publikovaní výsledkov SODB 2011 zamerané na zachovanie dôvernosti údajov získaných od jednotlivých respondentov.

ABSTRACT

Article elaborates on the issue of confidentiality in 2011 Population and Housing Census (hereinafter referred to as “SODB 2011”). It calls attention to possible risks threatening the frequency tables that make up the basic outcomes and offers appropriate solutions to minimize them. It represents protection methods used in publishing the results of SODB 2011 designed to maintain the confidentiality of individual respondents.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

ochrana dôverných údajov, sčítanie, frekvenčné tabuľky, odhalenie, swapping

KEY WORDS

statistical disclosure control, census, frequency tables, disclosure, swapping

1. ÚVOD

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov je najrozsiahlším štatistickým zisťovaním. Jeho výsledky sú súčasťou mnohých medzicenzových analýz. Využitie dát zo sčítania je širokospektrálne. Údaje z cenzu o. i. pomáhajú štatistickým orgánom pri výberových zisťovaniach, pretože presne opisujú základný súbor. Záujem zo strany verejnosti je obrovský. Ako bežní občania, tak aj vedecká obec požadujú rôzne výstupy na rôzne účely. Zatiaľ čo výskumníci majú záujem najmä o mikroúdaje, bežní občania, samosprávy a mnohí ďalší žiadajú frekvenčné tabuľky. Tie znázorňujú počet jednotlivcov (prípadne bytov, domov či iných štatistických jednotiek) patriacich do danej oblasti v určitom triedení. Na prvý pohľad by sa zdalo, že takto vytvorené tabuľky nemôžu predstavovať žiadne riziko odhalenia dôverných údajov. Opak je však pravdou.

Pod *dôverným údajom* rozumieme údaj týkajúci sa spravodajskej jednotky a predstavujúci informáciu, ktorá o nej nie je zrejmá ani verejne dostupná. Rôzne premenné majú rôzny stupeň dôvernosti. Zatiaľ čo pohlavie sa nepovažuje za dôverný údaj, najvyššie dosiahnuté vzdelanie či náboženské vierovyznanie nimi bezpochyby sú. Hoci frekvenčné tabuľky nepredstavujú z pohľadu dôvernosti také

riziko, ako napríklad samotné mikroúdaje (obsahujúce všetky hodnoty každej spravodajskej jednotky), pri ich publikovaní je namiesto zvýšená opatrnosť. Štatistický úrad sa preto rozhoduje pre optimálnu stratégiu ochrany, aby riziko odhalenia dôverných údajov nepresiahlo prípustnú úroveň za súčasného zachovania informačnej hodnoty údajov.

2. POTREBA OCHRANY

Azda najčastejšou otázkou, ktorá vznikne pri diskusii o ochrane dôverných štatistických údajov, je jej potreba. Je ochrana skutočne nevyhnutná? Odpovede by sa dali hľadať vo viacerých rovinách. Z pohľadu Štatistického úradu SR ide o rozličné aspekty. Najpodstatnejším je zákon. Tak zákon o štátnej štatistike č. 540/2001 Z. z. v znení neskorších predpisov, ako aj nariadenie č. 223/2009 o európskej štatistike vymedzujú povinnosť ochraňovať údaje a ich dôvernosť. Tie môžu byť publikované iba vo forme štatistických informácií, ktoré vznikli sumarizáciou dôverných údajov a neumožňujú priamu ani nepriamu identifikáciu. Je zrejmé, že frekvenčné tabuľky nepredstavujú žiadne riziko priamej identifikácie, keďže neobsahujú žiadne identifikačné údaje. Nepriama identifikácia však v určitých prípadoch môže nastať, a práve to sú situácie, ktorým by štatistické úrady mali primeranými opatreniami zabrániť.

Druhou rovinou je pohľad respondenta. Ten si je vedomý, že údaje v štatistickom zisťovaní poskytol výhradne na štatistické účely, a niektoré svoje údaje, ktoré považuje za citlivé, by nechcel odhaliť verejnosti. Ak má pocit, že takáto situácia nemôže nastať, zvyšuje sa jeho dôvera v štatistický úrad, a tým stúpa pravdepodobnosť, že mu riadne poskytne svoje údaje. To je nepochybne aj v záujme samotného úradu, ktorý sa snaží maximalizovať mieru návratnosti i vierohodnosť poskytnutých údajov.

Na základe toho úrad vie, že aplikácia ochrany je nevyhnutná. Prílišnou ochranou však docieli opak, a to negatívny ohlas verejnosti, ktorá nadobudne pocit, že poskytnuté údaje nespĺňajú svoj účel. Hľadanie prípustnej hranice, kedy publikované údaje nepredstavujú riziko odhalenia údajov, ale ich informačná hodnota je vysoká, je preto najdôležitejším krokom.

Situácia okolo ochrany dôverných štatistických údajov čoraz viac rezonuje aj v zahraničí, osobitne v Eurostate. Prijatie nariadenia č. 223/2009 o európskej štatistike implikovalo nutnosť novelizácie nariadenia č. 831/2002 o prístupe k dôverným údajom na vedecké účely. Celosvetovo sa podporuje poskytovanie údajov pre verejnosť, pretože s rozvojom moderných technológií výrazne rastie objem dát a dopyt po nich. So silnejúcou podporou dátovej infraštruktúry však narastá i potreba ich ochrany. Riziko odhalenia citlivých údajov rastie úmerne s objemom dostupných dát. V prostredí EÚ sa preto tejto problematike venuje čoraz väčšia pozornosť. Eurostat riadi Pracovnú skupinu pre štatistickú dôvernosť, ktorá sa zaoberá štatistickou dôvernosťou, i expertnú skupinu na ochranu dôverných štatistických údajov (Štatistický úrad SR je členom oboch). Najmä prvá je zložená zo zástupcov všetkých členských krajín Európskej únie. Prerokáva a schvaľuje nové metódy a postupy v ochrane dát. Na medzinárodnej úrovni sa pravidelne uskutočňujú školenia o ochrane údajov. S počtom zúčastnených krajín však stúpa aj počet protichodných názorov na jednotlivé metódy ochrany dát. Základné otázky ochrany, medzi ktoré aktuálne patria úvahy o tom, či je ochrana údajov ako taká vôbec

potrebná, nespochybňuje žiadna členská krajina EÚ. Aplikujú ju všetky v závislosti od vlastných možností, kapacít, zákonov i požiadaviek. Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011 nie je výnimkou.

Základnými výstupmi z SODB 2011 sú frekvenčné tabuľky. Ich štruktúra neumožňuje plnohodnotne vyhovieť cieľom výskumných analýz, preto sa vedecká obec pravidelne obracia na Štatistický úrad SR so žiadosťou o poskytnutie dôverných mikroúdajov z SODB 2011 na výskumné účely. Štatistický úrad SR každú žiadosť osobitne posúdi a rozhodne o vyhovení, resp. nevyhovení žiadosti. V prípade, že mikroúdaje sa výskumnej inštitúcii poskytnú, tá môže voľiť spôsob prístupu k nim dvomi spôsobmi. Prvým je práca v „safe centre úradu“. Nachádza sa v budove Štatistického úradu SR na Miletičovej ulici v Bratislave. V ňom majú výskumníci prístup k dôverným mikroúdajom, na ktoré bola aplikovaná iba minimálna miera ochrany (odstránenie priamych identifikátorov). Počas práce v „safe centre úradu“ sú monitorovaní a výsledky ich analýz musia prejsť kontrolou zamestnancami Štatistického úradu SR. Druhou možnosťou je priame zaslanie anonymizovaných mikroúdajov, na ktoré bola aplikovaná vyššia miera ochrany. Okrem odstránenia priamych identifikátorov sa vykonávajú zmeny v mikroúdajoch tak, aby nebol poškodený ich výskumný potenciál, ale minimalizované riziko nepriamej identifikácie. Výskumná inštitúcia, ktorá získa prístup k dôverným mikroúdajom na vedecké účely, podpíše so štatistickým úradom zmluvu špecifikujúcu podmienky prístupu k nim, opatrenia na ich ochranu, ako i sankcie v prípade porušenia ustanovení zmluvy.

3. RIZIKÁ ODHALENIA VO FREKVENČNÝCH TABUĽKÁCH

Frekvenčná tabuľka je tabuľka, ktorá predstavuje počty spravodajských jednotiek patriacich do daných oblastí v danom triedení. V prípade SODB 2011 sú to počty obyvateľov (resp. domov, bytov) s určitými charakteristikami v jednotlivých oblastiach, napríklad počet vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov v okrese Prievidza, prípadne počet katolíčov v Košiciach. Jednotlivé tabuľky sa líšia samotným triedením a regionálnou úrovňou. So stúpajúcou geografickou presnosťou (a stúpajúcim počtom dimenzií tabuľky) stúpa aj riziko odhalenia dôverných údajov, ktoré je určite vyššie v tabuľke za obec Rakol'uby než v tabuľke za okres Nové Mesto nad Váhom. V tejto časti si ukážeme možné riziká spojené s frekvenčnými tabuľkami, ako sa píše v [3].

a) Identifikácia

Identifikácia nastáva vtedy, ak votrelec (osoba, ktorá má tabuľku k dispozícii a snaží sa identifikovať dôverné údaje, teda použiť tabuľku na iný účel, ako je určená) nadobudne vedomosť o malom počte respondentov v danom triedení. Najčastejšie tak identifikácia nastáva vtedy, ak je v tabuľke prítomná hodnota 1. Tá nám hovorí, že s danými vlastnosťami je v danom území prítomný iba jeden človek. Bez ďalších okolností identifikácia nepredstavuje žiadne riziko. V spojitosti s inými tabuľkami, externými informáciami alebo pri špecifickej situácii však môže byť nebezpečná. Štandardne sa hodnoty 1 a 2 jednotne považujú za citlivé, čo môže spôsobiť neúmernú informačnú stratu. Je preto potrebné rozlišovať jednotlivé prípady a pristupovať k tabuľkám obozretne. V prípade hodnoty 2 nastáva identifikácia vtedy, ak jeden z dvoch je v pozícii votrelca (scenár „zvedavého suseda“). Získava tak informáciu, že okrem neho je v danej oblasti už iba jeden respondent s danými charakteristikami. Ilustrujme to na jednoduchom príklade.

Tabuľka č. 1 nám okrem iného hovorí, že v danom regióne je iba jedna slobodná žena so základným vzdelaním, čím nastáva identifikácia. Táto je napriek tomu bezriziková. Informácia totiž nie je natoľko bohatá, aby nám povedala, ktorá žena je slobodná a iba so základným vzdelaním. V regióne sa nachádza 18 žien so základným vzdelaním, 9 slobodných. Aby sme teda dokázali rozpoznať konkrétnu, museli by sme ju osobne poznať a v tom prípade nám tabuľka č. 1 neodhalí dôverný údaj. Ak by sa jedna z rozvedených žien so základným vzdelaním našla v tabuľke, získala by vedomosť o jedinej inej žene s touto charakteristikou. K odhaleniu dôverných údajov by však na základe predošlej úvahy nedošlo.

Tabuľka č. 1: Ilustrácia možnosti identifikácie

Vzdelanie Rodinný stav	Muži			Ženy			Spolu
	základné	stredné	vysokoškolské	základné	stredné	vysokoškolské	
Ženatý/ vydatá	30	6	4	15	3	3	61
Rozvedený/ rozvedená	3	4	0	2	4	3	16
Slobodný/ slobodná	3	0	3	1	4	4	15
Spolu	36	10	7	18	11	10	92

b) Odhalenie individuálnej vlastnosti

Toto riziko je prirodzeným pokračovaním identifikácie, ktorá je pre tento typ odhalenia nutná. Nastáva vtedy, keď z publikovanej tabuľky možno zistiť citlivý údaj o konkrétnom respondentovi. To sa môže udiť buď získaním údajov z viacerých tabuliek, prípadne z iných zdrojov, alebo keď sumárna hodnota v riadku alebo stĺpci tabuľky je 1 a tento riadok či stĺpec vyjadruje úplný rozklad citlivej premennej (napríklad pri národnosti). Pod úplným rozkladom rozumieme obsiahnutie všetkých kategórií, ktoré pre danú premennú môžu nastať. Situáciu ilustrujeme na nasledujúcich príkladoch.

Tabuľka č. 2: Bezpečná tabuľka z pohľadu odhalenia individuálnej vlastnosti

Národnosť Rodinný stav	Muži			Ženy			Spolu
	slovenská	maďarská	ukrajinská	slovenská	maďarská	ukrajinská	
Ženatý/ vydatá	30	6	2	14	3	2	57
Rozvedený/ rozvedená	3	4	0	1	0	1	9
Slobodný/ slobodná	0	0	1	2	1	1	5
Spolu	33	10	3	17	4	4	71

Tabuľka č. 3: Príklad odhalenia individuálnej vlastnosti

Národnosť Rodinný stav	Muži			Ženy			Spolu
	slovenská	rómska	iná	slovenská	rómska	iná	
Ženatý/ vydatá	30	6	2	14	3	2	57
Rozvedený/ rozvedená	3	4	0	1	1	0	9
Slobodný/ slobodná	0	1	0	2	1	1	5
Spolu	33	11	2	17	5	3	71

Tabuľka č. 2 nepredstavuje riziko, pretože citlivá premenná národnosť netvorí úplný rozklad. Vidíme jediného slobodného muža ukrajinskej národnosti, avšak z charakteru tabuľky vyplýva, že v danom regióne môžu byť aj ďalší muži iných národností. V prípade tabuľky č. 3 však už k odhaleniu individuálnej vlastnosti dochádza. Jediný slobodný muž v oblasti má rómsku národnosť. Podobne rozvedená Slovenka vie, že druhá žena v oblasti je Rómka. Táto situácia sa nazýva scenár „zvedavého suseda“ a je, pochopiteľne, oveľa menej pravdepodobná ako prvá, preto predstavuje aj menšie riziko.

Uvažujme tabuľky. Ide o tabuľky publikované z toho istého zdroja, znázorňujúce počty obyvateľov obcí v závislosti od vzdelania a veku. Z tabuľky č. 4 identifikujeme muža z obce Rovná, ktorý má viac ako 80 rokov, čo však samo osebe nie je odhalenie dôverného údajov. Porovnaním údajov z tabuľky č. 5 dokážeme zistiť, že tento muž má iba základné vzdelanie. Ktokoľvek, kto má vedomosť o najstaršom občanovi obce Rovná, dokáže odhaliť úroveň jeho vzdelania.

Tabuľka č. 4: Odhalenie jednotlivca spojením tabuliek (1. časť)

Vek Obec	Muži			Ženy			Spolu
	menej ako 60	60 – 80	80+	menej ako 60	60 – 80	80+	
Dlhá	40	5	3	32	8	5	93
Rovná	25	4	1	27	6	0	63
Široká	35	7	2	39	10	5	98
Spolu	100	16	6	98	24	10	254

Zdroj: [1]

Takýto typ odhalenia môže vzniknúť pri publikovaní veľkého množstva tabuliek z jedného zdroja, čo je aj prípad SODB 2011. Jeho vyčerpávajúci charakter iba zvyšuje riziko tohto typu odhalenia. Jedným z riešení, ako mu zamedziť, je nedovoliť prítomnosť hodnoty 1 v žiadnom z výstupov, čo však, ako sme už napísali, spôsobuje príliš vysokú informačnú stratu.

Tabuľka č. 5: Odhalenie jednotlivca spojením tabuliek (2. časť)

Vzdelanie Obec	Základné			Stredné			Spolu
	menej ako 60	60 – 80	80+	menej ako 60	60 – 80	80+	
Dlhá	10	3	0	20	5	4	42
Rovná	8	1	1	15	4	0	29
Široká	11	3	0	22	6	3	45
Spolu	29	7	1	57	15	7	254

Zdroj: [1]**c) Odhalenie skupinovej vlastnosti**

Ide o veľmi podceňovaný typ odhalenia, keď všetci respondenti patria do jednej kategórie citlivej premennej, ktorá tvorí úplný rozklad. Odhalenie skupinovej vlastnosti nevyžaduje identifikáciu, preto sa naň často zabúda. Zvýšená pozornosť venovaná práve tomuto riziku je preto namieste. Uvažujme o obsahu tabuľky č. 6.

Tabuľka č. 6: Príklad odhalenia skupiny

Obec Náboženstvo	Nižné	Vyšné	Spolu
Katolícke	0	20	20
Evanjelické	0	15	15
Jehovovi svedkovia	5	22	27
Iné	0	20	20
Spolu	5	77	82

Všetci obyvatelia obce Nižné patria k Jehovovým svedkom. V tomto prípade nebola potrebná identifikácia. Pozitívom je, že takáto situácia nastáva iba zriedka, oveľa častejšie je odhalenie individuálnej vlastnosti. Pri zvážení scenára „zvedavého suseda“ môže nastať situácia ilustrovaná v tabuľke č. 7, keď obyvateľ s katolíckou vierou získava informáciu, že všetci ostatní sú evanjelici.

Tabuľka č. 7: Príklad odhalenia skupiny jednotlivcom

Obec Náboženstvo	Nižné	Vyšné	Spolu
Katolícke	1	20	21
Evanjelické	6	15	21
Jehovovi svedkovia	0	22	22
Iné	0	20	20
Spolu	7	77	84

Tabuľka č. 8 ilustruje situáciu, keď skupina respondentov dominuje v citlivej kategórii. Jeden z dvoch katolíkov obce Nižné vie, že zo zvyšných 17 je 16 evanjelikov.

Tabuľka č. 8: Príklad dominujúcej citlivej skupiny

Obec Náboženstvo	Nižné	Vyšné	Spolu
Katolícke	2	20	22
Evanjelické	16	15	31
Jehovovi svedkovia	0	22	22
Iné	0	20	20
Spolu	18	77	95

d) Odhalenie odčítaním

Tento typ odhalenia nastáva vtedy, ak viaceré publikované tabuľky majú rovnakú štruktúru, pričom jedna je podmnožinou druhej. Vtedy je možné odčítať jednotlivé hodnoty a dostať tak novú tabuľku umožňujúcu niektoré z predošlých typov odhalení (identifikácia, individuálne alebo skupinové odhalenie). Príklad je znázornený v tabuľkách č. 9 a 10, kde votrelec dokáže pomocou odčítania vytvoriť tabuľku za časť obce Lančár (hodnoty nie sú skutočné).

Tabuľka č. 9: Príklad odhalenia odčítaním (1. časť)

Pohlavie Rodinný stav	Kočín-Lančár		
	muži	ženy	spolu
Ženatý/ vydatá	15	20	35
Slobodný/ slobodná	20	15	35
Rozvedený/ rozvedená	28	22	50
Iný	16	20	36
Spolu	79	77	156

Tabuľka č. 10: Príklad odhalenia odčítaním (2. časť)

Pohlavie Rodinný stav	Kočín		
	muži	ženy	spolu
Ženatý/ vydatá	9	20	29
Slobodný/ slobodná	15	15	30
Rozvedený/ rozvedená	20	21	41
Iný	10	20	30
Spolu	54	76	130

e) Prepájanie tabuliek

Ide o najsofistikovanejší typ odhalenia, keď votrelec dokáže úsudkom, poznaním vzťahov medzi premennými a tabuľkami odvodiť nové tabuľky, ktoré umožnia odhalenie predošlých typov. Proti takémuto riziku sa môže úrad brániť len veľmi ťažko. V okamihu sprístupnenia údajov nedokáže predvídať všetky možnosti, ktoré poskytne prepájanie už zverejnených tabuliek s údajmi a tabuliek, ku ktorým sa verejnosť dostane v budúcnosti. Prijateľným riešením je štandardizovaná diseminácia výstupov, t. j. na rovnakej geografickej úrovni, s rovnakými kategóriami a s rovnakými

pravidlami na ochranu. Prípady SODB 2011, ktoré tvoria základ na rozsiahlu publikačnú činnosť, toto riziko iba zvyšuje.

4. METÓDY OCHRANY FREKVENČNÝCH TABULIEK

V tejto kapitole vysvetlíme jednotlivé metódy, ktoré dokážu minimalizovať riziká odhalenia dôverných údajov pri maximálnom možnom zachovaní ich využitia. Metódy ochrany frekvenčných tabuliek rozdeľujeme do troch základných skupín podľa ich konkrétneho využitia, a to pred vytvorením tabuliek, počas vytvárania tabuliek (ich prestavbou) a po vytvorení tabuliek. Každá z týchto metód má svoje výhody i nevýhody. Ich kladné a záporné stránky budeme hodnotiť najmä z pohľadu užitočnosti pre potreby ochrany dát z SODB 2011.

a) Pred vytvorením tabuliek

Princíp spočíva v aplikácii ochrany na úrovni mikroúdajov, z ktorých sa zostavujú jednotlivé tabuľky. Tie sa do určitej miery pozmenia, aby modifikácia neškodila štatistickému účelu, ktorý v sebe majú obsahovať. Výhody tejto metódy prevažujú nad nevýhodami. Medzi záporné stránky patrí zložitejšia implementácia a nižšia miera zrozumiteľnosti pre používateľov. Pozitíva sú však obrovské. Všetky vytvorené tabuľky spĺňajú aditívnosť (jednotlivé sumy v nich obsiahnuté sú skutočnými súčtami hodnôt riadkov a stĺpcov), konzistentnosť (identická bunka má v každej tabuľke rovnakú hodnotu) a poskytujú dostatočnú mieru ochrany. Tá nie je smerovaná na všetky citlivé bunky, ale iba na niektoré z nich, čím je vytvorená istá miera neistoty. Votrec tak nevie, či jeho údajná identifikácia jednotlivca je skutočná alebo iba fiktívna. Takýto systém je veľmi vhodný pri diseminácii veľkého množstva tabuliek z toho istého zdroja, keďže po jednorazovej ochrane kompletnej databázy mikroúdajov nie je pri tvorbe frekvenčných tabuliek potrebná žiadna ďalšia kontrola, čo výrazným spôsobom uľahčuje prácu úradu a zvyšuje komfort používateľov, ktorí svoje požadované výstupy môžu dostať vo veľmi krátkom čase. Metóda, ktorá sa javí ako najvhodnejšia, je *targeted record swapping*, navrhnutá v Office for National Statistics (UK) ako základná metóda na ochranu dát z cenzu 2011 vo Veľkej Británii.

Jej postup je uvedený v [2], pričom základným kameňom je výmena hodnôt geografických premenných, ktoré sa považujú za najidentifikujúcejšie prvky. Ako sa píše v [1], „v prvom kroku sa v mikroúdajoch identifikuje rizikový jednotlivec, a to vypočítaním jeho rizikového skóre. Domácnosť, ktorej je členom, sa označí ako riziková. Rizikové skóre sa vypočíta ako priemer pravdepodobnosti odhalenia vzhľadom na každú rizikovú premennú pre každého jednotlivca na každej geografickej úrovni zvlášť. To, ktoré premenné sa označia ako rizikové, zvolí úrad v rámci procesu ochrany a táto informácia sa nezverejní. Pre každý kraj sa určí *swap miera*, čo je percentuálny podiel bytov v kraji, ktoré sa medzi sebou vymenia. Tá závisí od miery neodpovedí a imputácií v danom kraji, pretože vysoká miera imputácií sama osebe spôsobí veľkú informačnú neistotu. Počet domácností, ktoré budú podliehať *swappingu*, sa pre každú obec určí v závislosti od jej veľkosti (inverzne) a podielu rizikových domácností v nej. Najviac sa tak ochrana dotkne malých obcí s veľkým počtom rizikových domácností. V každej obci sa následne náhodným výberom s pravdepodobnosťou výberu úmernou rizikovému skóre vyberie množina domácností, ktoré sa ochránia. Ku každej domácnosti vo výbere sa nájde iná domácnosť v inej obci v tom istom okrese spĺňajúca vekovo-pohlavnú štruktúru spolu s niektorými ďalšími základnými ukazovateľmi a tieto dve obce si vymenia

adresy.“¹ Tento postup sa aplikuje na všetky databázy SODB 2011 (bytové domácnosti, cenzové domácnosti, hospodáriace domácnosti) zvlášť. Priamo úmerné *swap miere* sú zmeny v mikrodátoch. Ak je vysoká, môže sa stať, že štatistiky na obecnej úrovni môžu byť do istej miery skreslené, najmä v prípade premenných, ktoré netvorí podklad na hľadanie vhodných domácností. Vzťahy medzi jednotlivými premennými však nikdy nebudú narušené, keďže jediný typ aplikovanej zmeny spočíva vo výmene adres. Ak v danom okrese vhodná domácnosť neexistuje, postupujeme viacerými spôsobmi. Najskôr sa môžeme pokúsiť nájsť prislúchajúcu domácnosť v rámci toho istého kraja, prípadne na úrovni republiky. Ak taká domácnosť neexistuje, hľadáme najpodobnejšiu domácnosť, pričom mieru podobnosti si stanovíme priradením váh dotknutým premenným. Zvážiac úroveň zmien a časovú náročnosť, ktorú predstavujú ostatné metódy ochrany, považujeme túto metódu za optimálnu.

Aplikáciou metódy tak dostávame ochránený mikrodátový súbor, z ktorého možno publikovať ľubovoľné štandardné i neštandardné výstupy. Jej náročnosť je však nezanedbateľnou stránkou; použitie tohto postupu výrazne predĺži čas medzi zberom údajov a prvými výstupmi.

b) Prestavba tabuliek

Tabuľkám určeným na publikáciu sa pri tomto postupe agregujú triediace premenné na vyššiu úroveň (napríklad z obce na okres). Vznikajú tak výstupy s menším počtom citlivých buniek, ale aj s nižšou úrovňou podrobností, ktorá môže byť v niektorých prípadoch neakceptovateľná. Výhodami sú však jednoduchá aplikácia, ponechanie skutočných hodnôt bez skreslenia, zrozumiteľnosť pre používateľov, aditivita v rámci tabuliek a konzistencia medzi nimi. Metóda je zobrazená na príklade v tabuľkách č. 11 a 12.

Tabuľka č. 11: Príklad prestavby tabuliek (1. časť)

Národnosť Obec	Slovenská	Maďarská	Rómska	Česká	Iná	Spolu
Dlhá	50	10	4	2	12	78
Rovná	60	11	1	2	4	78
Široká	70	8	2	1	2	83
Spolu	180	29	7	5	18	239

¹ [1] FRANKOVIČ, B. 2014. Ochrana dôverných štatistických údajov v mikrodátových súboroch. In: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Štatistického úradu SR *Potrebuje ešte Slovensko po sčítaní 2011 ďalší cenzus?* Bratislava: Štatistický úrad SR, 2014. 128 s. ISBN 978-80-8121-364-9.

Tabuľka č. 12: Príklad prestavby tabuliek (2. časť)

Národnosť Obec	Slovenská	Maďarská	Iná	Spolu
Dlhá	50	10	18	78
Rovná	60	11	7	78
Široká	70	8	5	83
Spolu	180	29	30	239

Ak je prestavba tabuliek nedostačujúca, pristupujeme k metódam po vytvorení tabuľky.

c) Po vytvorení tabuliek

Najprirodzenejšou metódou ochrany citlivých hodnôt v už vytvorených tabuľkách je ich zakrytie. Takáto bunka sa však dá vypočítať pomocou sumárnych hodnôt v riadkoch a stĺpcoch, zakrytie ďalších buniek je preto nevyhnutnosťou. Tie sa volia tak, aby vznikla čo najmenšia informačná strata. Je ľahko predstaviteľné, že takto ochránená tabuľka implikuje značnú informačnú stratu, pretože nie sú zverejnené ani bunky, ktoré nevytvárajú žiadne riziko. V prípade veľkého počtu výstupov je táto metóda veľmi ťažko implementovateľná, keďže konzistentnosť medzi tabuľkami (zakrytá bunka v jednej tabuľke bude zakrytá i v druhej) je z dôvodu časového spektra (publikácia tabuliek v čase) nedosiahnuteľná. Aj napriek svojej zrozumiteľnosti vzhľadom na používateľa je tak zakrytie buniek vhodné iba na lokálne použitie, nie ako hlavná metóda pre rozsiahly systém tabuliek.

Ďalšou možnosťou je zaokrúhľovanie hodnôt buniek. Zvolí sa báza (malé číslo, napríklad 3) a každá hodnota v tabuľke sa zaokrúhli na jej násobok. V závislosti od variácie metódy zaokrúhľuje sa buď na *najbližší násobok*, *náhodný násobok*, alebo *kontrolované*. Zatiaľ čo prvé dve metódy nie sú aditívne, pri kontrolovanom zaokrúhľovaní sa priradenie násobkov bázy rieši v zmysle výsledných súm riadkov i stĺpcov. Spoločným menovateľom všetkých typov zaokrúhľovania je však nekonzistentnosť vedúca k prelomiteľnej ochrane. Spolu s nadpriemerne vysokou informačnou stratou sa tak táto metóda javí ako nie najvhodnejšia a v prostredí Štatistického úradu SR sa neaplikuje. Príklad zaokrúhľovania na najbližší násobok bázy je uvedený v tabuľkách č. 13 a 14, pričom za základnú bázu je stanovená hodnota 5. Hodnoty, ktoré sú násobkami bázy, sa nemenia a hodnoty menšie ako 5 sa zaokrúhľia na hodnotu 5 (v opačnom prípade by hodnota 0 implikovala pôvodnú hodnotu menšiu ako 3).

Tabuľka č. 13: Príklad zaokrúhľovania hodnôt (1. časť)

Národnosť Obec	Slovenská	Maďarská	Iná	Spolu
Dlhá	51	12	18	81
Rovná	63	11	3	77
Široká	68	1	5	74
Spolu	182	24	26	232

Tabuľka č. 14: Príklad zaokrúhlenia hodnôt (2. časť)

Národnosť Obec	Slovenská	Maďarská	Iná	Spolu
Dlhá	50	10	20	80
Rovná	65	10	5	75
Široká	70	5	5	75
Spolu	180	25	25	230

5. ZÁVER

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov predstavuje výrazný míľnik v oblasti štatistiky. Jeho výstupy sú kľúčové pre celú spoločnosť. Presne opisujú celú populáciu a umožňujú na jej základe vytvárať relevantné závery či štúdie. Štatistický úrad SR ich poskytuje verejnosti v pokiaľ možno najširšom objeme. Táto snaha však naráža na prekážku ochrany dôvernosti štatistických údajov. Scenáre odhalenia ilustrované v 3. kapitole sú v prípade SODB 2011 oveľa väčšou hrozbou ako v prípade výberových zisťovaní, preto sa im musí venovať značná pozornosť. Zachovať citlivé údaje občanov utajené je podstatnou a neoddeliteľnou súčasťou každodennej publikačnej činnosti. Odbor metód štatistických zisťovaní, ako aj informačný servis Štatistického úradu SR venujú tejto oblasti značnú pozornosť a výsledkom je primeraná ochrana dôverných štatistických údajov vo výsledkoch a výstupoch z SODB 2011. Jednotliví respondenti tak nemusia mať akékoľvek pochybnosti o prípadnom zneužití ich dôverných údajov.

Vzhľadom na náročnosť implementácie metódy *targeted record swapping* a zámer nepredlžovať obdobie čakania na prvé výsledky Štatistický úrad SR aplikoval na ochranu výsledkov SODB 2011 metódu prestavby tabuliek. V určitých prípadoch, keď sa nenaruší konzistencia tabuliek, pristupuje aj k lokálnemu zakrytiu buniek. Jednotlivé tabuľky hodnotí štatistický úrad z hľadiska ich citlivosti a možného rizika, čím udržiava mieru ochrany na optimálnej úrovni pri maximalizácii informačnej hodnoty tabuliek. Ochrana dôverných štatistických údajov je tak vo výstupoch z SODB 2011 riadne zabezpečená, keďže je v nich minimalizované riziko zneužitia dôverných údajov.

Jedným z najväčších výstupov SODB 2011 je Census Hub, elektronické rozhranie určené na prezeranie výsledkov sčítania 2011 v jednotlivých členských štátoch Únie a na Islande, v Lichtenštajnsku, Nórsku a vo Švajčiarsku prostredníctvom hyperkociek. Vzhľadom na to, že štruktúra hyperkociek bola daná nariadeniami, aplikácia prestavby tabuliek nebola možná. Preto pristúpil Štatistický úrad SR k zakrytiu citlivých buniek a niektorých ďalších tak, aby sa citlivé bunky nemohli vypočítať z celkových súčtov. Zameril sa pritom iba na tie hyperkocky, ktoré predstavovali riziko odhalenia dôverných údajov, pričom sa kládol dôraz najmä na informačnú hodnotu hyperkociek. Priemerná informačná strata dotknutých hyperkociek sa tak pohybuje na úrovni cca 10 %, čo je vzhľadom na malú populáciu Slovenskej republiky prijateľná hodnota. Ako nástroj na riešenie bol zvolený softvér *tau-Argus*, ktorý vznikol v rámci projektu ESSNet² na ochranu dôverných štatistických údajov. Tomu sa podarilo efektívne zvládnuť hierarchickú štruktúru hyperkociek

² European Statistical System Network.

a primárne zvolené citlivé hodnoty doplnil ďalšími zakrytiami. Tie členské krajiny, ktoré neaplikovali *record swapping* a zaokrúhľovanie ako primárnu metódu na ochranu, sa taktiež priklonili k zakrývaniu buniek hyperkociek, čo je vzhľadom na ich presne stanovenú štruktúru a konečný počet prijateľné riešenie.

Na nasledujúce sčítanie, ktoré sa uskutoční v roku 2021, otestuje Štatistický úrad SR možnosti použitia *targeted record swapping* ako alternatívnej metódy k aktuálne vykonávanému spôsobu ochrany. Na údaje z administratívnych zdrojov, ktorých využitie sa predpokladá, sa budú dať aplikovať rovnaké metódy ochrany ako na údaje zo zisťovania, keďže tie nerozlišujú medzi pôvodom údajov, ale zohľadňujú iba ich dôvernosť.

LITERATÚRA

[1] FRANKOVIČ, B. 2014. Ochrana dôverných štatistických údajov v mikrodátových súboroch. In: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Štatistického úradu SR Potrebujeme ešte Slovensko po sčítaní 2011 ďalší census? Bratislava: Štatistický úrad SR, 2014, s. 121 – 129. ISBN 978-80-8121-364-9.

[2] FRENED, J. et al. 2011. Statistical Disclosure Control for Communal Establishments in the UK 2011 Census. Tarragona: Joint UNECE/Eurostat work session on statistical data confidentiality. Dostupné na http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.46/2011/15_UK.pdf

[3] HUNDEPOOL, A. et al. 2010. Handbook on Statistical Disclosure Control. ESSNet SDC. Dostupné na http://neon.vb.cbs.nl/casc/.%5CSDC_Handbook.pdf

RESUMÉ

V článku sme sa venovali ochrane dôverných štatistických údajov vo frekvenčných tabuľkách, ktoré tvoria základnú formu výstupov zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011. Vysvetlili sme, aké možné hrozby tieto tabuľky obsahujú, a spomenuli sme tiež metódy určené na minimalizáciu rizika odhalenia citlivých údajov. V záverečnej časti článku sme predstavili postupy, ktoré používa Štatistický úrad SR pri aplikácii ochrany dôvernosti vo výstupoch SODB 2011, čím zabezpečuje nezverejnenie citlivých údajov obyvateľov.

RESUME

In this article we dealt with the statistical disclosure control in frequency tables, which form the basic form of the output from the Population and Housing Census 2011. We explained what possible threats impose these tables, as well as methods designed to minimize the risk of disclosure of sensitive data. In the final section, we introduced procedures that SOSR applies to protect confidentiality in 2011 Census outputs, ensuring that sensitive data of citizens are not disclosed.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

Boris Frankovič vyštudoval odbor pravdepodobnosť a štatistika na Fakulte matematiky, fyziky a informatiky UK v Bratislave. Po štúdiu sa zamestnal v Štatistickom úrade SR v odbore metód štatistických zisťovaní. Medzi jeho pracovné oblasti patrí ochrana dôvernosti štatistických údajov, kalibrácia váh štatistických zisťovaní, ako i celkový záber na štatistickú metodiku. Zastupuje Štatistický úrad SR vo viacerých pracovných skupinách Eurostatu.

KONTAKT

boris.frankovic@statistics.sk

Miroslav TÍŽIK
Sociologický ústav Slovenskej akadémie vied

KVALITA MERANIA NÁBOŽENSKEJ PRINÁLEŽITOSTI NA SLOVENSKU

QUALITY OF RELIGIOUS AFFILIATION MEASUREMENT IN SLOVAKIA

ABSTRAKT

Pri výskume náboženstva a religiozity sa často pracuje s údajmi zo sčítaní obyvateľstva alebo z výsledkov reprezentatívnych výskumov. Otázka týkajúca sa vyznania je zároveň citlivou otázkou, ktorá sa týka základného ľudského práva – ochrany slobody vyznania, prípadne možnosti byť bez vyznania, a zároveň sa týka aj súkromnej sféry života človeka. Ide o otázky, ktoré sú však problematické nielen z politického hľadiska, ale sú aj metodologickou výzvou, ako presne merať náboženskú príslušnosť a ako výsledky primerane interpretovať. Porovnanie výsledkov pri rôznych spôsoboch položených otázok naznačuje, že znenie otázky a jej porozumenie výrazne ovplyvňuje mieru, v akej sa jednotlivci prihlasujú alebo neprihlasujú k náboženstvu. Pri realizácii niektorých reprezentatívnych výskumov na Slovensku sa preto urobili aj dodatočné validizačné a kontrolné hĺbkové rozhovory zamerané na sledovanie spôsobu, akým respondenti interpretujú položenú otázku. Kombinácia rôznych metód ukazuje na viaceré problémy pri zovšeobecňovaní výsledkov o vyznaní a religiozite bez použitia kontrolných nástrojov alebo primeranej interpretácie používaných údajov, no zároveň ukazuje na nezastupiteľné miesto sčítania obyvateľov v meraní niektorých aspektov religiozity.

ABSTRACT

In the investigation of religion and religiosity, the data from the census or surveys are often used. The question on religious affiliation can be considered as sensitive question related to basic human right of religious freedom, the right to be without religion and at the same time is considered a matter of privacy. This question can be problematic not only because of political reasons, but is also a methodological challenge in terms of the validity of data and how interpret correctly results of investigations. Comparing the results with different ways of inquiry suggest that the wording of the question and its understanding by the respondent greatly affects the degree to which individuals enrol or not identify themselves to religion. Therefore, in the implementation of some representative surveys in Slovakia an additional validation of control and in-depth interviews conducted to examine how respondents interpret the question. The combination of different methods shows the number of problems in generalizing the results of affiliation and religiosity without the use of control instruments or reasonable interpretation of the data, but also show the irreplaceable meaning of census in measuring certain aspects of religiosity.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

sčítanie, metodológia, príslušnosť, validizácia, komparácia, členstvo, vierovyznanie

KEY WORDS

census, methodology, affiliation, validation, comparison, membership, religion

1. ÚVOD

Dôležitou výskumnou témou v spoločenskovedných výskumoch je náboženstvo a religiozita.¹ Úloha náboženstva v spoločnosti nie je diskutovanou témou iba na Slovensku, ktoré sa často označuje za tradične religióznu krajinu, ale stále viac (a to nielen v akademickom svete) aj v západoeurópskych spoločnostiach, ktoré sa často označujú za sekularizované. Okrem akademických výskumov sa však na túto tému zameriavajú aj inštitúcie štátu a verejnej správy, najmä v súvislosti s realizáciou štátnej politiky garantovania základných náboženských práv a slobôd. V prípade Slovenska sú takýmito dôvodmi aj regulácia náboženského života a financovanie cirkví, náboženských spoločností a konfesiónálnych právnych subjektov. Najčastejšie používaným zdrojom informácií bývajú výsledky pravidelných sčítaní obyvateľstva. Hoci ide o najpodrobnejší spôsob zisťovania náboženskej príslušnosti, výsledky majú pri snahe interpretovať podobu religiozity na Slovensku množstvo obmedzení. Často sa sčítania obyvateľov na základe náboženského vyznania z týchto dôvodov spochybňujú ako také, v iných prípadoch sú predmetom spochybňovania ich výsledky.

Pre lepšie porozumenie výsledkom sčítaní a primeranejšej možnosti interpretácie ich výsledkov je preto dôležité:

- a) demonštrovať rôzne spoločenské faktory, ktoré môžu vplývať na výsledky zisťovania náboženskej príslušnosti a kriticky zhodnotiť účelové narábania s výsledkami sčítaní, ktoré spochybňujú kvalitu výsledkov,
- b) ukázať, čo je v sčítaniach obyvateľstva naozaj merané a aké sú ďalšie možnosti merania náboženskej príslušnosti,
- c) poukázať na problémy validity údajov zo sčítaní, obzvlášť pri porovnávaní výsledkov z rôznych rokov a v medzinárodnom porovnaní,
- d) poukázať na alternatívne spôsoby merania náboženskej príslušnosti.

Tieto otázky budú postupne analyzované v štyroch samostatných, no vzájomne previazaných častiach tejto štúdie.

2. OVPLYVNĎOVANIE VÝSLEDKOV A INTERPRETÁCIA DÁT ZO SČÍTANÍ

Už na úvod však treba upozorniť, že výsledky rôznych výskumov a rôzne výskumné metódy sú ako také politicky neutrálne, ale aj napriek tomu sa využívajú v politických a mocenských zápasoch a pri formovaní verejných a štátnych politik. Táto ukotvenosť výsledkov rôznych zisťovaní vo verejnom diskurze a vo verejnom priestore sa musí zohľadňovať aj preto, že spätne ovplyvňuje respondentov pri ich ochote odpovedať v prieskumoch pravdivo, úprimne a otvorene tak, ako to sami cítia, no politická a svetonázorová ukotvenosť analytika zároveň ovplyvňuje aj interpretáciu výsledkov. Jedna zo základných a zatiaľ najpodrobnejších metód zisťovania náboženskej príslušnosti na Slovensku – pravidelné sčítanie obyvateľov, domov a bytov – je tiež, najmä v posledných dvoch dekádach, súčasťou verejných diskusií a zápasov.

Verejné zápasy o podobu sčítania a zároveň aj o ovplyvňovanie výsledkov v roku 2011 môžu poukázať na niektoré dôležité okolnosti, ktoré umožňujú lepšie testovať kvalitu zverejnených záverečných dát. Na tejto diskusii možno identifikovať základné hlasy a argumenty prezentované pred sčítaním a počas sčítania v máji 2011,

¹ Text vznikol v rámci riešenia grantového projektu Agentúry pre podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0627-12.

ovplyvňujúce výsledky sčítania. Rozbor týchto okolností zároveň môže poukázať na slabiny mnohých interpretácií výsledkov posledného sčítania. Prostredníctvom tejto metaanalýzy potom možno poukázať na metodologické problémy rôznych spôsobov merania náboženskej príslušnosti na Slovensku, čo je predmetom nasledujúcich častí textu.

Problematickosť nielen metódy merania, ale samotného sčítania spochybňovali na Slovensku napríklad sekulárni humanisti, ktorí upozorňovali na problematickosť formulácie otázky, ako aj jej zaradenia do sčítania:

„Štatistický úrad zostavením otázky č. 23 fakticky zapríčinil, že občan nemôže presne vyznačiť svoje náboženské vyznanie. ... Obrovské množstvo veriacich sa nezúčastňuje na náboženskom živote žiadnej cirkvi a nemá k organizovaným cirkvám, či už zaregistrovaným na Slovensku, alebo aj iným, nezaregistrovaným, žiadny vzťah (rímskokatolícka cirkev si myslí, že pokrstenie je dostatočné – to hovorí preto, aby si mohla napočítať, čo najviac členov, aj ateistov, ktorí nemôžu za to, že ich dali pokrstiť). Podľa otázky o sčítaní nemôžu teda takéto občania označiť žiadnu cirkev, ak by tak urobili, bolo by to v princípe klamstvo. Nemôžu použiť možnosť „iné“ – nepatria k žiadnej inej cirkvi. Nie sú ani bez náboženského vyznania, aby uviedli „bez vyznania“. Prakticky sa nemajú možnosť k tejto otázke presne vyjadriť. Preto hovoríme, že **veriaci občan pri zohľadnení skutočnosti, že sa nezúčastňuje na náboženskom živote žiadnej cirkvi či náboženskej spoločnosti a nemá k nim žiadny vzťah, bol nepriamo Štatistickým úradom SR zaradený do kategórie „bez vyznania“.** .... Hovoríme, že otázka č. 23 je zle konkretizovaná a možno s úmyslom manipulovať, lebo sa nám nechce veriť, že by ľudia na štatistike nevedeli aspoň odpísať od svojich českých kolegov.“ [1]²

Častými boli aj hlasy aktívnych občanov, ktorí sa prezentovali so svojimi názormi prostredníctvom blogov: „Pri vyplňovaní tlačiva, ktoré sme všetci dostali pri príležitosti sčítania obyvateľov, som zostal zaskočený pri kolónke „náboženské vyznanie“. Prečo? Po prvé preto, lebo som slobodným veriacim, ktorý nepotrebuje svoju vieru škatuľkovať pod nejaké vierovyznanie, ale s takýmito jedincami tento štát nepočíta. Buď sa zaškatuľkujete, alebo ste automaticky bez vyznania; teda ateistom, aspoň tak to väčšina chápe, pritom ním nemusíte byť. Ak je takto povrchné celé sčítanie, načo vlastne je dobré?“ [2]

Druhým prístupom bolo spochybňovanie kvality alebo presnosti sčítania. Po sčítaní v roku 2011 sa medzi kritikmi výsledkov a ich presnosti objavili výrazne nielen cirkvi, ale aj úradníci štátnej správy konštatovaniami „výsledky však tentokrát musíme brať s istou rezervou“, čo zdôvodňujú neurčene menším počtom ľudí, ktorí sa na ňom zúčastnili. [3]

Pri komentovaní samotných výsledkov sa objavilo väčšie množstvo kritických hlasov. Spomedzi cirkví bola najviditeľnejším kritikom výsledkov najväčšia z nich – katolícka cirkev, ktorá okrem vysvetľovania dôvodov úbytku tých, ktorí sa k nej prihlásili, poukázala aj na problémy pri meraní: „Štatistický úbytok veriacich chápeme aj ako dôsledok štyridsaťročnej ateizácie pred rokom 1989. Naša skúsenosť hovorí,

² Zvýraznené časti citátu zachovávajú pôvodnú podobu textu.

že v poslednom období k dramatickým zmenám v religiozite nedochádza. Proces sčítania bol sprevádzaný viacerými komplikáciami, akými boli technické problémy, ale aj rastúca nedôvera občanov voči štátu a verejným inštitúciám.“ [4] Tak ako nárast zisťovania medzi rokmi 1991 až 2001 vysvetľovali dôsledkom ateizácie, aj pokles zdôvodňujú tým istým spôsobom, čo však spochybňuje silu a dôveryhodnosť takéhoto argumentu.

Oveľa ostrejšie, no mediálne menej významne spochybnila výsledky Gréckokatolícka cirkev, ktorá „vníma výsledky sčítania obyvateľov Slovenska, ktoré vykazujú určitý pokles veriacich, ako nie úplne pravdivé. Riaditeľ kancelárie biskupského úradu Ľubomír Petřík povedal, že výsledky sčítania poznačila proticirkevná antikampaň pred sčítaním, ale aj zneistenie obyvateľov so sčítacími hárkami a iné komplikácie sprevádzajúce sčítanie“.[5] K ďalším argumentom spochybňujúcim výsledky sčítania patrila mobilita občanov SR, týkajúca sa najmä veriacich Gréckokatolíckej cirkvi, ktorej reprezentanti však hovoria skôr o náraste počtu svojich veriacich: „treba brať do úvahy, že množstvo ľudí je vycestovaných za prácou do zahraničia či na západ Slovenska, a týka sa to najmä východu krajiny, kde majú gréckokatolíci najviac veriacich.“ ... „Podľa našich interných údajov počet gréckokatolíkov vzrástol. Vychádzame zo štatistík našich farností, kde evidujeme konverzie, väčší počet krstov ako pohrebov, vzrastajúci počet pútnikov aj aktivít pastoračných centier.“ [6]

Na technické problémy pri sčítaní, no aj na možnú citlivosť na „ľudskoprávne“ témy upozornili aj predstavitelia Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania (ECAV): „Iste, tento údaj môže byť skreslený tým, ako nešťastne sa niektorými štátnymi orgánmi a inštitúciami zodpovednými za uskutočnenie sčítania tesne pred sčítaním prezentovali problémy okolo anonymity sčítania a zaručenia ochrany osobných údajov. Vyše pol milióna ľudí odmietlo aj z týchto dôvodov vyznačiť svoje vierovyznanie. Uvedomujeme si, že najmä evanjelici vždy boli a sú mimoriadne citliví na osobné slobody a aj s ohľadom na historickú skúsenosť negatívne reagujú na akúkoľvek snahu svetskej vrchnosti zasahovať do svojich ľudských a občianskych práv.“ [7]

Pred samotnou analýzou výsledkov sčítania však treba upozorniť na slabinu často opakovaného argumentu, že pred sčítaním prebehla silná antikampaň proti prihlasovaniu sa k cirkvi alebo náboženstvu. V podstate prebiehali paralelne až tri kampane. Posledné sčítanie obyvateľov v roku 2011 bolo sprevádzané silnou mediálnou a politickou kampaňou proti dôveryhodnosti ochrany osobných údajov v sčítaní [8] a dvoma paralelnými angažovanými kampaňami, ktoré sa pokúšali ovplyvniť výsledky sčítania v prospech nejakých výsledkov.

Katolícka cirkev mobilizovala verejnosť, aby sa prihlásila ku katolíckej cirkvi, a to napríklad aj tým, že odporúčala prihlásiť sa len na základe krstu: „Pri sčítaní ľudí ide o tiché prihlásenie sa ku Kristovi a k Cirkvi, v ktorej sme boli pokrstení. Toto prihlásenie sa nebude nikde publikované ani inak použité. Má len pomôcť utvoriť pravdivý obraz o náboženskom stave obyvateľov Slovenska, obraz o tom, kam sa naši ľudia zaraďujú, kam patria, kam ich v národe zaradil ich krst.“ [9] Okrem pastierskeho listu veriacim a množstvu iných mobilizačných aktivít využívala cirkev aj billboardy na území celého Slovenska. Na druhej strane rôzne skupiny ľudí bez vyznania okrem kritiky metodiky sčítania apelovali na verejnosť, aby sa nenechala

ovplyvňovať a v prípade, že sú neveriaci alebo ateisti, aby to aj zapísali do sčítacích hárkov [1]. K antikampani by sa dalo čiastočne prirátať aj pôsobenie niektorých médií, ktoré síce nespochybňovali sčítanie, ale zamerali sa na problematizovanie otázky o náboženskej príslušnosti a používali čiastočne stigmatizujúci slovník („ovečky“ a podobne). [12] Pri porovnaní mediálnej sily dvoch svetonázorovo vyhranených aktérov a charakteru prezentácie a problematizácie témy médiami sa dá konštatovať, že hlas sekulárnych humanistov a komentárov v médiách bol oveľa slabší a menej prítomný vo verejnej sfére ako hlas katolíckej cirkvi. Aj preto možno považovať kampane proti vyplňaniu sčítacích formulárov alebo proti uvádzaniu náboženskej príslušnosti v sčítaní za nie dostatočne presvedčivé zdôvodnenia celkového poklesu počtu prihlásených v sčítaní v roku 2011.

Podobne poukazovať ako na vážny zdroj chyby alebo výrazný faktor zníženia počtu prihlásených k náboženstvu práve to, že sa mnohí odmietli sčítať úplne, je podobne skôr len dohad ako podložené tvrdenie. A to z dôvodu, že podľa dodatočne zverejnených údajov odmietlo odovzdať (neodovzdalo) sčítacie hárky asi 94-tisíc obyvateľov SR, teda nevrátilo sa asi len 1,7 % formulárov. [9] No pri pohľade na celkové výsledky vidieť, že na otázku o vyznaní sa nepodarilo odpoveď zistiť u viac ako 570-tisíc obyvateľov Slovenska, z ktorých väčšina však na iné otázky v sčítaní odpovedala. Spochybňovanie sčítania a strach z deanonymizácie ako dôležité faktory poklesu prihlásených k náboženstvu preto tiež nepôsobia ako dôveryhodné argumenty.

Spochybňovanie kvality výsledkov problémami s antikampaňou pred sčítaním, bojkotom sčítania zo strany verejnosti, strachom zo zneužitia osobných údajov a podobne sa stali pravdepodobne najčastejšími dôvodmi na spochybnenie kvality, a teda hodnovernosti výsledkov sčítania aj mimo cirkevných kruhov a v prostredí štátnej správy [3]. Tieto interpretácie však vznikli až dodatočne, a to po zverejnení výsledkov sčítania z roku 2011 a po ich porovnaní s výsledkami z rokov 2001 a 1991. Práve najväčšie tradičné kresťanské cirkvi, ktoré najaktívnejšie spochybňovali kvalitu dát, totiž zaznamenali v porovnaní s predchádzajúcimi sčítaniami najvýraznejší pokles počtu prihlásených. Otázkou preto môže byť, či by kvalitu a hodnovernosť výsledkov spochybnili predstavitelia týchto cirkví (prípadne aj zástupcovia štátu a verejnosti) aj v prípade, ak by sa k nim prihlásilo viac obyvateľov Slovenska ako predtým (tak ako sa to stalo v prípade menších cirkví) alebo ak by rovnaké výsledky vyšli pri absencii silnej kampane spochybňujúcej anonymitu údajov zisťovaných v sčítaní obyvateľov. Nedá sa totiž neprehliadnuť silný moralizátorský a apologetický duch týchto kritických komentárov nasledujúcich po zverejnení výsledkov, ktorý ukazuje na nie neustranné hodnotenie výsledkov sčítania.

Ukázkovým príkladom „kreatívneho“ narábania s výsledkami sčítania, keď pokles prihlásených k náboženstvu môže byť prezentovaný ako príklad „nárastu sociálneho významu náboženstva“ a zároveň neprihlásení sú prezentovaní ako príslušníci katolíckej cirkvi na Slovensku, je článok štátnej radkyne Ministerstva kultúry SR Lucie Greškovej [3]. Napriek poklesu počtu prihlásených ku katolíckej cirkvi o takmer 7 % hovorí o istej stabilite členskej základne cirkvi a „pri zohľadnení problémov pri sčítaní a so zreteľom na ostatné faktory, ako je vysoký podiel ľudí, ktorí sa odmietli sčítania zúčastniť, resp. nevyplnili kolónku vierovyznanie“ sa nakoniec dostala k rovnakému, ba aj o niečo vyššiemu číslu v počte členov katolíckej cirkvi, ako bolo pred desiatimi rokmi. Na jej dodatočných „úpravách“ výsledkov je však zaujímavé najmä to, že

neprihlásených neprpisuje ako nepriznaných členov ani iným cirkvám, ktoré od sčítania v roku 2001 zaznamenali pokles počtu prihlásených, a neberie do úvahy ani nárast počtu prihlásených v mnohých malých cirkvách či možný reálny pokles ochoty mnohých ľudí prihlásiť sa k nejakej konkrétnej cirkvi. Podobne pokles prihlásených k pravoslávnej cirkvi o 1 200 ľudí (2,4 %) prezentuje ako obhájenie percent z predchádzajúceho sčítania. Greškovej článok má však oveľa viac metodologických nedostatkov. Napríklad paniku veriacich z diskusií o možnej odluke cirkvi od štátu a zmene financovania cirkvi či cirkevných daniach pripisuje len príslušníkom Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku. Robí to napriek tomu, že údaje zo sčítania nemajú ako vysvetliť postoje alebo motívy kohokoľvek, kto vyplnil sčítací hárok, a že práve v tejto cirkvi už istý druh cirkevnej dane tradične funguje. Podobne veľký podiel neprihlásených vysvetľuje „sepochybňovaním anonymity pred samotným sčítaním, návratom neistoty a spájaním výsledkov s možnými dôsledkami pre samotných veriacich“.³ Tých, ktorí sa sami zaradili do kategórie bez vyznania, zasa relativizuje ako „širokú škálu postojov“ od deklarovaných ateistov (bez toho, aby sa v sčítaní takto deklarovali) cez nerozhodnutých a osoby nábožensky nevyhranené až po náboženských individualistov. Takúto rôznorodú škálu postojov a obsahov vier však neuvádza aj v prípade iných (a to ani veľkých tradičných) cirkvi. Článok L. Greškovej si zaslúžil väčšiu pozornosť nielen preto, lebo sa prezentuje ako akademický (recenzovaný), a teda vyargumentovaný, no aj preto, že ho možno považovať za príklad typického dodatočného a účelového zdôvodňovania výsledkov sčítania, pričom sú argumenty a ich výber prispôsobované v prospech jednej skupiny a v neprospech iných skupín.

Napriek tomu však takýto aj zaujatý prístup núti k hľadaniu lepších a podloženejších vysvetlení dôvodov rozdielov v údajoch z rôznych sčítaní a tiež aj k prevereniu rôznych metód zisťovania náboženskej príslušnosti obyvateľov Slovenska, pri ktorých sčítanie je len jedným z viacerých postupov získavania informácií.

3. MERANIE NÁBOŽENSKEJ PRINÁLEŽITOSTI

Jednou zo základných otázok pri výskumoch náboženského života a merania miery religiozity je, koľko ľudí v populácii je nábožensky založených, prípadne koľko ľudí sa hlási k rôznym náboženským skupinám. V najvšeobecnejšom význame slova možno rôzne takto zaradené výskumy a merania zaradiť pod výskumy širšie definovanej religiozity. Pri konkrétnych interpretáciách sa však musí jednoznačne identifikovať, ktorá časť religiozity sa meria. Najčastejšie totiž v súvislosti s religiozitou ide o rozlíšenie jej piatich dimenzií:⁴

- a) prihlásenie sa k cirkvi alebo náboženskej skupine ako prejav subjektívneho vyjadrenia príslušnosti k skupine,
- b) praktizovanie náboženstva, či už v podobe účasti na rituáloch a kolektívnych akciách náboženskej skupiny, alebo ako individuálne náboženské úkony, k akým patrí napríklad modlitba alebo meditácia,

³ Napriek vnášaniu podozrenia o obavách veriacich z možných dôsledkov prihlásenia sa v sčítaní k náboženstvu neuviedla zdroj takýchto informácií, prípadne akých dôsledkov by sa mohli veriaci obávať, zvlášť ak za takýchto neprihlásených veriacich považuje príslušníkov najväčšej katolíckej cirkvi.

⁴ Podrobnejšiemu prehľadu rôznych spôsobov definovania religiozity ako multidimenzionálneho javu sa venujem vo svojej publikácii *K sociológii novej religiozity* [15], prípadne zdrojom inšpirácie môžu byť iné práce, napríklad českých sociológov Nešpora a Václavíka [16] alebo Lužného [17].

- c) náboženská viera alebo svetonázorové predstavy jednotlivca a miera ich súladu s deklarovateľnými predstavami skupiny,
- d) etické normy a hodnoty, ktoré jednotlivec vyznáva a praktizuje, a ich vzťah ku kolektívne prezentovaným hodnotám a normám,
- e) znalosť náboženského učenia skupiny alebo vyznania, ku ktorému sa jednotlivec hlási.

Preto treba zdôrazniť, že to, čo sa veľakrát označuje ako meranie religiozity, je meraním len jednej jej stránky – v prípade sčítaní obyvateľstva je preto problematické hovoriť o meraní religiozity, ale ide o meranie len náboženskej príslušnosti všeobecne.

Na získanie údajov o reálnej podobe jednotlivých dimenzií religiozity sa najčastejšie využívajú rôzne výskumné metódy. Švajčiarska databáza náboženskej príslušnosti *Swiss Metadatabase of Religious Affiliation in Europe* (ďalej „SMRE“) rozlišuje tri základné zdroje údajov na meranie náboženskej príslušnosti [13: 9]:

- a) reprezentatívne prieskumy verejnej mienky (*surveys*),
- b) sčítania obyvateľstva (*censuses*), ktoré sa však nerobia pravidelne vo všetkých európskych krajinách (až v roku 2011 sa podarilo realizovať sčítanie vo všetkých krajinách EÚ, no aj tak sa náboženská príslušnosť nemerala vo všetkých krajinách),
- c) svetovú kresťanskú databázu a svetovú náboženskú databázu (*World Christian Database – WCD, World Religion Database – WRD*), z ktorých čerpá dáta aj Encyclopedia Britannica. No autori tento zdroj nepovažujú za neproblematičný, keďže údaje za jednotlivé krajiny pripravujú americkí misionári a čiastočne skresľujú údaje v prospech kresťanstva.

V podmienkach Slovenska sa v súvislosti s celoplošnými a hromadnými zisťovaniami možno oprieť o ďalšie dve metódy. Za relevantnú možno považovať kombináciu všetkých uvedených štyroch postupov:

- a) **Sčítanie obyvateľstva.** Táto metóda však umožňuje merať len jednu dimenziu religiozity, a to prihlásenie sa k náboženskej skupine alebo náboženstvu, a aj to s istými obmedzeniami.
- b) **Reprezentatívne výskumy verejnej mienky.** Pomocou tejto metódy sa síce nedajú zachytiť prejavy menšinových foriem náboženského života, no ako jediná metóda umožňuje na vzorke reprezentujúcej istú populáciu rekonštruovať podobu všetkých predtým uvedených dimenzií religiozity.⁵
- c) **Interné štatistiky cirkví a svetonázorových skupín.** Takéto štatistiky sú však len zriedka dostupné na výskumné účely.
- d) **Expertné rozhovory s predstaviteľmi cirkví a náboženských spoločností.** V tomto prípade je možné nad rámec údajov zo štatistík cirkví využiť aj ich pohľad pozorovateľov prostredia a ich odhad o podobe rôznych dimenzií religiozity v ich spoločenstve.

Už len naznačenie odlišných možností rôznych metód merania zachytiť mnohodimenzionálnosť religiozity núti k opatrnosti pri využívaní údajov zo sčítaní

⁵ Údaje z viacerých reprezentatívnych výskumov v určitej miere umožňujú sledovať aj také stránky náboženského života, akými sú obsah viery, náboženské praktiky, participácia na živote náboženského spoločenstva, ale aj sledovanie praktík a vier, ktoré sa explicitne nespájajú s náboženstvom (vzťah k ideológiám, vede, ezoterike, vzťah k potratom, rozvodom alebo sexualite a podobne).

obyvateľov ako indikátorov religiozity. Zároveň sa ukazuje nutnosť tieto údaje dopĺňať a čiastočne korigovať výsledkami získanými inými metódami výskumu. Triangulácia, teda podpora argumentu alebo záveru údajmi aspoň z troch zdrojov alebo pohľadmi aspoň z troch strán je postupom, ktorý dovoľuje objektivizovať a validizovať závery výskumníkov alebo tých, ktorí pracujú s údajmi z rôznych výskumov. Takýmto spôsobom sa dá pristúpiť aj k údajom zo sčítaní obyvateľov.

Pri sondovaní náboženskej príslušnosti v Európe autori projektu SMRE využívajú veľkú škálu rôznych zdrojov údajov, medzi ktorými prevažujú reprezentatívne výberové prieskumy. Samostatnú veľkú pozornosť venujú kvalite databáz a údajov, s ktorými pracujú. Upozorňujú pritom na niektoré najčastejšie chyby v primárnych zdrojoch údajov [13: 4 – 5]:

1. Preklepy a chyby vo výpočtoch. Často sa stáva, že súčet percentuálnych údajov prekračuje 100 % alebo počet prihlásených ľudí k jednotlivým náboženským skupinám prevyšuje celkový počet obyvateľov krajiny.

2. Nízka kvalita štatistických údajov. Často chýbajú údaje o malých náboženských skupinách alebo sú do väčších zlúčené rôzne druhy náboženských skupín (problém napríklad CIA World Factbook).

3. Rôzne zaradovanie náboženských tradícií do kategórií, čo znemožňuje medzinárodné porovnania. Niekedy sa vytvárajú veľmi všeobecné kategórie – protestanti alebo iné, bez bližšej špecifikácie.

4. Poradie otázok v dotazníku. Rôzne zaradenie otázky o náboženskej príslušnosti vedie k rôznym výsledkom, predovšetkým v prieskumoch verejnej mienky. Z tohto dôvodu *European Social Survey* (ESS) podľa autorov databázy vykazuje vyššiu mieru neprihlásených k náboženstvu ako v *European Values Survey* (EVS).⁶

5. Používanie otvorených alebo zatvorených otázok. Zatvorené otázky ponúkajú súbor možností vybrať si zo zoznamu náboženských skupín a respondent je motivovaný (*forced*), aby urobil výber alebo neuviedol odpoveď. Niekedy sa kombinujú otvorené a zatvorené otázky, keď sa najskôr ponúknu špecifické kategórie a v druhom kroku respondent sám vlastnými slovami špecifikuje konkrétnu skupinu alebo názor.

6. Jedno- alebo dvojstupňový proces zisťovania. Jednostupňový je zameraný na priame zisťovanie náboženskej príslušnosti, dvojstupňový sa v prvom kroku pýta, či respondent patrí k nejakej náboženskej skupine, a ak áno, tak v druhom kroku špecifikuje ku ktorej. Pri týchto metódach výsledky ukazujú na zvýšenie počtu respondentov, ktorí sa neprihlásia k náboženstvu, ak je položená otázka v dvoch stupňoch.

7. Rozdielne znenie otázky o náboženskej príslušnosti. Niektoré sa pýtajú na členstvo (*to be member*) v náboženskej skupine alebo cirkvi, iné na príslušnosť (*to belong*) k cirkvi, náboženskej skupine alebo náboženstvu všeobecne, prípadne iné na pocit byť súčasťou cirkvi, náboženskej skupiny alebo náboženstva všeobecne (*consider yourself to a particular religion*).

⁶ Oficiálna stránka *European Social Survey* (ďalej ESS), na ktorej sú voľne prístupné dáta, dotazník aj dokumentácia, sa nachádza na <http://www.europeansocialsurvey.org/>. Európsky výskum hodnôt – *European Values Survey* – je za Slovensko prístupný cez stránku Slovenského archívu sociálnych dát www.sasd.sav.sk, medzinárodné údaje aj dokumentácia sú prístupné v nemeckom archíve sociálnych dát na <http://zacat.gesis.org/webview/>. V texte ďalej spomínaný *International Social Survey Programme* (ďalej len ISSP) je v prípade modulov realizovaných na Slovensku dostupný aj cez SASD, medzinárodné súbory aj s dokumentáciou sú prístupné rovnako ako EVS prostredníctvom nemeckého archívu sociálnych dát.

8. Kompilácia a práca s dátami. Napríklad ak prieskum pracuje s dvojstupňovou otázkou, analýzy o náboženskej štruktúre musia byť založené na odpovediach na obe otázky, nielen na odpovediach na druhú otázku. Často sú ľudia bez náboženskej príslušnosti vyradení z kalkulácií, a tým dochádza k nadhodnocovaniu údajov o príslušnosti.

Autori z dôvodu týchto možných chýb kladú dôraz na základné princípy vedeckého skúmania náboženskej príslušnosti, pretože mnohé súčasné štúdie na túto tému sa neopierajú o spoľahlivé údaje a kritickú prácu so zdrojmi.

4. SČÍTANIA OBYVATEĽOV

Práve existencia údajov zo sčítaní obyvateľstva viedla autorov projektu SMRE k zaradeniu Slovenska medzi niekoľko málo európskych krajín, o ktorých existujú pre potreby medzinárodných porovnaní a mapovaní náboženskej štruktúry spoľahlivé a vierohodné (*reliable*) údaje [13: 16].⁷ Problémom kategorizácie projektu SMRE však je, že apriórne predpokladá rozdiel v miere objektívnosti údajov zo sčítania a z prieskumov, pričom sa pravdepodobne opiera o ďalšie regionálne súvislosti vykazovania náboženskej príslušnosti, ako je napríklad platenie cirkevných daní v niektorých krajinách a podobne. V projekte definujú náboženskú príslušnosť (*religious affiliation*) ako inštitucionálny vzťah medzi osobou a náboženskou skupinou alebo tradíciou. Spájajú to so statusom oficiálneho členstva v cirkvi a istým druhom „exkluzívneho sociálneho vzťahu“. V takomto význame tento vzťah považujú za „objektívnu“ vlastnosť osoby a sociálnej štruktúry konkrétnej spoločnosti. Na rozdiel od takéhoto „objektívneho“ definovania odlišujú subjektívny prístup, aký sa využíva v prieskumoch (ako napríklad EVS, ESS, ISSP – pozn. autora), kde ide o definovanie náboženskej príslušnosti ako sebadefinovanie vo význame príslušnosti (*belonging*) k určitému náboženstvu všeobecne, čo môže znamenať nielen vzťah ku konkrétnej cirkvi alebo skupine, ale aj k náboženskej tradícii (kresťanstvo, islam a pod.). Autori preto s ohľadom na ich objektívnosť substanciálne rozlišujú tieto dva druhy náboženskej príslušnosti. [13: 8] Práve z dôvodu, že v prípade Slovenska v podstate neoprávnene považujú údaje zo sčítania za „objektívne“, treba brať aj viaceré výsledky projektu SMRE a zaradovanie krajín do skupín podľa kvality a spoľahlivosti dát s istou mierou rezervovanosti.

Pri narábaní s výsledkami zo sčítaní obyvateľov na Slovensku, zvlášť pri ich porovnávaní v čase alebo s výsledkami z iných krajín, treba brať do úvahy tri dôležité okolnosti, ktoré sa ukazujú ako dôležité aj v medzinárodných porovnávaníach:

- a) V rôznych rokoch sa používala iná metodika zisťovania, konkrétne respondent bol k odpovedi stimulovaný inak položenou otázkou a inými inštrukciami. Tento faktor je dôležitý brať do úvahy aj pri medzinárodných porovnávaníach.
- b) Charakter otázky v sčítacom formulári: povinná alebo dobrovoľná. Tento faktor je dôležitý najmä pri porovnávaní Česka a Slovenska a pri vysvetľovaní výšky podielu tých, ktorí na otázku neodpovedali.
- c) Jednoznačnosť alebo viacznačnosť položenej otázky môže tiež ovplyvniť podiel tých, ktorí sa prihlásia k nejakému vyznaniu, a podmieňuje aj možnosti interpretácie výsledkov.

⁷ Autori na základe kvality dostupných údajov vytvorili celkovo štyri skupiny krajín a kvantifikovali aj počet krajín k rôznym rokom ich výskumu. K roku 2010 identifikovali tieto počty krajín k rôznym druhom údajov: 1. spoľahlivé údaje (12 krajín), 2. pravdepodobne spoľahlivé údaje (12), 3. problematické (5), 4. nespoľahlivé (13). [13: 14]

d) Vyhodnocovanie údajov registrovaných cirkví a riziko nepresného alebo priveľmi všeobecného zaraďovania neregistrovaných náboženských skupín do širších kategórií alebo do kategórie „iné“. Napríklad údaje o Bahájskom spoločenstve, ktoré bolo registrované až v roku 2007, sa pred sčítaním v roku 2011 nesledovali a nevyhodnocovali.

Pri sčítaní v roku 1950 (a aj predtým) sa v sčítacích hárkoch sledovala najmä matriková príslušnosť, čiže respondent bol inštruovaný, aby zapísal, či bol pokrstený, a teda symbolicky integrovaný do nejakej konkrétnej cirkvi, inými slovami, aká konfesia mu bola zapísaná v matrike. Nesledoval sa subjektívny pocit príslušnosti k cirkvi alebo to, či človek verí, alebo nie. Takto koncipovaný sčítací hárok umožnil, že takmer všetci obyvatelia Československa (rovnako v českej, ako aj v slovenskej časti) sa uvádzali ako príslušníci nejakej cirkvi. [12]⁸ Nasledujúce sčítanie, ktoré zisťovalo aj vierovyznanie, bolo v Československu až v roku 1991. Otázka však už bola formulovaná inak a zisťovala, už ako povinná otvorená otázka, subjektívne prihlásenie sa k nejakému náboženstvu alebo vyjadrenie toho, že obyvateľ je bez vyznania. Ako ukazujú výsledky, v tomto sčítaní bola na Slovensku aj v ČR vysoká miera tých, ktorí sa neprihlásili k žiadnej cirkvi, alebo nezistených. Juraj Majo [14: 218 – 219] však výsledky sčítania z roku 1991 považuje za menej „reálne“, lebo sa podľa neho robilo v špecifickom období s výraznou neistotou vo viacerých oblastiach vrátane deklarovanej náboženskej príslušnosti, čo sa prejavilo vo zvýšenom zastúpení tých, ktorí neuviedli žiadne vierovyznanie. Toto zdôvodnenie nižšieho prihlásenia možno spochybníť, a ako sa ukáže ďalej, problémom bola skôr odlišná metodika merania, ktorá systematicky aj v neskoršom období vedie k vyššiemu podielu prihlásených. Majo však upozorňuje na inú stránku týchto dvoch výskumov. Kým v roku 1950 sa otázka náboženského vyznania podľa neho spájala s cirkevnou príslušnosťou, od roku 1991 stratila v sčítaniach „objektívny“ znak príslušnosti k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti a prešla na úroveň slobodného deklaratívneho rozhodnutia. [14: 221]

Odlišný spôsob merania sa použil v rokoch 2001 a 2011 na Slovensku a úplne iná metodika sa v oboch posledných dvoch sčítaniach použila v ČR (v rokoch 2001 a 2011). Na Slovensku sa použila zatvorená povinná otázka, keď bol respondentom predložený zoznam registrovaných náboženských skupín s možnosťou vyznačiť a uviesť konkrétne aj inú možnosť alebo bez vyznania. V ČR sa použila dvojstupňová otázka a až po prihlásení sa k viere následne v druhej opýtaný uviedol, k akému náboženstvu sa hlási.

Špecifickou zmenou na Slovensku tiež bolo, že v rokoch 2001 a 2011 sa použila dvojhľadňová otázka, ktorá definuje ako náboženské vyznanie: 1) „účasť obyvateľa na náboženskom živote niektorej cirkvi“ alebo 2) veľmi vágne naznačený „vzťah k nej“. Uvádzanie zoznamu len registrovaných náboženských skupín zároveň ovplyvňuje a istým spôsobom „normalizuje“ práve tieto registrované skupiny. Príslušníci ostatných, teda neregistrovaných náboženských skupín môžu svoju príslušnosť zapisovať len do kolónky „iné“. V sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2001 preto nebola v zozname napríklad zahrnutá Novoapoštolská cirkev, ktorej registrácia prebiehala práve v období sčítania, a preto vo

⁸ Grafické prehľady a konkrétne údaje o výsledkoch sčítaní sú dostupné v autorovej predchádzajúcej štúdii, ktorá je základom aj tohto textu.

vyhodnocovaniach sčítania sa údaje o tejto cirkvi ani neskôr bežne neuvádzali.⁹ Ako sa ukáže ďalej, môže tiež dochádzať k omylom a u príslušníkov neregistrovaných skupín k prihláseniu sa k podobne znejúcej registrovanej skupine. V neposlednom rade výsledky dvoch posledných sčítaní na Slovensku obsahujú spolu odpovede tých, ktorí sa podieľajú aktívne na živote nejakej cirkvi, s odpoveďami tých, ktorí pociťujú akokoľvek viac alebo menej záväzný a viac alebo menej formalizovaný vzťah k niektorej cirkvi. Taktiež problematické môže byť, ak v odpovediach „iné“ respondenti uviedli len náboženstvo (budhizmus, islam) bez špecifikácie konkrétnej skupiny (slovo cirkev v mimokresťanských náboženstvách a niektorých neinštitucionalizovaných kresťanských skupinách môže tiež spôsobovať nedorozumenia).

V Českej republike sa v oboch posledných rokoch použila dvojstupňová otázka, kde v prvej časti sa respondent rozhoduje, či sa prihlási k náboženstvu, a v prípade, že áno, vypisuje v druhej otvorenej otázke, ku ktorej cirkvi konkrétne. V roku 2011 bola otázka na vyznanie dobrovoľnou otázkou, čo výrazne zvýšilo podiel tých, ktorí na otázku neodpovedali.

Zmena metodiky viedla na Slovensku od roku 2001 k vykázaniu vyššieho podielu prihlásených k niektorej z cirkví, ale aj deklarovaných bez vyznania a znížila počet nezistených. V Českej republike zmenená metodika naznačuje podľa výsledkov najskôr výrazný nárast ľudí bez vyznania a pokles počtu nezistených, no po zdobrovoľnení tejto otázky v roku 2011 všeobecný pokles tých, ktorí túto rubriku vypísali, teda výrazný nárast nezistených. Ak v roku 1991 na otvorenú otázku odpovedalo na Slovensku vyše 82 % obyvateľov, na zatvorenú otázku odpovedalo v roku 2001 až 97 % a o desať rokov neskôr 91 % obyvateľov. V Českej republike viedlo zdobrovoľnenie otázky k poklesu odpovedajúcich z 91 % v roku 2001 na necelých 55 % v roku 2011.

Na to, aby bolo možné posúdiť mieru vplyvu položenej otázky na výsledky, však musia byť použité kontrolné postupy alebo porovnania s výsledkami výskumov realizovaných inými metódami.

5. PROBLÉMY MALÝCH NÁBOŽENSKÝCH SKUPÍN

Dobrou metódou validizácie výsledkov zo sčítania je ich kombinácia a kontrola s výsledkami iných zisťovaní. Príkladom takejto validizácie môžu byť údaje o niektorých menších registrovaných cirkvách, ktoré sa vyhodnocujú v rámci zverejňovania výsledkov – Náboženskej spoločnosti Jehovovi svedkovia, Evanjelickej cirkvi metodistickej, Cirkvi bratskej alebo Kresťanských zborov.

⁹ *Tým, že údaje o neregistrovaných náboženských skupinách sa nevyhodnocujú (ani v prípade, keď sú početnejšie ako niektoré z registrovaných skupín), vzniká situácia, že nemajú ani priestor vo verejnom diskurze a tým ani legitimitu normality, čo zvyšuje riziko možnosti ich spoločenskej stigmatizácie.*

Tabuľka č. 1: Počty prihlásených k vybraným cirkvám a náboženským skupinám v rokoch 1991 – 2011

	1991	2001	2011
Jehovovi svedkovia	10 501	20 630	17 222
Evanjelická cirkev metodistická	4 359	7 347	10 328
Cirkev bratská	1 861	3 217	3 396
Kresťanské zbory	700	6 519	7 720

Zdroj: Štatistický úrad SR, sčítania obyvateľov, domov a bytov

Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia bola oficiálne zaregistrovaná až v roku 1993, k čomu bolo podľa zákona potrebné získať súhlas s takýmto úkonom až od 20 000 obyvateľov Slovenska.¹⁰ Vzhľadom na to, že práve táto náboženská spoločnosť nie je vo verejnosti veľmi obľúbená,¹¹ dá sa predpokladať, že pri registrácii sa obracala so žiadosťou o podpisy najmä na svojich členov. Len podľa údajov zo sčítania z roku 1991 by to však znamenalo v priebehu roku až dvoch nárast až takmer o 100 %, teda na dvojnásobok. Aj výsledky neskorších sčítaní, kde už bola otázka položená ako uzavretá a so zoznamom registrovaných cirkví, v ktorom boli uvedení aj Jehovovi svedkovia, poukazujú na ich oveľa väčšiu početnosť. V roku 1991 sa prihlásilo k ich náboženskému spoločenstvu 10 501 členov, v roku 2001 až 20 630 členov a v roku 2011 sa ich počet mierne znížil na 17 222 prihlásených. Celkovo by to malo znamenať nárast až 1,64x za dvadsať rokov. Porovnanie s inými údajmi však naznačuje, že chyba vznikla skôr pri meraní v roku 1991, keď sa v sčítaní prihlásila asi len polovica členov Jehovových svedkov.

Pri porovnaní výsledkov zo sčítaní a interných štatistík tejto náboženskej spoločnosti však vidno, že v posledných dvadsiatich rokoch je trend trocha iný. Nie že najskôr bol dramatický nárast a neskôr mierny pokles, ale skôr že počet ich aktívnych členov pravdepodobne dlhodobo mierne klesá a že už začiatkom 90. rokov mala spoločnosť viac ako 20 000 členov, z ktorých sa však veľká časť v sčítaní k svojmu vyznaniu neprihlásila a pravdepodobne na túto otázku neodpovedala. Údaje z ročeniek Náboženskej spoločnosti Jehovovi svedkovia [12] ukazujú odhady aktívnych členov a odhad počtu účastníkov každoročnej Pamätnej slávnosti, ktorá je najväčším a najzáväznejším rituálom veriacich tohto vyznania.

Pri porovnaní údajov zo sčítania s internými štatistikami a s faktom, že len dva roky po sčítaní v roku 1991 už náboženská spoločnosť dokázala doložiť podklady (20 000 členov) k registrácii, možno predpokladať, že v sčítaniach obyvateľov sú počty príslušníkov tejto náboženskej skupiny podhodnotené. Kombináciou všetkých troch metód odhadu možno predpokladať, že v súčasnosti aj napriek miernemu poklesu je počet jej členov asi 20 000 alebo trocha viac.

Druhým príkladom je **Evanjelická cirkev metodistická**, ktorej počet deklarovaných členov za dvadsať rokov vzrástol štatisticky až 2,4-násobne. Okrem toho vidieť, že sa najväčšie centrá tejto cirkvi akoby sťahovali po Slovensku. Zatiaľ čo v roku 1991 sa k tejto cirkvi prihlásilo najviac ľudí v okresoch Galanta, Šaľa a Dunajská Streda, v roku 2001 to boli okresy Rožňava, Martin, Komárno

¹⁰ Počiatky pôsobenia tejto náboženskej spoločnosti však siahajú do roku 1912, keď boli založené na území Slovenska prvé zbory.

¹¹ Ako ukázali výsledky výskumu ISSP na Slovensku 2006 – 2008, práve voči Jehovovým svedkom má odstup najväčšia časť opýtaných [18].

a Rimavská Sobota. V treťom sledovanom sčítaní sa k cirkvi prihlásili v najväčšom počte obyvatelia v okresoch Rožňava, Martin, Banská Bystrica, Rimavská Sobota, Komárno a Galanta.

Údaje zo sčítania v roku 2001 však boli už v septembri 2002 konfrontované s názorom predstavitel'a tejto cirkvi na Slovensku P. Procházkom. Ten upozorňuje na niekoľkonásobne nižšie počty evidovaných cirkví a na vysokú pravdepodobnosť omylov zo strany respondentov, ktorí si mýlili túto cirkev s Evanjelickou cirkvou a. v. alebo s inými cirkvami, prípadne sa za členov vydávali len zo sympatie.

„Štatistika je presné narábanie s nepresnými číslami. Je zaujímavé, že členstvo, ktoré my evidujeme, zaznamenáva v percentách rovnaký nárast, ako uvádzajú štatistiky, len absolútne čísla sú iné. (...) Samozrejme, že tieto čísla (v sčítaní), tento nárast vznikli vo veľkom počte prípadov tým, že ľudia nevedeli, kam patria. Ale je tiež možné a pravdepodobné, že niektorí sa prihlásili k cirkvi, pretože sympatizujú s názvom. (...) Treba zdôrazniť, že je to demokratický inštitút a ľudia sa môžu prihlásiť, kam chcú. Takže spochybňovať sa to nedá. No, samozrejme, naše čísla sú celkom iné. Aktívnych, ktorých my evidujeme, je do 1 500.“¹²

Tradične totiž cirkev pôsobí podľa jej predstavitel'a najmä v oblasti Bratislavy, Serede a v Jenkovciach na východnom Slovensku. V roku 2002 podľa oficiálnych údajov cirkvi mala svoje farnosti, zbory alebo misijné stanice v týchto okresoch alebo obciach: Banská Bystrica, Bratislava I, Bratislava V, Jenkovce v okrese Sobrance, Michalovce (aj misijná stanica v Lastomíre), Slavkovce v okrese Michalovce (aj misijná stanica vo Veľkých Kapušanoch), Partizánske (misijné stanice Sklené, Prievidza, Piešťany), Sered', Trnava.

Údaje za ostatné okresy sú pravdepodobne skôr nedorozumením (alebo len deklarovaným členstvom) ako praktickým angažovaním sa v cirkvi. Cirkev má totiž oveľa užšiu skupinu aktívnych veriacich, hoci aj medzi nimi bol zaznamenaný nárast: *„Ale my si robíme ešte aj plnoprávne členstvo, kam nepatrí každý, kto chodí na zhromaždenia alebo do kostola. Tam patria len tí, ktorí prešli prípravným členstvom, musia sa osvedčiť, vyznať svoju vieru a potom môžu byť prijatí do plnoprávneho členstva. (...) A týchto plnoprávnych členov máme menej ako 400, presné čísla si nepamätám, ale je to do 400 plnoprávnych členov. No a celkový počet je o 1 000 viacej, to sú tí, čo sa zúčastňujú na bohoslužbách a rôznych aktivitách. No a v roku 1991 to bolo necelých 200 členov, niečo viac ako 170 členov, takže nárast sme predsa len mali, skoro taký, ako je v číslach zo sčítania.“*

Štatistické údaje konfrontované s výpoveďou predstavitel'a cirkvi ukazujú, že hoci bol zaznamenaný rast deklaratívneho členstva, tieto údaje nemožno interpretovať ako nárast intenzity náboženského života a vznik nových náboženských spoločenstiev. Ako naznačuje aj rozhovor, po legislatívnom uvoľnení od roku 1989 nastalo skôr profilovanie charakteru skupín, keď sa niektoré pripojili k iným teologicky bližším skupinám.

Tretím príkladom zmeny členskej základne od roku 1990 je **Cirkev bratská v Slovenskej republike**, ktorá sama seba definuje ako prebudeneckú (evanjelikálnu)

¹² Ukážky aj komentár k tomuto príkladu sú citované podľa [15].

cirkiev. Sčítania obyvateľstva ukazujú na presun „bášt“ tejto cirkvi z oblasti Levíc a východného Slovenska (okresy Prešov, Bardejov, Michalovce a Vranov nad Topľou) do Bratislavy ako celku (všetky okresy Bratislavy spolu). V prípade tejto cirkvi možno hovoriť o jej renesancii, a keďže ide o cirkev, ktorá kladie dôraz na intenzívny pospolitostný život, je dôkazom, hoci štatisticky nie až takým významným, že na Slovensku preda len vidieť prejavy renesancie náboženských pospolitostí. Podľa informácií z roku 2002 zbory uvádzajú spolu 2 291 pravidelných návštevníkov, pričom najväčšou zložkou sú 26- až 59-roční. No údaje cirkvi sú nižšie takmer o 1 000 ľudí ako údaje zo sčítania, podľa ktorého sa v roku 2001 k cirkvi prihlásilo 3 217 a v roku 2011 až 3 396 obyvateľov Slovenskej republiky. Za rozdiely v údajoch môže aj špecifický charakter organizácie jej cirkevného členstva a spôsobov misijnej aktivity tejto cirkvi. Najmä v Bratislave, kde sa po roku 1990 zaznamenal najväčší prírastok deklarovaných členov, v podstate existujú tri druhy zviazanosti s touto cirkvou: plnoprávne členstvo, krst v cirkvi bez členstva a účasť na cirkevných podujatiach neveriacich alebo členov iných konfesíí. Kazateľ bratislavského zboru Daniel Pastirčák to v roku 2002 opísal takto: *„No v Bratislave, myslím, že to bolo mnou ovplyvnené, ja som bol negatívne naladený voči celému tomu konceptu členstva, čo je ešte stále trocha problém. ...členstvo, akoby ten úkon... veľmi dlho to bolo tak, že mnohí chodili, že by chceli byť členmi, no nevedia ako. A tak, to trvá už tri roky, sa vytvoril taký cyklus, že každý rok sa upozorňuje, že takáto možnosť tu je, vytvoríme takú skupinu, ktorá sa pripravuje, či na krst, alebo na členstvo, aby sa to striktno neoddeľovalo tak ako kedysi. Ak niekto chce len krst a nechce byť členom, tak ho len pokrstíme. Napríklad minulý rok sme 40 ľudí pokrstili alebo sa stali členmi. Ale to len vďaka tomu, že sme vytvorili nástroj pre tých ľudí, ktorí sa chcú takto identifikovať s cirkvou. Ale tiež je tu veľa ľudí, ktorí zostávajú v svojej cirkvi a tu chcú rozvíjať ekumenický rozmer, sú katolíci, ale aj tak sem chodia. Chodia sem aj desať rokov a pritom nie sú členovia. A to sa rešpektuje. Ak by sme tlačili na to, že tí, čo sem chodia, sa musia stať členmi, tak by sme zrušili ten ekumenický rozmer, čo to teraz má. Takže ten nárast sa aj premieta aj nepremieta, určite tu viac ľudí participuje, ako sú členovia. Podľa evidencie je výrazný nárast participujúcich na bohoslužbách v nedeľu, keď niekto príde trocha neskôr, už nenájde miesto na sedenie, čo tu predtým nebolo. Na druhej strane predtým sa veľmi nedalo stať členom.“*

Podľa slov jednej z verejne najznámejších osobností zboru Daniela Pastirčáka bol vrchol záujmu o náboženstvo a cirkevný život v polovici 90. rokov, keď sa miera záujmu stabilizovala.

Ďalšia z cirkví – **Kresťanské zbory** – je skupinou, ktorá podľa údajov zo sčítaní zaznamenala najvýraznejší, viac ako 10-násobný nárast deklarovaných členov. Medzi najsilnejšie regióny podľa sčítania z roku 2001 patrili okresy Prievidza, Nitra, Galanta, Poprad, Banská Bystrica, Lučenec a Nové Zámky. Najviac narástol počet deklarovaných členov v okresoch Nové Zámky, Malacky, Lučenec, Levice a Banská Bystrica. Keďže ide o registrovanú cirkev, existuje predpoklad, že do tejto kategórie, ktorá bola uvedená aj ako možnosť v sčítacích hárkoch, sa zapísali vyznávači väčšiny voľných neinštitucionalizovaných protestantských prebudeneckých skupín, ktoré u nás od roku 1990 pôsobia a ktoré majú buď podobný názov zdôrazňujúci kresťanstvo – Kresťanské spoločenstvá v ich najrôznejších podobách, Cirkvi Kristove či Medzinárodné spoločenstvo Kristovo – alebo aj skupiny „voľných kresťanov“, ktorí úzkostlivo dbajú, aby sa neoznačovali žiadnym názvom, lebo sa považujú

predovšetkým za kresťanov. Napríklad Kresťanské spoločenstvá majú najvýznamnejšie zbory v Poprade, Nitre, Banskej Bystrici, Leviciach a v Liptovskom Mikuláši. V Košiciach už boli založené tzv. slobodné zbory. Teda možno vidieť, že vo viacerých prípadoch sa kryjú s okresmi, v ktorých sa ľudia najviac hlásili ku Kresťanským zborom. Podľa vlastných odhadov mali v roku 2001 Kresťanské spoločenstvá asi 3 000 členov. Podobne aj ostatné menšinové registrované protestantské cirkvi zaznamenali v rokoch 1991 až 2011 rapidný rast deklarovaného členstva.

Ak vezmeme do úvahy, že v sčítaní na Slovensku ide o meranie najmä subjektívne deklarovanej príslušnosti k cirkvi, je problematické spochybňovať rozhodnutie obyvateľov, a to aj napriek tomu, že ich predstavitelia rôznych cirkví za členov nepovažujú. No zároveň takéto subjektívne deklarácie, ak nevznikli len omylom, nemožno brať ako prejav ich reálneho členstva a náboženskej praxe. Toto je dôležité zdôrazniť najmä vzhľadom na prvú časť vysvetlenia definície náboženského vyznania v sčítacom hárku (účasť na živote cirkvi).

6. REPREZENTATÍVNE VÝSKUMY RELIGIOZITY NA SLOVENSKU

Celoštátne reprezentatívne výskumy môžu prispieť k lepšiemu poznaniu podoby a úrovne religiozity v istom ohľade komplexnejšie ako sčítania obyvateľstva, lebo dokážu merať subjektívne predstavy, názory, sebaidentifikáciu a konanie, teda viac dimenzií religiozity naraz. Okrem toho umožňujú aj lepšie interpretovať výsledky údajov zo sčítaní. Otázka, aká býva položená v sčítaniach, teda deklarácia príslušnosti ku konkrétnej cirkvi (na Slovensku) alebo k náboženstvu (v niektorých iných krajinách), sa objavuje vo väčšine reprezentatívnych výskumov ako jeden zo základných sociodemografických znakov. Druhým znakom, ktorý je sledovaný aj mimo výskumov špecificky zameraných na religiozitu, je sledovanie účasti na bohoslužbách, inými slovami frekvencia návštev kostola. Tieto dve otázky vyjadrujúce dve zo základných dimenzií religiozity je možné analyzovať na veľkom množstve výskumov. Ostatné dimenzie sú však zvyčajne súčasťou len niekoľkých málo reprezentatívnych výskumov. Veľké množstvo výskumov pokrývajúcich vyše dve dekády od roku 1990 umožňuje podrobnejšie sledovať dynamiku zmien práve v tej istej otázke, ktorá je obsiahnutá aj v pravidelných cenzoch – príslušnosť k náboženstvu alebo niektorej cirkvi (teda širšie a užšie definovaná príslušnosť).

Pred vyhodnotením odpovedí treba upozorniť, že široko definované náboženské vyznanie môže znamenať v podstate dve veci a je aj merané dvoma typmi otázky. Na jednej strane sa náboženská príslušnosť sleduje ako príslušnosť k náboženskej tradícii všeobecne a nemusí znamenať väzbu na konkrétnu cirkev, na druhej strane otázka smeruje k zisťovaniu členstva alebo príslušnosti ku konkrétnej cirkvi, hoci aj v takto formulovaných otázkach môžu mnohí respondenti odpovedať v zmysle náboženskej tradície.¹³ Výsledky z viacerých výskumov ukazujú, že počas celého sledovaného obdobia miera prihlásených k náboženstvu kolíše (niekedy aj medzi výskumami realizovanými v jednom roku) v rozmedzí necelých 72 % až po úroveň 87,7 %, teda v rozmedzí 15 %. Je to vyšší rozptyl ako v sčítaniach, kde sa k náboženstvu hlásilo v rovnakom období necelých 73 % až 84 %.

¹³ V ďalšom texte, ak nebude zdôraznené inak, sa bude pod meraním náboženskej príslušnosti (príslušnosti k náboženstvu) myslieť širšie definovanie, ktoré môže znamenať aj prihlásenie sa k tradícii, aj ku konkrétnej cirkvi ako konkrétnemu prejavu náboženskej tradície.

V tabuľke č. 2 uvedené výskumy však podobne ako sčítania obyvateľstva nesledujú otázku náboženskej príslušnosti jednotnou metodikou. Práve použitá metóda zisťovania príslušnosti zjavne ovplyvňuje, či sa k náboženstvu prihlási viac alebo menej respondentov. Ako ukazuje tabuľka, v uvedených výskumoch sa použili celkovo štyri rôzne spôsoby náboženskej afiliácie. Prvé dva spôsoby, ktoré sa aj najčastejšie využívajú, sú v podstate rovnaké, aké sa použili v sčítaniach obyvateľov, teda otvorená otázka a zatvorená otázka s ponúknutým zoznamom vyznaní.

Tabuľka č. 2: Spôsoby sebazaradenia v rôznych výskumoch na Slovensku

	Použitá otázka	Výskum alebo výskumný program	Typ otázky	Vyšší/nížší podiel prihlásených
1.	<i>Aké je vaše náboženské vyznanie?</i>	ISSP 1992, 1995, 1998	Otvorená otázka ako v sčítaní 1991	Nížší
2.	<i>Aké je vaše náboženské vyznanie? + zoznam konfesií, iné a bez vyznania</i>	SSCEE 1993, Kol. identity 2003, ISSP 2004, 2005, 2006-08, 2009-10, Rodová rovnosť 2006	Uzavretá otázka so zoznamom konfesií, podobné ako v sčítaní 2001 a 2011	Vyšší
3.	<i>Patrite (hlásite sa) k nejakému náboženskému vyznaniu (cirkvi)? V prípade odpovede áno je v druhej uzavretej otázke ponúknutý zoznam konfesií</i>	EVS 1991, 1999, 2008, ESS 2004, 2006, 2008, Občianstvo a participácia 2008	Filtračná otázka uzavretá, podobná ako v ČR 2001 a 2011	Nížší
4.	<i>Patrite alebo ste v minulosti patrili do nejakej cirkvi alebo náboženskej organizácie? Dva varianty áno (teraz už patrím, vždy som patrím), dva varianty nie (kedysi som patrím, nikdy som nepatrím). Tí, ktorí odpovedali áno, v druhom kroku vyberajú zo zoznamu konfesií.</i>	PCE 2000	Filtračná otázka uzavretá	Nížší

Zdroj údajov: SASD, www.sasd.sav.sk

Podrobnejší pohľad na presné údaje z jednotlivých výskumov a porovnanie výsledkov podľa druhu použitej otázky [12] potvrdzuje predpoklad, že znenie otázky má vplyv na to, či sa k náboženstvu, či už v sčítaní, alebo v reprezentatívnych prieskumoch, prihlási viac alebo menej respondentov. Tento záver však neznamená, že by bol jeden spôsob merania lepším ako iný, ale ide skôr o to, že každá z metód meria čiastočne odlišné veci. Zatiaľ čo v prípade otvorenej otázky je možné predpokladať, že otázka meria nielen formalizované členstvo, ale aj vyššiu mieru identifikácie sa s cirkvou alebo náboženskou skupinou, a teda hovorí viac o religiozite respondenta, v prípade uzavretej otázky, pri ktorej je respondent stimulovaný k výberu niektorej z ponúknutých možností, tento spôsob pravdepodobne oslovuje aj tých respondentov, ktorí subjektívne nepociťujú vzťah k náboženstvu, prípadne neveria, no vedia, že boli v nejakej tradícii iniciovaní ako deti, prípadne túto tradíciu prijímajú ako súčasť svojej kultúrnej identity bez akejkoľvek spirituálnej dimenzie alebo bez väzby na konkrétnu cirkev.

Filtračné otázky majú podobný vplyv ako otvorené, ba dokonca viac znižujú mieru prihlásených a zvyšujú podiel nezaradených respondentov, čo sa ukázalo na

príklade vývoja v ČR v posledných dvoch dekádach. Sčítania a prieskumy, v ktorých je väčšia skupina ľudí s nezisteným vyznaním, nemožno považovať za menej relevantné a nemali by nebyť analyzované, ako to robí Majo [14: 219], ktorý sa práve z dôvodu vysokej miery tých, ktorí neodpovedali na otázku o náboženskej príslušnosti, rozhodol neanalyzovať sčítanie z roku 1991. Neprihlásenie sa k vierovyznaniu nie je problém, ktorý treba odstrániť, ale skôr ho treba pri interpretáciách brať ako fakt a ako spôsob reakcie respondentov (opýtaných) na použitie istého druhu metódy, ktorá je zameraná na meranie hlbšej miery identifikácie sa s náboženskou skupinou alebo cirkvou.

7. KTO SA PRIHLASUJE K NÁBOŽENSTVU?

Pri realizácii reprezentatívneho výskumu ISSP na Slovensku 2006 – 2008¹⁴ sa realizoval doplnkový validizačný výskum zameraný na zisťovanie, ako respondenti rozumejú položeným otázkam vo výskume a aký význam prikladajú svojim odpovediam. Respondenti boli požiadaní o výklad zmyslu, ako chápu každú položenú otázku, a aby podrobnejšie opísali obsah svojej odpovede. Anketári zároveň zaznamenávali aj okruhy tém alebo otázky, ktoré robili respondentom problémy pri odpovedaní, či už z hľadiska formulácie otázok, alebo ich citlivosti, prípadne až zásahu do súkromia. Vo validizačných rozhovoroch patrili u väčšiny respondentov k najproblematickejším práve otázky týkajúce sa náboženstva.

Pri otázke na náboženské vyznanie sa síce všetci respondenti prihlásili k najväčšiemu, rímskokatolíckemu, no dvaja nevedeli alebo nechceli odpovedať, čo tým mysleli a ako rozumeli otázke. Tretia respondentka zasa prezentovala vyznanie ako všeobecnú samozrejmosť v regióne, nie ako osobné presvedčenie.

Znenie otázky B19: **K akému náboženskému vyznaniu sa v súčasnosti hlásite?**

Je to... (výber zo zoznamu registrovaných cirkví na Slovensku)

Príklad č. 1: Muž, 21 r. (z mestečka v Banskobystrickom kraji)

- Anketárka: Máš tam na výber a môžeš si vybrať iba jedno.
- R1: Všetky (žartuje). Jedna, či? Asi hej.
- Anketárka: A čo si ty predstavíš pod náboženským vyznaním? Čo je to pre teba?
- R1: Ja neviem. Neviem, čo je to pre mňa.
- Anketárka: Tak keď počuješ, že náboženské vyznanie, tak čo je to? Ako to chápeš? Ako vieš, že si rímskokatolíckeho, keď nevieš, čo to je?
- R1: (Smiech) Neviem to povedať.

Príklad č. 2: Žena, 55 r. (z mestečka v Banskobystrickom kraji)

Komentár anketárky: Samozrejme, odpovedala len číslom 1 (*rímskokatolícka cirkev*) pri všetkom o sebe a rodičoch, pri mužovi tiež, ale dodala otázku apelujúcu na samozrejmosť, keďže anketárkou bola žena z bezprostredného okolia.

- R2: Jednotka, veď môj muž bol od susedov, vieš? Tuto od XXXX, nevieš?
- Anketárka: Nie.
- R2: Ty nevieš, že ja som stade mala muža?
- Anketárka: Možno, že tak trochu hej.
- R2: No on bol tam z toho domu, tam svokra sama v tom dome. Vieš, ako sú YYYYY, potom je...
- Anketárka: ZZZZ a ešte...

¹⁴ *Dátový súbor, dotazníky a všetky relevantné podklady sú voľne dostupné v Slovenskom archíve sociálnych dát SASD (www.sasd.sav.sk).*

- R2: ... tam, tam svokra moja, tak môj muž, ja som si od susedov zobrala muža.

Príklad č. 3: Muž, 52r., Banská Bystrica

Komentár anketárky: Bez komentára sa prihlásil ku katolíckej cirkvi, aj svojich rodičov a manželku, v ďalších otázkach náboženstva už zvyčajne odpovedal neviem alebo neodpovedal, v prípade aktivít nikdy nepraktizuje návštevu kostola alebo modlitbu a deklaruje sa ako skôr nenáboženský. Respondent ako neveriaci nechcel odpovedať, nerozumel otázkam. Prejavoval nevôľu pokračovať v rozhovore práve pre charakter otázok. Sám viackrát požadoval blok týchto otázok o náboženstve preskočiť.

Uvedené príklady naznačujú veľmi veľkú heterogenitu významov, aké dávajú respondenti jedinej otázke, a to dokonca aj v prípade, že sa všetci prihlásili k tej istej a najväčšej cirkvi na Slovensku. Tieto príklady naznačujú, že zoznamom cirkví stimulovaná odpoveď, ktorá zvyšuje podiel prihlásených k cirkvi, zároveň znamená aj stimulovanie k prihláseniu sa aj takých ľudí, ktorí sa považujú za nenáboženských a ktorí nepraktizujú náboženstvo ani v zmysle spoločensky konformných vzorcov konania (praktizovania náboženstva).

8. ZÁVERY

K testovaniu spoľahlivosti údajov z rôznych výskumov môžu okrem porovnávaní základných výsledkov pomôcť aj ďalšie kontrolné operácie. Testovať možno napríklad predpoklad, že v sčítaniach, kde za deti vypisuje údaje ich zástupca, prípadne za domácnosť vypisuje údaje hlava rodiny (alebo len jeden jej člen), dochádza k zvyšovaniu podielu prihlásených k náboženstvu oproti reprezentatívnym celoplošným výskumom realizovaným anketármi, ktorí robia rozhovory zoči-voči s jednotlivcom, zvyčajne starším ako 18 rokov (výnimočne sú vo vzorkách aj respondenti vo veku 15 – 18 rokov). Pri podrobnejšom overovaní tohto predpokladu sa ukázalo, že zatiaľ čo v sčítaní v roku 2001 sa k náboženstvu prihlásilo 82,1 % mužov, žien sa prihlásilo o 3,8 % viac. V roku 2011 sa prihlásilo k nejakému náboženstvu 73 % mužov, čo je o 5 % menej ako žien. No v reprezentatívnych výskumoch, kde respondent odpovedá len sám a v prítomnosti anketára, je podiel mužov v porovnaní so ženami oveľa menší a celkovo sa prejavuje nižšia miera prihlásených mužov v porovnaní s výsledkami v sčítaní. V EVS 2008 sa k náboženstvu pri použití filtračnej otázky o vyznaní (áno/nie) prihlásilo len 69,8 % z populácie oslovených mužov (oproti 81,3 % spomedzi žien). V tom istom roku vo výskume ISSP 2006 – 2008 na priamu otázku s priloženým zoznamom cirkví sa k náboženstvu prihlásilo 78 % mužov (oproti 86,4 % žien). Vo výskume Občianstvo a participácia na Slovensku v tom istom roku sa k náboženstvu prihlásilo 68 % mužov, čo bolo o 10 % menej ako žien. Teda v sčítaniach na Slovensku, kde sa v otázkach kultúrnej identity pravdepodobne častejšie ako zástupcovia rodiny či detí vyjadrujú ženy, sa systematicky ukazuje menší rozdiel v prihlásení sa mužov a žien ako v reprezentatívnych výskumoch, kde sa tento rozdiel zvyšuje obzvlášť v prípade, ak sa na zistenie príslušnosti používa otvorená alebo filtračná otázka. Možno teda predpokladať, že v sčítaniach sú výsledky za mužov mierne nadhodnotené.

Druhým dôležitým záverom tohto rozboru je, že treba byť opatrný pri zostavovaní časových radov zo sčítaní a pri vysvetľovaní dynamiky zmien v náboženskej afilácii obyvateľov Slovenska. Zmeny musia byť interpretované práve s ohľadom na zmenu metodiky medzi rokom 1991 a 2001, keď práve zvolená metodika mohla mať výrazný

vplyv na vykazovaný nárast podielu obyvateľov prihlásených k náboženstvu. Jednoznačnejšie interpretácie sa môžu robiť z porovnaní rokov 2001 a 2011, keď sa použila rovnaká metodika, ktorá dokázala znížiť podiel tých, ktorí na otázku neodpovedali alebo inak zneprehľadnili tento typ údajov. Táto opatrnosť je oveľa dôležitejšia pri medzinárodných porovnávaniach religiozity alebo náboženského profilu krajín, kde musí byť zohľadnená práve metóda, akou boli údaje zozbierané, a aj to, či šlo o povinnú alebo dobrovoľnú otázku. Ukazuje sa, že dobrovoľnosť výrazne znižuje podiel tých, ktorí na otázku odpovedia.

Presnosť merania však v každom prípade súvisí aj so širšou spoločenskou klímou a podmienkami v spoločnosti. Samotné spôsoby merania prispievajú k tomu, či bude krajina prezentovaná ako viac alebo menej náboženská. Ak sa použije otvorená otázka, je pravdepodobné, že sa k náboženstvu prihlásia práve tí, čo majú vyššiu mieru náboženského založenia a menšie zábrany deklarovat svoju religiozitu navonok. V prípade stimulovaných odpovedí zoznamami najrozšírenejších cirkví sa síce zvyšuje podiel tých, ktorí sa zaradia, no pravdepodobne je medzi nimi aj časť tých, ktorí berú náboženskú identitu skôr ako tradíciu a nie ako väzbu k cirkvi, k čomu by mohla navádzať aj dvojznačne položená otázka v sčítaniach na Slovensku v rokoch 2001 a 2011. Okrem toho tento spôsob môže spôsobiť, že vyznávači menších neregistrovaných skupín alebo menej aktívni príslušníci registrovaných menšinových cirkví sa pri vyplňaní pomýlia, zle zaradia a podobne. Využívanie oficiálnych názvov cirkví, často znejúcich podobne (Evanjelická cirkev a. v., Evanjelická cirkev metodistická, prípadne Kresťanské zbory znejúce podobne ako neregistrované kresťanské spoločenstvá), môže viesť k zníženiu presnosti, keďže v bežnom jazyku stále často pretrvávajú zjednodušené označenia (luterán, kalvín, a podobne), čo najmä u ľudí nežijúcich aktívnym náboženským životom môže spôsobovať problémy. Vyšší podiel odpovedí sa dosahuje na úkor presnosti informácie, o čom vlastne výsledky vypovedajú. Jedným z dôležitých záverov je aj to, že stimulovanie odpovedí na základe zoznamov registrovaných alebo najväčších cirkví vedie k skresľovaniu údajov o menšinových a neregistrovaných cirkvách a náboženských spoločnostiach a zároveň často vedie k mechanickému veľmi hrubému spájaniu veľmi rôznorodých skupín do jednej kategórie (zlúčenie všetkých foriem budhizmu do jednej skupiny, rovnako ako aj rôznych tradícií islamu či neinstitucionalizovaných kresťanských skupín, alebo zmiešanie západných verzii hinduizmu – Hare Krišna s niektorou z podôb hinduizmu prinášaného prisťahovalcami z Indie), čo zároveň zamieňa prihlásenie sa ku konkrétnej cirkvi za prihlásenie sa k náboženskej tradícii.

Dôležitým kontextom vplývajúcim na výsledky sčítania je aj spôsob, akým sa s výsledkami narába v bežnom a verejnom živote. Nepresnejší spôsob merania, ktorý však naznačuje vyšší podiel prihlásených k cirkvi, sa práve od obdobia v roku 2001 využíva aj pri niektorých výpočtoch rôznej podpory pre tie registrované cirkvi, ktoré prijímajú finančnú podporu od štátu. Teda vyššie počty prihlásených sú aj v prospech ich financovania (ich kancelárií) a vedie k zvýšenej aktivite týchto cirkví pri mobilizácii verejnosti, aby sa prihlásila práve k nej. Na druhej strane ten istý dôvod mobilizoval skupiny ľudí bez vyznania, aby spochybňovali metodiku výskumu, prípadne aby mobilizovali verejnosť neprihlasovať sa k cirkvi, ak sa v nej aktívne neangažujú.

Tak ako financovanie cirkví na základe výsledkov sčítania, aj politické využívanie výsledkov sčítania môže mať dva protichodné efekty. Na jednej strane sa môže zvyšovať identifikácia užšieho jadra veriacich so svojou náboženskou skupinou, na druhej strane sa môže znížiť podiel nábožensky vlažnejších alebo nábožensky nevyhranených, ktorí sa k náboženstvu neprihlásia, prípadne protestne uvedú iné vyznanie. Pri výbere metódy merania, rovnako ako aj pri interpretácii výsledkov treba vždy brať ohľad aj na účely, na ktoré sa výsledky prieskumov využívajú. Nie najpresnejšie a najjednoduchšie výsledky, ktoré sú však výskumne a heuristicky veľmi dôležité, lebo sú najúplnejšie, sa môžu využívať a zneužívať politickými a záujmovými skupinami na presadzovanie svojich partikularistických a súkromných cieľov, no aj s reálnymi dôsledkami na celkovú atmosféru v spoločnosti.

Na záver možno vyjadriť **odporúčania k budúceму sčítaniu obyvateľov domov a bytov v roku 2021**. Pri zhodnotení možností presne a podrobne rekonštruovať náboženskú štruktúru krajiny sa ukazuje napriek rizikám interpretácií model využitý na Slovensku v rokoch 2001 a 2011 (použitie otázky ako povinnej a využitie zoznamu cirkví) ako jeden z najvhodnejších. Na zlepšenie presnosti a jednoznačnosti výsledkov by však mohlo pomôcť niekoľko drobných zmien vo formulácii otázky a inštrukcií, ktoré by neznížili možnosť porovnávania s predchádzajúcimi sčítaniami v rokoch 2001 a 2011. Znenie otázky by mohlo byť rozšírené do podoby „*Náboženské vyznanie alebo bez vyznania*“. Zároveň zoznam možností by mohol byť usporiadaný tak, aby sa začal možnosťou „*nehlásim sa k žiadnej cirkvi (bez vyznania)*“, za ktorou by nasledoval *zoznam registrovaných cirkví so špecifikáciou* „Evanjelická cirkev a. v. na Slovensku (luteráni)“, „Reformovaná kresťanská cirkev (kalvíni)“ a podobne. Po možnosti „*iná cirkev*“ by mohla byť ešte doplnená možnosť „*nehlásim sa k žiadnej cirkvi, ale k náboženskej alebo svetonázorovej tradícii*“, kde by mohla byť možnosť konkretizovať. Týmto by sa predišlo zvyšovaniu tých, ktorí sa nezaradili, ako sa to stalo v ČR, kde sa použila dvojstupňová otázka, a zároveň by bola možnosť presnejšie si vybrať spomedzi reálnych možností náboženskej príslušnosti.

LITERATÚRA

- [1] Často kladené otázky (CKO) k otázke č. 23 o náboženskom vyznaní v sčítaní 2011. Dostupné na <http://prometheus.sk/cko1.html> (naposledy navštívené 10. 5. 2014).
- [2] BURKERT, M. Kolónka „Náboženské vyznanie“. Blog SME, 2011. Dostupné na <http://burkert.blog.sme.sk/c/265967/Kolonka-Nabozenske-vyznanie.html>
- [3] GREŠKOVÁ, L.: Premena duchovnej scény na Slovensku. Dingir, 2012, č. 2, s. 42 – 43.
- [4] Vyhlásenie Konferencie biskupov Slovenska k výsledkom sčítania. Dostupné na: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20120229013> (naposledy navštívené 10. 5. 2014).
- [5] Reakcia na sčítanie obyvateľov Slovenska. Spracované zo správy Rádia Lumen na stránke: http://www.ecav.sk/?p=archiv_ecav/scitanie2011/reakcia_na_scitanie_obyvateľov_slovenska_ (naposledy navštívené 10. 5. 2014).
- [6] SUDOR, K.: Veriacich je menej. SME, 16. 3. 2012. Dostupné aj na <http://www.sme.sk/c/6302177/veriacich-je-menej.html> (naposledy navštívené 10. 5. 2014).

- [7] List Predsedníctva ECAV na Slovensku k sčítaniu obyvateľov, domov a bytov. 2011. Dostupné na: http://www.ecav.sk/?p=archiv_ecav/scitanie2011/list_predsedenictva__ecav_na_slovensku__k_scitaniu_obyvatelov_domov_a_bytov_2011 (naposledy navštívené 10. 5. 2014).
- [8] JESENSKÝ, M.: Sčítanie nie je anonymné. SME, 20. 5. 2011. Dostupné aj na <http://www.sme.sk/c/5901754/scitanie-nie-je-anonymne.html> (naposledy navštívené 10. 5. 2014).
- [9] Pastiersky list biskupov Slovenska, sčítanie ľudu. Dostupné aj na <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/pastierske-listy-konferencie-biskupov-slovenska/c/pl-scitanie-ludu> (naposledy navštívené 10. 5. 2014).
- [10] PIŠKO, M.: Ľudia pri sčítaní utajili vyznanie aj národnosť. SME, 29. 2. 2012. Dostupné aj na <http://www.sme.sk/c/6279521/ludia-pri-scitanii-utajili-vyznanie-aj-narodnost.html> (naposledy navštívené 10. 5. 2012).
- [11] SUDOR, K.: Boj o ovečky sa vracia. SME, 14. 5. 2011. Dostupné aj na: <http://www.sme.sk/c/5892892/boj-o-ovecky-sa-vracia.html> (naposledy navštívené 10. 5. 2014).
- [12] TÍŽIK, M.: Riziká merania religiozity na Slovensku, metodologické poznámky. In: Potrebuje ešte Slovensko po sčítaní 2011 ďalší cenzus? Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Štatistického úradu SR. Bratislava: Štatistický úrad SR, 2014, s. 53 – 68. ISBN 978-80-8121-364-9.
- [13] LIEDHEGENER, A. – ODERMATT, A.: Religious Affiliation in Europe – an Empirical Approach. The „Swiss Metadatabase of Religious Affiliation in Europe (SMRE)“. Working Paper 09/2013, Zentrum für Religion, Wirtschaft und Politik (ZRWP), Universität Luzern, Luzern, 2013. Dostupné na http://www.smre-data.ch/wp-content/uploads/2013/09/LiedhegenerOdermatt_WorkingPaper_engl_def.pdf (naposledy navštívené 15. 5. 2014).
- [14] MAJO, J.: Vybrané charakteristiky transformácie religiozity na Slovensku v rokoch 1950 – 2001 vo vzťahu k sekularizácii. Geografický časopis, roč. 65, 2013, č. 3, s. 217 – 234.
- [15] TÍŽIK, M.: K sociológii novej religiozity. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2006. 389 s. ISBN 80-223-2131-1.
- [16] Nešpor, Z. R. – Václavík, D. a kol.: Příručka sociologie náboženství. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. 449 s. ISBN 978-80-86429-92-2.
- [17] Lužný, D.: Náboženství a moderní společnost. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999. 183 s. ISBN 80-210-2224-8.
- [18] Náboženstvo. ISSP na Slovensku 2006 – 2008. Pramenná publikácia. Bratislava: Sociologický ústav SAV, Filozofická fakulta UK v Bratislave, 2009. 206 s. ISBN 978-80-85544-60-2.

RESUMÉ

Porovnanie výsledkov rôznych meraní náboženskej príslušnosti ukazuje na veľkú dôležitosť metódy merania, no najmä formulácie otázky, ktorá môže viesť k zvýšeniu alebo k zníženiu počtu prihlásených. Výsledky porovnaní ukazujú, že otázky, ktoré stimulujú respondenta k výberu náboženskej skupiny zo zoznamu, zvyšujú mieru prihlásených, naopak, otvorené otázky alebo dvojstupňové otázky túto mieru znižujú. Na rozdiel od reprezentatívnych prieskumov štatistické sčítania obyvateľstva umožňujú podrobnejšie a citlivejšie zmapovanie náboženskej štruktúry, obzvlášť pri

zachytení údajov o menších náboženských skupinách, a to aj napriek tomu, že čiastočne nadhodnocujú podiel ľudí, ktorí majú osobnú väzbu na nejakú cirkev alebo náboženskú spoločnosť.

RESUME

Comparing the results of various measurements of religious affiliation demonstrates a great importance of measurement method, mostly the wording of question, which may result in an increase or decrease in the number of registered people. Comparison results show that questions, which stimulate the respondent to choose religious affiliation from a list increase the number of registered people. Open and two-stage questions, on the contrary, decrease the number of registered people. Unlike surveys, censuses enable a more detailed and more accurate mapping of religious structure, particularly concerning the data on smaller religious groups despite overestimating partially the proportion of people with a more personal relation to a church or religious group.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

Mgr. Miroslav Tížik, Ph.D., pracuje ako samostatný vedecký pracovník v Sociologickom ústave SAV v Bratislave. Špecializuje sa na sociológiu náboženstva, archiváciu sociálnych dát a sociologickú teóriu. Je autorom monografií *K sociológii novej religiozity* (Univerzita Komenského v Bratislave, 2006) a *Náboženstvo vo verejnom živote na Slovensku. Zápasy o ideový charakter štátu a spoločnosti* (Sociologický ústav SAV, 2011). Spolueditoval niekoľko publikácií, napríklad so Zuzanou Kusou *Elementárne formy sociologického myslenia. Súčasné reflexie Durkheimovho diela* (Sociologický ústav SAV, 2009) a s Dilbar Alievovou *Príspevok Alfreda Schütza k sociologickej teórii* (SLON, Praha a SÚ SAV, Bratislava, 2012). Samostatne editoval dve kolektívne publikácie: *Pierre Bourdieu ako inšpirácia pre sociologický výskum* (Sociologický ústav SAV, 2013) a *Kritická teória Jürgena Habermasa v sociologickom výskume* (Sociologický ústav SAV, 2013). Je členom redakčných rád časopisov *Biograf*, *Data a výzkum* a *Sociologický časopis*.

KONTAKT

miroslav.tizik@savba.sk

PhDr. Oľga GÁFRIKOVÁ
Miestny úrad Bratislava-Rusovce

JE SČÍTANIE PRE SAMOSPRÁVU MOTIVUJÚCE?
Poznanky a skúsenosti z participácie samosprávy na SODB 2011
v bratislavskej mestskej časti Rusovce

IS THE CENSUS MOTIVATIONAL FOR THE SELF-GOVERNMENT?
Knowledge and experience of the self-government's participation in the 2011
Population and Housing Census in Bratislava urban part Rusovce

ABSTRAKT

Pre územnú samosprávu bolo Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011 (ďalej „SODB 2011“) dôležitou, ale v konečnom dôsledku iba jednou z mnohých úloh. Mestská časť Bratislava-Rusovce patrila k samosprávam, ktoré tomuto projektu venovali dlhodobú pozornosť. Úspešné zvládnutie SODB 2011 si vyžiadalo veľké množstvo energie i osobného nasadenia. V budúcnosti je potrebné organizovať pred sčítaním samostatnú kampaň pre územnú samosprávu, ktorá pomôže mestám a obciam lepšie pochopiť priamu súvislosť medzi SODB a plnením ich vlastných úloh.

ABSTRACT

The 2011 Population and Housing Census was important for the regional self-government, however, in the end it was only one of the many tasks it had to handle. Bratislava urban part- Rusovce belonged to self-governments paying increased attention to this project. The successful census conduct required enormous amounts of energy and personal commitment. Before the next census conduct, an independent campaign aiding towns and municipalities to better understand the direct connection between the census and the performance of their tasks should be organized.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

územná samospráva, informácie, skúsenosti, problémy

KEY WORDS

local self-government, information, experiences, problems

1. ÚVOD

Mestská časť Bratislava-Rusovce postupovala pri príprave a realizácii sčítania obyvateľov, domov a bytov podľa osobitného zákona č. 263/2008 Z. z. o sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2011 a príslušných podzákonných noriem (metodických pokynov Štatistického úradu SR), ako aj podľa zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení a zákona č. 377/1990 Zb. o hlavnom meste SR Bratislave, ktoré ustanovujú všeobecné kompetencie územnej samosprávy.

SODB je tzv. preneseným výkonom štátnej správy. Zahŕňa úlohy štátu, ktorý ich realizáciou poveril územnú samosprávu. Štát výkon takýchto úloh riadi, kontroluje a financuje.

Pri realizácii SODB 2011 mestská časť spolupracovala s odbornými pracoviskami Štatistického úradu SR a s vtedajším Obvodným úradom Bratislava. Spolupráca s týmito zložkami bola v princípe bezproblémová a mestská časť zaznamenala výslovnú ochotu ich pracovníkov pomôcť pri riešení vzniknutých problémov. Skúsenosti poukazujú na niektoré problémové situácie, ktoré však nezapríčinili jednotlivci svojím správaním, ale boli výsledkom pravdepodobne nie celkom najlepšie nastavených východiskových rozhodnutí (napr. predpoklad, že technické problémy pri používaní aplikácie nebudú markantné, predpoklad, že získať kvalitných sčítacích komisárov možno jednoducho aj bez primeraného finančného ohodnotenia, alebo predpoklad, že územná samospráva vidí dôležitosť sčítania rovnako ako odborná sféra).

V procese prípravy a realizácie SODB 2011 nedominovali nezvládnuteľné problémy, ale fakt, že aj pri dobrom riadení a úsilí zainteresovaných o spoluprácu išlo o mimoriadne náročnú činnosť a mimoriadne práce postupy. Určenie sčítacích obvodov, ich vyznačenie do máp, kontrola adresných bodov, zostavenie zoznamov trvalo bývajúcich obyvateľov v jednotlivých sčítacích obvodoch, porovnávanie údajov z rozličných zdrojov (napr. register obyvateľov, vlastná evidencia obyvateľov, evidencia vydaných súpisných čísel, evidencia búracích povolení a kolaudačných povolení vydaných v poslednom období a pod.), získavanie a konečný výber sčítacích komisárov, administratívne povinnosti voči Štatistickému úradu SR a Obvodnému úradu Bratislava, ale aj na miestnom úrade, príprava informačnej kampane – to je len časť povinností, ktoré so sebou sčítanie prinieslo.

2. PREDPOKLADY ÚSPEŠNOSTI ORGANIZÁCIE SODB 2011 V MESTSKEJ ČASTI BRATISLAVA-RUSOVCE

Rusovce patria k tým mestským častiam hlavného mesta SR Bratislavy, ktoré prípravu a realizáciu sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2011 zvládli. Prispeli k tomu najmä tieto faktory:

- nízky počet obyvateľov mestskej časti;¹
- relatívne pevné sociálne väzby medzi obyvateľmi, resp. ich veľkou časťou;
- adresnosť, známosť prostredia ako opak anonymného prostredia, napr. veľkých sídlisk v iných mestských častiach;
- vysoké pracovné nasadenie garantov SODB na miestnom úrade a podpora, ktorú poskytovali sčítacím komisárom počas celého procesu sčítania;
- pozornosť venovaná výberu sčítacích komisárov;
- propagácia SODB 2011, resp. vysvetľovanie jeho významu rôznymi kanálmi;
- nespochybnosť SODB 2011 a dištancovanie sa od prebiehajúcej mediálnej antikampane.

Mestská časť Bratislava-Rusovce má pomerne veľký kataster a pomerne veľkú zastavanú plochu, stále si však uchováva vidiecky charakter. Počtom obyvateľov patrí k najmenším mestským častiam Bratislavy (tri roky po SODB 2011 má cca 3 600 obyvateľov) a predovšetkým v tzv. starej časti prevládajú sociálne väzby typické pre vidiecku obec. To znamená, že občania sa navzájom poznajú, čiže poznali aj viacerých sčítacích komisárov, čo zásadne zvyšovalo dôveru v sčítanie ako celok.

¹ Poznámka redakcie: Podľa výsledkov SODB 2011 mala mestská časť Bratislava-Rusovce k rozhodujúcemu okamihu sčítania 2 845 obyvateľov s trvalým pobytom.

V tzv. nových častiach už sociálne väzby nie sú natoľko pevné a nemožno tvrdiť, že obyvatelia sa väčšinou poznajú. Celkom isté však je, že obyvatelia poznajú svojich susedov a prostredie, v ktorom žijú, nie je pre nich anonymné. Sústredené lokality rodinných domov sú prostredím, ktoré obyvatelia môžu spoznať a obsiahnuť; ide o prostredie bezpečné, kultivované a možno k nemu priradiť konkrétne tváre. Spravidla ide o obyvateľov zo strednej vrstvy, väčšinou vzdelaných, rozhladených, pôsobiacich na rozličných manažérskych postoch – čiže je pomerne vysoký predpoklad, že títo občania chápu, že v súvislosti s SODB majú povinnosti, a chápu aj náročnosť celého procesu. To, že sčítacích komisárov nepoznajú osobne, nie je v ich prístupe ku sčítaniu zásadná bariéra.

V mestskej časti nie sú sídliská ani veľké bytové domy. Existujúce bytové domy majú skôr privátny charakter. Neanonymnosť prostredia je pri sčítaní obrovskou výhodou. Treba povedať, že organizovať sčítanie v menších mestských častiach je podstatne jednoduchšie ako vo veľkých mestských častiach. To, čo v našich podmienkach dokážeme vyriešiť zvýšenou aktivitou alebo spontánnym nápadom, prípadne osobnou komunikáciou, vo veľkých mestských častiach môže spôsobiť vážne problémy.

Jedným z kľúčových faktorov úspechu sčítania bol *výber sčítacích komisárov*. Mestská časť mala deväť sčítacích komisárov a dvoch náhradníkov. Všetci boli obyvateľmi Rusoviec. Väčšina z nich už s mestskou časťou spolupracovala pri iných príležitostiach (napr. práca vo volebných komisiách, v miestnom zastupiteľstve, v základnej škole, pri doručovaní písomností mestskej časti, v dobrovoľnom hasičskom zbore a pod.). Z vlastnej iniciatívy sa prihlásili len traja záujemcovia.

Väčšina sčítacích komisárov poznala teda špecifiká verejnej správy, mala zmysel pre precíznu administratívnu prácu a skúsenosti z komunikácie s občanmi. Zároveň sa dobre orientovala v štruktúre miestneho úradu a ochotne spolupracovala s garantkou SODB i ďalšími zamestnancami úradu. Sčítací komisári mali chuť vyskúšať si a zvládnuť novú výzvu. Finančné ocenenie nebolo pre nich prvoradou podmienkou. Boli ochotní venovať čas zvyšovaniu svojej kvalifikácie, čo zasa v konečnom dôsledku prispelo k ich dôveryhodnosti.

Zároveň treba podčiarknuť aktivitu garantky SODB na miestnom úrade. Bola v každodennom kontakte s komisármi, riešila s nimi všetky problémy (hľadanie riešení problémov nenechala na ich pleciach). Dlhodobo spolupracovala s vtedajším obvodným úradom a príslušným pracoviskom Štatistického úradu SR a v praktickej činnosti nepripustila žiadne spochybňovanie SODB. Takto viedla aj sčítacích komisárov, ktorí boli konfrontovaní s témami antikampane a v kontakte s obyvateľmi museli byť „vyzbrojení“ množstvom argumentov, aby sa tí v prípade možných pochybností priklonili k sčítaniu, a nie k jeho odmietnutiu.

Rovnako jednoznačný postoj k sčítaniu zaujal aj starosta mestskej časti a zamestnanci miestneho úradu. Spochybňovanie sčítania sme nezaznamenali ani u poslancov miestneho zastupiteľstva. Domnievam sa, že v čase intenzívneho tlaku proti sčítaniu to bol postoj, ktorý výrazne prispel k pokojnému priebehu sčítania a k jeho úspešnosti v našej mestskej časti.

Samotné sčítanie trvalo niekoľko týždňov, ale jeho príprava niekoľko mesiacov. Sústredená systematická a včasná práca na miestnom úrade sa odzrkadlila na celkovom výsledku.

3. INFORMOVANIE O SODB 2011, JEHO PROPAGÁCIA A PRIAMA KOMUNIKÁCIA S OBČANMI

Mestská časť Bratislava-Rusovce využila na propagáciu SODB viaceré komunikačné kanály – Rusovské noviny, leták pre obyvateľov, hlásenia miestneho rozhlasu a tzv. SMS-rozhlas, internetovú stránku. Rusovské noviny vyšli v roku 2011 päťkrát (vydavateľ mestská časť, formát A4, 12 strán, farebná tlač, bezplatná distribúcia do každej domácnosti). Po prvý raz venovali problematike SODB celostránkový článok ešte v marci 2011, teda v dostatočnom predstihu pred rozhodujúcim okamihom sčítania, s akcentom na vysvetľovanie jeho dôležitosti. Okrem všeobecných informácií bol v článku už aj odkaz na pripravovaný samostatný leták pre obyvateľov. V júlovom vydaní sa v kratšom texte mestská časť poďakovala sčítacím komisárom a všetkým obyvateľom, ktorí sa zapojili do sčítania. Neskôr (apríl 2013) Rusovské noviny publikovali vybrané definitívne výsledky SODB 2011 týkajúce sa Rusoviec.

Mestská časť pripravila *samostatný leták o sčítaní* (veľkosť A4, obojstranný, zložený do formátu A5) a distribuovala ho na prelome apríla a mája 2011 do všetkých domácností v Rusovciach. Leták obsahoval konkrétne údaje – napr. sčítací obvod s ulicami, ktoré doň patria, meno sčítacieho komisára, telefonický kontakt na miestny úrad, informácie o povinnostiach sčítaných osôb a sčítacích komisárov, výzvu na označenie domov súpisnými a orientačnými číslami, informácie o postupe pri elektronickom sčítaní a pod. Z úrovne všeobecnejších informácií v Rusovských novinách sme formou letáka prešli ku konkrétnym informáciám a predpokladáme, že práve toto bol krok, ktorý významne prispel k úspešnosti sčítania v našej mestskej časti.

Mestská časť Bratislava-Rusovce si zachováva vidiecky charakter, ku ktorému patrí aj *oznamovanie správ prostredníctvom miestneho rozhlasu*. Týmto spôsobom mestská časť opakovane upozorňovala obyvateľov na SODB 2011, na návštevu sčítacích komisárov v ich domácnostiach i na povinnosť obyvateľov poskytnúť úplné a pravdivé údaje.

Keďže miestny rozhlas nepokrýva celé územie mestskej časti, obyvatelia majú možnosť prihlásiť sa na bezplatné zasielanie *SMS správ z miestneho úradu*. V praxi to znamená, že všetky vyhlásenia, ktoré odznejú v miestnom rozhlase, vzápätí zasielame vo forme krátkych správ obyvateľom, ktorí o to požiadajú. V čase SODB 2011 bolo do systému prihlásených cca 350 obyvateľov Rusoviec.

Informácie o sčítaní uverejňovala mestská časť aj *na svojej internetovej stránke*. Týmto kanálom sme obyvateľom ponúkali viaceré všeobecné informácie (napr. že po prvý raz sa sčítanie koná vo všetkých členských krajinách EÚ v tom istom roku, že sčítanie má stáročnú tradíciu a pod.). Postupne sa však ukázalo, že tieto informácie boli pre obyvateľov viac-menej nadbytočné a to, čo ich skutočne zaujímalo, boli záležitosti týkajúce sa postupu pri sčítaní, ich povinností, vzhľadu sčítacích formulárov, zoznamu komisárov, práva ich vstupu do domácností, sankcií za odmietnutie sčítania a pod.

Podľa nášho názoru pozitívnu rolu zohral už spomenutý leták distribuovaný do jednotlivých domácností. Pozornosť obyvateľov si získal tým, že bol samostatný (nebol teda súčasťou nijakej inej ponuky), že sa výrazne odlišoval od reklamnej a inzertnej tlače, resp. reklamných a inzertných letákov druhom papiera, farebnosťou, grafickou úpravou a v neposlednom rade bolo z neho zrejmé, že obsah bol pripravený špeciálne pre obyvateľov mestskej časti.

Súčasťou propagácie bola aj *práca mestskej časti*, predovšetkým garanky sčítania *so sčítacími komisármi*. Aj keď sme sa usilovali najdôležitejšie informácie poskytnúť v predstihu, predsa len treba mať na zreteli, že osobná komunikácia sčítacích komisárov mohla celú predchádzajúcu prácu mestskej časti vylepšiť, ale aj pokaziť. Dianie v rámci SODB bolo natoľko živé, že informácie spred niekoľkých týždňov nemuseli (nemohli) stačiť a hlavná zodpovednosť ostala napokon na pleciach komisárov. Pri vlne spochybňovania SODB 2011 boli sčítací komisári kľúčovými nositeľmi úspechu; od nich záviselo, ako oslovia obyvateľov, ako dokážu reagovať na ich otázky, ako dokážu vysvetliť dôležitosť a bezpečnosť sčítania.

V priamom kontakte sčítacích komisárov s obyvateľmi v čase sčítania, t. j. po 13. máji 2011, dominovali praktické otázky – čo robiť v prípade neprítomnosti, ako odovzdať sčítacie formuláre, ako sa sčítať elektronicky – ale s blížiacim sa rozhodujúcim okamihom sčítania sa čoraz viac obyvateľov zaujímalo o anonymitu. Podstatná časť obyvateľov si pod anonymitou sčítania nepredstavila to, že z vyplneného sčítacieho hárka nemožno späťne určiť identitu konkrétneho sčítaného obyvateľa, ale to, že by nikde nemalo byť zaznamenané jeho meno. To svedčí o úplnej neznalosti organizačnej zložitosti sčítania a predstava, že by distribúcia a zber sčítacích formulárov mohli prebehnúť bez identifikácie občanov, nebola až taká zriedkavá, ako by sa zdalo.

Sčítací komisári museli opakovane vysvetľovať, že sčítacie tlačivá neobsahujú nijaké kompromitujúce alebo inak problematické otázky, že fakticky všetky odpovede konkrétnych ľudí sú v ich blízkom okolí dôverne známe (pohlavie, vek, rodinný stav, zamestnanie, dochádzanie do práce, auto, dokonca aj svetonázor, bytové pomery atď.). Veľa otázok sa týkalo identifikátora a nevyhnutnosti jeho použitia a komisári museli častejšie vysvetľovať tiež fakt, že sčítanie nezisťuje majetkové pomery obyvateľov. Pozornosť, ktorú sme venovali výberu sčítacích komisárov, sa nám vrátila v situácii, keď už mestská časť svojou aktivitou mohla dianie okolo sčítania a účasť obyvateľov na sčítaní ovplyvniť iba minimálne.

Významným zdrojom informácií pri komunikácii s obyvateľmi bola celoslovenská kampaň Štatistického úradu SR. Obyvateľov upozornila na sčítanie, a hoci si možno nezapamätali všetky informácie, boli pripravení na to, že v istom čase ich navštívia komisári so sčítacími tlačivami a budú mať povinnosť sčítať sa. Bez celoslovenskej kampane by príprava na sčítanie mala v našej mestskej časti celkom iný charakter a komunikácia v rozsahu, ako sme ju opísali, by absolútne nestačila. Celoslovenská kampaň a kampaň mestskej časti sa navzájom dopĺňali tak, aby ponúkli občanom informácie rozličného charakteru – všeobecné i konkrétne.

Tieto dve úrovne komunikácie sú nezameniteľné a nedajú sa včleniť do jednej kampane. Celoslovenská aj miestna úroveň disponujú špecifickými informáciami a sú zdrojom jedinečných údajov, ktoré nemožno voľne zamieňať. Bolo by zbytočné, aby

napr. Štatistický úrad SR viedol zoznam všetkých sčítacích komisárov, na druhej strane by bolo nepresvedčivé, keby mestá a obce vysvetľovali dôležitosť sčítania pre medzinárodné porovnávania, metódy použité pri sčítaní a pod. Preto aj v budúcnosti treba počítať s tým, že z hľadiska občanov budú nevyhnutné *dve úrovne kampane: celoslovenská a miestna*.

4. PROBLÉMY POČAS PRÍPRAVY A REALIZÁCIE SODB 2011 Z POHĽADU MESTSKEJ ČASTI

Najzložitejšia pre našu mestskú časť a zrejme aj pre iné mestá a obce bola prípravná fáza SODB 2011. Pri vytváraní sčítacích obvodov sa možno inšpirovať volebnými okrskami, avšak iba čiastočne a vzdialene, pretože pri ich tvorbe je potrebné narábať s inými počtami ľudí. Ak pri volebných okrskoch platí pravidlo, že jeden okrskok = cca 1 000 obyvateľov, pri sčítaní platilo pravidlo, že jeden sčítací obvod = cca 350 obyvateľov. Na rozdiel od volieb, kde občania chodia do volebných miestností, pri sčítaní chodí komisár za občanmi. Pri vytváraní sčítacích obvodov treba zvažovať aj charakter zástavby, ktorý pri voľbách v našich pomeroch nie je potrebné zohľadňovať. Sčítacie obvody sme tvorili tak, aby boli ucelené a „logické“, aby sa v nich sčítací komisári mohli dobre orientovať.

Pravdou však ostáva, že pri premietnutí vytvorených sčítacích obvodov do aplikácie APV GIS RSO sme z technických príčin potrebovali (a napokon aj získali) pomoc odborných zamestnancov Štatistického úradu SR.

Pri SODB sa pamätalo na obce, ktoré nemali pripojenie na internet. Naša mestská časť týmto pripojením disponuje, ale väčšina našich počítačov je morálne zastaraná a správa počítačovej siete sa zabezpečuje externe. Možno nebudem ďaleko od pravdy, ak poviem, že množstvo obcí nemá na zvládnutie tejto úlohy dostatočné technické vybavenie. Aplikácia možno nebola zložitá z pohľadu odborníkov, ale na druhej strane s ňou pracovali absolútni laici, ľudia, ktorí sú zvyknutí spracúvať na počítačoch svoju agendu a na zvládnutie príslušných programov majú dostatok času. Pri SODB toľko času rozhodne nemali a predovšetkým na pracovisku a vo svojej fyzickej blízkosti nemali nikoho, kto by im vedel poradiť, pomôcť, prípadne opakovane ukázať potrebný pracovný postup. *Neznalosť nového softvéru* alebo obava z toho, že bude zložitá zvládnuť ho *bola* pre zodpovedných zamestnancov *mimoriadne stresujúca*.

Ďalšou povinnosťou miest a obcí bola *kontrola tzv. adresných bodov*, doplnenie stavieb, ktoré neboli zapísané v katastri nehnuteľností, či naopak, upozornenie komisárov na už zbúrané stavby (hoci na katastrálnych mapách stále zaznačené). Tieto údaje zaznamenávali zamestnanci miestneho úradu do máp, ktoré slúžili komisárom na lepšiu orientáciu v teréne. Možno by stálo za úvahu zaviesť povinnosť vlastníka, ktorý zbúra stavbu, ohlásiť túto skutočnosť správe katastra. Podobne je dosť problematické, že v katastri nehnuteľností nie sú uvedené názvy všetkých ulíc alebo orientačné čísla budov; prácu obcí v príprave SODB to značne komplikovalo, pretože ich čakalo ďalšie únavné overovanie a dopĺňanie údajov.

Súčasťou prípravnej fázy bolo aj *skontrolovanie a spresnenie zoznamu obyvateľov*, ale aj zisťovanie kontaktných údajov v prípade spoločenstiev vlastníkov v bytových domoch. To spôsobovalo problémy dokonca aj v našej malej mestskej časti.

Sčítanie je najrozsiahljším štatistickým zisťovaním. Tomu zodpovedá zrejme aj čas potrebný na spracovanie získaných údajov. Z hľadiska miest a obcí, resp. z hľadiska vzťahu medzi vykonanou prácou a výsledkom však ide o príliš dlhý čas. Plynú týždne a mesiace a súhrnné údaje nie sú k dispozícii, čo má negatívny dosah na vedomie a pocit zmysluplnosti práce, ktorá bola vykonaná. *Čím je časový úsek od sčítania po zverejnenie údajov väčší, tým zložitejšie je pamätať si prínos vykonanej práce.*

Samostatnou problematikou je *odmeňovanie sčítacích komisárov a zamestnancov, ktorí sa na zabezpečení SODB 2011 podieľali*. Podľa príslušného zákona rozhodovali o odmenách sčítacích komisárov mestá a obce, samy si určovali aj kritériá. Odmenu sčítacích komisárov určite nemožno označiť za „zárobkovú činnosť“. Jeden komisár mal zabezpečiť sčítanie priemerne 350 osôb, za ktorými musel opakovane chodiť alebo opakovane s nimi komunikovať, prevažne vo večerných hodinách alebo počas voľných dní. Musel s nimi stráviť istý čas vysvetľovaním (najmä pri odovzdávaní tlačív). Keby sčítaniu jednej osoby venoval komisár spolu iba 15 minút, v našej mestskej časti by pri priemernej odmene cca 250 € a pri priemernom počte 350 sčítaných osôb išlo spolu o 87,5 hodiny práce za hodinovú mzdu vo výške približne 2,8 €... Takáto výška odmeny nie je motivujúca a možno, najmä vo väčších mestách, bola jednou z príčin vzniku vážnejších problémov.

Štátu vyúčtované výdavky mestskej časti za SODB 2011 dosiahli výšku 2 820 €, z toho odmena komisárom predstavovala cca 2 140 €. Ostatné výdavky boli určené na všeobecný materiál, doručovanie, poštovné a telekomunikačné služby, cestovné náhrady vlastným zamestnancom a pod. Čísla potvrdzujú, že mestská časť rozdelila sčítacím komisárom všetko, čo im rozdeliť mohla, a na ich úkor sa rozhodne neobohatila. V našej mestskej časti stálo sčítanie jedného občana celkovo približne jedno euro – a to skutočne nie je vysoká suma.

V našej mestskej časti komisári od začiatku oficiálne vedeli o výške odmeny aj o tom, že ich odmena bude rozdielna a bude závisieť od počtu sčítaných osôb v sčítacom obvode. Počet sčítaných osôb sme zvolili za hlavné kritérium; odmeny sa tak pohybovali od 200 do 313 €. V jednom prípade mestská časť nevyplatila sčítaciemu komisárovi celú sumu, pretože v závere procesu už svojej práci nevenoval dostatočnú pozornosť. Z hľadiska prístupu mestskej časti to považujem za súčasť zvládnutia zákonnej kompetencie určovať odmenu sčítacím komisárom.

Pri organizovaní volieb štát počíta s *odmenou pre garantov volieb na úradoch*, pri sčítaní nie. Množstvo hodín práce mimo základného pracovného času sme v našej mestskej časti riešili formou odmien, ale otázka znie – prečo by to tak malo byť? Prečo by mestá a obce mali financovať výkon úloh štátu, keď Ústava SR v čl. 71 ods. 1 výslovne uvádza: „Na obec a vyšší územný celok možno zákonom preniesť výkon určených úloh miestnej štátnej správy. Náklady takto preneseného výkonu uhrádza štát.“

Činnosť vykonávaná raz za desať rokov nemôže byť zahrnutá do bežnej náplne práce. Zamestnanci, garanti sčítania, vykonávajú prácu navyše, niečo, čo je mimo ich bežných pracovných povinností. Rozsah práce pri sčítaní je však enormný. Vedie

k stresu a mimoriadnej pracovnej záťaži zamestnancov, pretože nikto z nich nemá takú veľkú rezervu v pracovnom čase, aby prácu na SODB nepocítil ako novú záťaž.

Garantka sčítania v našej mestskej časti a jej najbližšia spolupracovníčka venovali príprave a priebehu SODB spolu cca 150 hodín práce nad rámec základného pracovného času, často povinne po pracovnom čase alebo počas voľných dní. Proces trval približne 5 mesiacov. Ohodnotenie tejto nevyhnutnej práce nebolo zahrnuté do celkových nákladov na sčítanie a to je situácia, ktorá nesvedčí o korektnej spolupráci štátu a územnej samosprávy. Ocenenie odvedenej práce ostalo na mestskej časti – jej vedenie doslova a do písmena nemalo svedomie prejsť mlčaním kvantum práce, bez ktorej by nebola úspešná celá mestská časť. V prípade SODB 2011 nešlo o pár hodín nadčasov, ale o dlhodobejšiu systematickú prácu. Preto nie je namieste presvedčenie zo strany štátu, že takéto výkony nie je povinný financovať. Mestská časť musela nájsť vlastné finančné prostriedky na odmenu garantkám sčítania a musela presúvať financie, ktoré boli pôvodne určené na iné úlohy.

Mestá a obce boli podľa zákona č. 263/2008 Z. z. o sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2011 zodpovedné za výber sčítacích komisárov. Zrejme najmä Štatistický úrad SR očakával, že vyberú občanov odborne vyspelých, schopných zvládnuť problematiku sčítania v širších súvislostiach, s komunikačnými zručnosťami a s ďalšími charakteristikami. Na prvý pohľad sa možno zdá, že správne vybrať je pomerne jednoduché, ale či je vždy z koho vyberať, to je už iná otázka. Záujem o prácu sčítacích komisárov nebol masový. V našej mestskej časti nepredstavoval ani tretinu potrebného počtu, čo by malo byť pre Štatistický úrad SR varovným signálom. Je asi jednoduché kritizovať obce v prípade, ak so sčítacími komisármi mali problémy; ináč by možno hodnotenie vyzeralo v prípade, keby išlo o zodpovednosť pracovísk Štatistického úradu SR alebo orgánov štátnej správy. Potenciálni záujemcovia na post komisárov si zväžili časovú náročnosť práce a možnú odmenu a ich odmietavé stanovisko sa rodilo veľmi ľahko.

Časť sčítacích komisárov by sa možno bola našla aj v radoch nezamestnaných občanov. Podľa prvých informácií mohli nezamestnaní vykonávať funkciu sčítacieho komisára bez dosahu na ich podporu; neskôr sa však ukázalo, že táto informácia nebola pravdivá. Okrem zmätku, ktorý nesúladné informácie vyvolali, poukázali aj na nedostatočnú koordináciu s rezortom práce a sociálnych vecí. V budúcnosti by asi bolo rozumné hľadať spolupracovníkov medzi nezamestnanými, ale tak, aby za ochotu podieľať sa na splnení celospoločenskej úlohy neboli finančne postihnutí stratou podpory v nezamestnanosti.

V mestskej časti Bratislava-Rusovce sme mali pri výbere sčítacích komisárov asi aj kus šťastia; oslovili sme ľudí, ktorí boli ochotní venovať svoj čas celospoločenskému záujmu. Ale pripomína to lotériu a výsledok v konečnom dôsledku nezávisí výlučne od aktivity územnej samosprávy. Obce a mestá môžu potenciálnych komisárov získavať pre spoluprácu, prehovárať ich, vysvetľovať, prosieť, ale nemajú im čo ponúknuť!

Od sčítacích komisárov sa aj v budúcnosti (v prípade, že SR ostane pri tomto spôsobe sčítania obyvateľov, domov a bytov) bude vyžadovať zmysel pre veci verejné, zodpovednosť, skúsenosti s komunikáciou s ľuďmi; vždy pôjde o taký druh

činnosti v prospech spoločnosti, ktorý nemožno vykonávať iba s vidinou zaujímavého zárobku. Ale aj napriek tomu je potrebné zvýšiť odmenu komisárov tak, aby hodinová mzda bola motivujúca a nezostávala na úrovni odmeny za nekvalifikovanú fyzickú prácu. Až potom, keď sa tak stane, pôjde o skutočný výber komisárov a o možnosť kladenia podmienok, ktoré majú spĺňať.

Obce a mestá boli povinné zriadiť *obecné komisie pre sčítanie*, počet ich členov určovali podľa miestnych pomerov. Nepoznám podrobne podmienky väčších sídiel, ale v podmienkach našej mestskej časti bola táto povinnosť nadbytočná a formálna. Funkčnú komisiu mohli tvoriť výlučne zamestnanci úradu, ktorí boli prípravou SODB 2011 poverení a boli schopní vzniknuté problémy okamžite posúdiť. Otázka potom je, načo je potrebné vytvárať formálnu komisiu z už aj tak spolupracujúcich zamestnancov? V prípade, že by komisia bola poňatá širšie a netvorili by ju poverení zamestnanci úradu, nebola by schopná promptne reagovať, čiže pre prax by sa stala úplne zbytočná. Z našej konkrétnej skúsenosti vyplýva, že najväčším prehľadom a najväčším rozsahom informácií disponovala garantka sčítania, ktorá koordinovala prácu ďalších zamestnancov na úrade a v prípade problémov vedela, na koho sa obrátiť. Pracovný kontakt s komisiou pre sčítanie by ju v skutočnosti iba zdržiaval. Obecné komisie pre sčítanie by preto v budúcnosti mali byť nepovinné a ich vytvorenie by malo závisieť od rozhodnutia konkrétneho sídla.

5. VÝZNAM SODB PRE MESTÁ A OBCE

Jedna z otázok, ktorú si pri hodnotení SODB 2011 musíme položiť, je prínos sčítania pre mestá, obce a mestské časti. Alebo ináč: Je sčítanie pre obce motivujúce? Odpoveď za našu mestskú časť znie: skôr nie ako áno.

Pre mestskú časť Bratislava-Rusovce bolo sčítanie jednou z ďalších zaťažujúcich úloh, úlohou navyše. (A tie sa na nás „sypú“ z každej strany.) Organizácia sčítania je neporovnateľne náročnejšia ako poskytovanie akýchkoľvek iných štatistických údajov (aj tých už máme nad hlavu), organizovanie volieb či zabezpečovanie iných úloh. Sčítanie sme v mestskej časti zorganizovali najlepšie, ako sme vedeli, ale nevnímali sme ho ako aktivitu, ktorá nám pomôže, alebo ako niečo, čo je pre nás. Sčítanie sme vnímali ako zabezpečenie úlohy, ktorú potrebuje štát a spoločnosť ako celok. Bol tu jednoducho zákon, ktorý nám určil celý rad úloh. Na konci sčítania sme si nepomysleli, že to množstvo práce stálo za to, ale potešili sme sa, že ho máme konečne bez väčších problémov za sebou.

Mestá a obce sú orientované na riešenie aktuálnych každodenných povinností a na zabezpečenie administratívnych výkonov, ktorých rozsah sa stále zväčšuje. Zamestnancom úradov ostáva *čoraz menej času na koncepčnú činnosť*, a možno aj preto nevidia v sčítaní možnosti, ktoré v sebe skrývajú jeho výsledky. To isté platí aj o politických predstaviteľoch miest a obcí, teda o starostoch, primátoroch, poslancoch. Výsledky sčítania nedokážu dostatočne využívať a interpretovať a mnohé informácie, ktoré sčítanie poskytuje, „intuitívne“ vnímajú aj bez sčítania. Najmä v menších sídlach vedia a vidia napríklad to, koľko obyvateľov odchádza za prácou, kam smerujú, či využívajú autá, majú predstavu o bytovom a domovom fonde, majú prehľad o tom, koľko nových obyvateľov sa u nich prihlasuje na trvalý pobyt, či ide o mladých ľudí, či pribúdajú deti a pod. O potrebe rozširovať kapacitu škôlky či školy sa dozvedia oveľa skôr na základe počtu prijatých a odmietnutých žiadostí než raz za desať rokov zo sčítania. Situácia je pravdepodobne odlišná vo

veľkých mestách, ale v ostatných samosprávach Slovenska skôr platí, že údaje zo sčítania nie sú zásadným podkladom rozhodovania. Niektoré otázky, napr. zisťovanie vierovyznania, počítačových zručností alebo vybavenia domácností, je dokonca z pohľadu miest a obcí irelevantné.

Jedným z dôkazov, že mestá a obce sú orientované na každodenný výkon, je aj to, že zákonom o SODB 2011 sa začali zaoberať až tesne pred organizáciou sčítania. Až vtedy si uvedomili, čo všetko ich čaká, až vtedy sa začali venovať aj organizačnému a finančnému zabezpečeniu sčítania. Je pravda, že zákon o sčítaní bol na svete niekoľko rokov skôr pred dátumom sčítania, ale na obranu územnej samosprávy musím povedať, že *pri obrovskom rozsahu povinností a pri mimoriadne širokom zábere úloh sa reálne mohlo stať, že sčítanie samospráva odložila na čas, keď bude nevyhnutné sa ním zaoberať*. A výsledkom je možno fakt, že si tým sama „ublížila“, hoci je otázne, či by napr. hlasy miest a obcí pri pripomienkovaní návrhu zákona mohli viesť k zásadnému zvýšeniu finančných nárokov alebo k iným podstatným úpravám navrhnutého postupu. *Na druhej strane je pravda aj to, že územná samospráva nemôže na obhajovanie svojich práv a záujmov rezignovať*.

Oveľa väčšmi si však samospráva ublížila v prípadoch, keď sčítanie podcenila, nezvládla ho, podľahla tlaku antikampane alebo jednoducho rezignovala na jeho organizačnú zložitosť. Výsledkom sú problémy, a to vážne: výška podielu z dane z príjmov (v roku 2014 67 % celkového výnosu), ktorej najväčším prijímateľom je práve miestna územná samospráva, teda mestá a obce. Výsledky sčítania možno považovať za základné číslo, ktoré sa v priebehu nasledujúcich desiatich rokov len spresňuje (počet narodených, zomretých, prisťahovaných, odsťahovaných). Počet obyvateľov je základným kritériom na prepočet výšky podielu dane z príjmov fyzických osôb, ktoré dostáva každé konkrétne sídlo. Ak teda niektoré obce a mestá zle zráтали svojich obyvateľov, uškodili sebe; v prípade Bratislavy neúspešné mestské časti ovplyvnili aj tie, ktoré sa sčítaniu venovali hlbšie a venovali mu viac pozornosti. (V Bratislave sa podiel na dani z príjmov fyzických osôb ďalej prerozdeľuje, časť ostáva v rozpočte hlavného mesta, časť plynie do rozpočtov 17 mestských častí.)

Podiel na dani z príjmov fyzických osôb je pritom stále hlavným zdrojom príjmov miest a obcí. Ostatné príjmy (napr. miestne dane, ako daň z nehnuteľnosti, daň za psa, za zaujatie verejného priestranstva alebo poplatok za komunálne odpady a drobné stavebné odpady a iné, príjmy z majetku, dary a pod.) nezohrávajú v rozpočtoch miest a obcí takú rolu, ako práve podiel na dani z príjmov fyzických osôb. Správne sčítanie všetkých obyvateľov je teda pre mestá a obce kľúčovým momentom. Ak pre nič iné, tak kvôli nemu mali mať 100-percentnú ambíciu zvládnuť sčítanie na jednotku.

Informačná kampaň k SODB 2011 bola zameraná na obyvateľov, menej sa orientovala na samosprávu. Je však dôležité, aby predstavitelia miest a obcí vedeli, aké povinnosti ich pri organizácii konkrétneho sčítania čakajú, ale rovnako dôležité je aj to, aby sa dozvedeli o tom, *ako so získanými údajmi narábať*, ako ich využívať, ako interpretovať, *ako ich premietnuť do rozhodovania a spracúvania dlhodobých plánov*. Je potrebné vysvetľovať predstaviteľom samosprávy a naučiť ich, že intuitívne získané informácie nemajú takú spoľahlivosť, ako dáta overené sčítaním. Prípadne možno otvoriť aj dialóg o tom, aké ďalšie údaje zo sčítania by územná samospráva privítala.

Pri príprave ďalšieho SODB by možno stálo za úvahu *pripraviť pre mestá a obce samostatnú informačnú kampaň*, dokonca možno v členení pre starostov a primátorov ako politických predstaviteľov územnej samosprávy a pre výkonných zamestnancov samosprávy, a to v predstihu pred informačnou kampaňou pre obyvateľov. Popri vysvetľovaní zákonných úloh by možno nebolo zlé skúsiť získať územnú samosprávu za partnera, nielen poveriť ju výkonom celého zoznamu úloh.

Na spochybňovanie sčítania v čase tesne okolo rozhodujúceho okamihu sčítania si už pamätajú asi iba zainteresovaní. Faktom zostáva, že išlo o jeden zo zásadných problémov celého SODB; sčítanie nespochybňovali malé bezvýznamné záujmové skupiny, jednotlivci alebo médiá, ale ústredné orgány štátnej správy! Nemožno sa preto čudovať, že vyhlásenia zneistili nielen mnohých obyvateľov, ale aj mnohých predstaviteľov miest a obcí, sčítacích komisárov či garantov sčítania na úradoch. Do mimoriadne komplikovaného a zložitého procesu, ktorého počiatky siahali hlboko pred rok 2011, vniesli chaos, zmätok a ohrozili prácu stoviek ľudí. Ak aj tieto ústredné orgány štátnej správy zaregistrovali nejaké nedostatky alebo problémy, ich povinnosťou bolo vstúpiť do rokovania so Štatistickým úradom SR, riešiť problémy na úrovni vlády SR, „interným“ dialógom, ale rozhodne nie prostredníctvom verejných vystúpení a médií. Dovolím si tvrdiť, že keby sme sa v mestskej časti boli priklonili k spochybneniu sčítania a podporili obyvateľov v tom, aby sa sčítať odmietli, boli by sme bez mihnutia oka zahodili za seba desiatky hodín práce a množstvo úsilia, ktoré sme na sčítanie vynakladali minimálne od začiatku roka 2011.

6. ZÁVER

Od SODB 2011 uplynuli tri roky. Územná samospráva už medzitým možno zabudla, že v spolupráci s odbornými zložkami zvládla aj túto náročnú úlohu. Čas plynie veľmi rýchlo a možno už skoro bude potrebné zamyslieť sa nad prípravou sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2021. Bude také isté ako v roku 2011? Alebo bude mať celkom iný charakter? Čo bude jeho prínosom, aké nové postupy sa uplatnia? Bude sa sčítanie vôbec konať aj v roku 2021? Alebo už budú potrebné údaje k dispozícii z elektronických systémov verejnej správy? Bude úloha miest a obcí také istá ako pred tromi rokmi? Opäť sa budeme musieť borieť s tými istými problémami? Možno sčítanie zjednodušiť? Otázok je veľa, ale čím skôr si ich všetci zainteresovaní položia, tým väčšia je šanca, že budúce sčítanie obyvateľov, domov a bytov sa vyhne viacerým zložitým momentom, ktoré ho sprevádzali v roku 2011.

LITERATÚRA

- [1] Zákon č. 263/2008 Z. z. o sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2011 a ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- [2] Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov.
- [3] Zákon č. 377/1990 o hlavnom meste Slovenskej republiky Bratislave v znení neskorších predpisov.
- [4] Metodický pokyn Štatistického úradu SR z 3. februára 2011 číslo 900-0025/2011, ktorým sa upravuje postup obcí pri príprave a vykonaní sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2011.
- [5] Samostatná príloha pripravená v spolupráci so Štatistickým úradom SR k Sčítaniu obyvateľov, domov a bytov 2011. Dvojmesačník Územná samospráva č. 2/2011, ročník 7. ISSN 1336-6475.

RESUMÉ

Článok je pohľadom na organizáciu sčítania očami spolupracujúceho subjektu. Zákon č. 263/2008 o sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2011 ukladal mestám a obciam celý rad zásadných úloh, s ktorými sa samosprávy vyrovnali rôzne. Bratislavská mestská časť Rusovce zvládla sčítanie úspešne. Výhodou pri realizácii sčítania v tejto mestskej časti boli okrem nízkeho počtu trvalo bývajúcich obyvateľov aj relatívne pevné sociálne väzby medzi obyvateľmi, adresnosť, známosť prostredia ako opak anonymného prostredia, napr. veľkých sídlisk v iných mestských častiach Bratislavy. Za úspešnosťou sčítania v bratislavských Rusovciach však treba hľadať predovšetkým prepracovanosť jeho organizácie mestskou časťou, pozornosť, ktorú venovala výberu sčítacích komisárov, vysoké pracovné nasadenie garantov SODB na miestnom úrade, podporu, ktorú poskytovali sčítacím komisárom počas celého procesu sčítania, ako aj dôrazné odmietnutie mediálnej antikampane namierenej proti SODB 2011. V rámci propagácie sčítania pripravila mestská časť o. i. vlastný leták distribuovaný do každej domácnosti. Prax potvrdila, že kľúčovú úlohu v komunikácii s obyvateľmi mestskej časti zohrali veľmi dobre pripravení sčítací komisári, ktorí svojím správaním pochybujúcich obyvateľov pre sčítanie získali, a nie od sčítania odradili. Článok poukazuje aj na problémy, s ktorými sa samospráva pred sčítaním i počas neho borila. Veľmi náročná bola pre obce a mestá najmä prípravná fáza sčítania spojená s dopĺňaním a overovaním rôznych údajov potrebných na tvorbu sčítacích obvodov, ale aj technické a finančné problémy, ktoré sa dotkli garantov sčítania a výšky odmien pre sčítacích komisárov. Sčítanie obyvateľov, domov a bytov si zatiaľ v praxi obcí a miest nezískalo takú dôležitosť a podporu, akú mu prikladajú odborné kruhy. S cieľom vyhnúť sa v budúcnosti problémom by preto možno stála za úvahu aj osobitná motivujúca príprava samosprávy na sčítanie.

RESUME

The article provides an overview of the census organization from the perspective of participating subjects. Law Act No. 263/2008 Coll. on the Population and Housing Census in 2011 imposed many important tasks to towns and municipalities with which the self-governments dealt with differently. Bratislava urban part – Rusovce conducted the census successfully. During the census this urban part benefited not only from the small number of permanent residents but also from the relatively stable social bonds between residents, directness, familiarity with an environment as an opposite of an anonymous environment, e.g. large residential areas in other urban parts of Bratislava. In Rusovce the census was successful mainly because this urban part paid close attention to thorough organization, careful selection of Census Takers, hard work of the census supervisors, support given to the Census Takers during the entire census process as well as the firm rejection of the anti-census media campaign. This urban part prepared its own leaflet which was distributed to every household within the census promotion. The practice has shown that the thoroughly prepared Census Takers whose persuasive behaviour attracted the doubting residents to take part in the census played a key role in the communication with the resident population of this urban part. The article deals also with problems the self-government handled prior and during the census. The preparatory phase was difficult for towns and municipalities due to various data completion and verification necessary for the establishment of Census Tracts, and also because of technical and financial problems concerning the census coordinators and the amount of remuneration of Census Takers. The population and housing census has not gained such an importance and support as it was expected by the professional

spheres. A special motivational preparation of the self-government for the census is worth considering to prevent similar problems in the future.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

PhDr. Oľga Gáriková, od roku 2008 je prednostkou Miestneho úradu Bratislava-Rusovce. Vyštudovala žurnalistiku na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Dlhé roky pôsobila v Združení miest a obcí Slovenska (ZMOS) ako hovorkyňa tejto najväčšej mimovládnej organizácie. V rámci ZMOS-u pracovala tiež v rokoch 1998, 2002 a 2006 ako projektová manažérka príručky *Dobrý deň, samospráva!* určenej voleným predstaviteľom miestnej územnej samosprávy na Slovensku. Bola lektorkou odborných stretnutí organizovaných ZMOS-om k prijatiu eura, je zostavovateľka publikácie *Mestá a obce na ceste k euru*. Externe participovala na zabezpečovaní informačnej kampane k účasti Slovenskej republiky na Svetovej výstave EXPO Šanghaj 2010 a externe spolupracovala so Štatistickým úradom SR pri informačnej kampani k SODB 2011.

KONTAKT

gafrikova@bratislava-rusovce.sk

Branislav ŠPROCHA

INFOSTAT – Výskumné demografické centrum v Bratislave

Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra humánnej geografie a demografie

NIEKTORÉ MOŽNOSTI VYUŽITIA VÝSLEDKOV SODB 2011 V ŠTÁTNEJ SPRÁVE, SAMOSPRÁVE A SÚKROMNEJ SFÉRE PODĽA ÚZEMNÝCH ÚROVNÍ

SOME POSSIBILITIES OF USING THE 2011 POPULATION AND HOUSING CENSUS RESULTS IN STATE ADMINISTRATION, SELF-GOVERNMENT AND IN THE PRIVATE SPHERE BY TERRITORIAL LEVEL

ABSTRAKT

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov (ďalej „SODB“) 2011 je jedným z najdôležitejších a zároveň nezastupiteľných zdrojov údajov slúžiacich na analýzu skutočného obrazu, intercenálneho vývoja a zmien v spoločnosti na Slovensku. Okrem toho sčítanie tiež prináša potrebné podklady na tvorbu koncepcií politík a dlhodobých stratégií v štátnej správe, samospráve na rôznych administratívnych úrovniach. Veľký význam majú tiež výsledky SODB v súkromnej sfére. Hlavným cieľom príspevku je poukázať na niektoré možnosti praktického využitia výsledkov Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011.

ABSTRACT

The 2011 Population and Housing census is one of the most important and an essential source of data used for analysis of the real picture, intercensal development and changes in Slovak society. In addition, the census also brings the necessary information for the production of concepts of policies and long-term strategies in state administration, self-government at various administrative levels. The results of the census have great importance also in the private sphere. The main objective of this paper is to point out some of the practical use of the 2011 Population and Housing census results.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011, Slovensko, praktické využitie, štátna správa, samospráva, súkromná sféra

KEY WORDS

the 2011 Population and Housing Census, Slovakia, practical use, state administration, self-government, private sphere

1. ÚVOD

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov v roku 2011 predstavuje síce len druhý census v ére samostatnej Slovenskej republiky, no nadväzuje na dlhú sériu moderných sčítaní, ktorých počiatky na území Slovenska siahajú až do roku 1869. Bohatá história censov zahŕňajúca už celkovo 16 sčítacích akcií poukazuje na neustále sa opakujúcu potrebu vykonávania tohto štatistického zisťovania, čím sa sčítanie stáva jedným z pravidelných a svojím obsahom i rozsahom jedinečným a v súčasných informačných podmienkach nenahraditeľným zdrojom údajov. Aj napriek tomu, že ide o logisticky a najmä finančne najnáročnejšie štatistické

zistovanie, jeho samotný prínos v rôznych sférach riadenia štátu, spoločnosti a na rôznych administratívnych úrovniach oveľa viac prevyšuje tieto negatíva.

SODB predstavuje unikátny a musíme opätovne zdôrazniť, nenahraditeľný zdroj údajov potrebných nielen pre širšiu vedeckú či laickú obec, ale získané informácie majú veľký význam a môžu nájsť uplatnenie v rôznych oblastiach štátnej správy, na úrovni samospráv či v súkromnom sektore. Prináša tak nezastupiteľné informácie na riešenie reálnych situácií, analýzu súčasného stavu a zmien spoločnosti. Predstavuje tiež nenahraditeľný zdroj vstupných informácií na konštrukciu prognostických scenárov [pozri napr. 1, 2, 3, 15]. S nimi následne úzko súvisia ďalšie mechanizmy, ktoré umožňujú včas a adekvátne reagovať na predpokladanú meniacu sa situáciu v spoločnosti v želanom smere s použitím prijateľných nástrojov a opatrení. Výsledky sčítaní tak predstavujú nielen určitú snímku charakteru slovenskej spoločnosti, ale vytvárajú aj dôležitý nástroj na sledovanie jej vývoja, zmien, a to v dlhšom či kratšom časovom horizonte. Navyše je potrebné tiež povedať, že tieto javy možno analyzovať nielen na najvyššej republikovej úrovni, ale koncepcia sčítaní nám umožňuje pracovať aj s nižšími administratívnymi úrovňami.

Cieľom príspevku je poukázať na niektoré možnosti využitia výsledkov sčítania obyvateľov pre štátnu správu, samosprávu, prípadne súkromný sektor, a to v závislosti od administratívnej úrovne. Tento príspevok nadväzuje na príspevok prednesený na medzinárodnej vedeckej konferencii Štatistického úradu SR „Potrebuje ešte Slovensko po sčítaní 2011 ďalší cenzus?“, ktorá sa uskutočnila v novembri 2013 v Bratislave, a rozširuje ho. Pokúsime sa ilustračne priblížiť čitateľovi význam cenzových dát pre praktické využitie z rôznych uhlov pohľadu, čím sa súčasne budeme snažiť potvrdiť oprávnenosť tohto štatistického zisťovania pre Slovensko aj do budúcnosti. Na druhej strane by sme však čitateľa hneď na úvod chceli upozorniť, že príspevok nemá ambíciu vyčerpávajúco analyzovať a opísať všetky možnosti využitia údajov zo sčítaní (a konkrétne z posledného SODB 2011), ale predstavuje skôr ukážku niektorých praktických prístupov k ich využívaniu.

Celkovo sme príspevok rozdelili do troch na seba nadväzujúcich celkov. *V prvom* sa budeme snažiť *zhrnúť základné charakteristiky a úlohy sčítaní* a konkrétne posledného SODB 2011, pričom sa pozastavíme nad možnosťami súčasnej štatistiky nahradiť niektoré časti, prípadne celé sčítanie inými druhmi zisťovaní. *V druhom bloku* sa zameriame na praktické ukážky *využitia výsledkov sčítania v štátnej správe a samospráve*, pričom sa pokúsime poukázať tiež na možnosti využitia údajov z cenzov *vo vedeckej sfére* s prihliadnutím predovšetkým na oblasť demografie a demogeografie. Posledná, *tretia časť* bude venovaná niektorým *ukázkam praktických aplikácií údajov z cenzov v súkromnej sfére* v rôznych oblastiach a na rôznych administratívnych úrovniach.

2. CHARAKTER A ÚLOHY SODB

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov môžeme vo všeobecnosti charakterizovať ako oficiálne, legislatívne upravené štatistické zisťovanie pozostávajúce z niekoľkých na seba nadväzujúcich krokov (príprava cenzu, zber údajov, spracovanie získaných údajov, vyhodnotenie, analýza a publikovanie údajov) vykonávaných jednotnou metodikou priamo pod gesciou jedného úradu (štatistického úradu) k určitému rozhodujúcemu okamihu. Na rozdiel od ostatných (výberových) zisťovaní sa SODB vyznačuje tiež svojou úplnosťou, čiže snahou zachytiť všetky štatistické jednotky

a ich charakteristiky k rozhodujúcemu okamihu. Úlohou SODB je tak zbierať vybrané premenné o všetkých osobách, domoch a bytoch patriacich z legislatívneho hľadiska do predmetnej populácie, bytového a domového fondu, na ktorý sa sčítacia akcia vzťahuje.

Z pohľadu charakteru môžeme povedať, že SODB je najväčšia celosvetovo rozšírená sčítacia akcia s pravidelnou periodicitou, v mnohých prípadoch s dlhou tradíciou a s tým súvisiacou prepracovanou koncepciou. Súčasne SODB predstavuje logisticky, ale aj finančne najnáročnejšie štatistické zisťovanie, a aj preto sa k nemu pristupuje spravidla raz za desať rokov. V podstate *vyhodnotenie a analýza priebehu posledného sčítania už predstavuje dôležitý krok pri príprave nasledujúceho cenzu*, keďže okrem samotných výsledkov sú pre tento typ sčítacej akcie veľmi dôležitými aj informácie o priebehu a koncepcii predchádzajúceho sčítania. Prostredníctvom nich možno zlepšovať kvalitatívnu úroveň akcie, získaných výsledkov, reagovať na zmeny v spoločnosti, ktoré prinášajú aj zásahy do samotného spôsobu zberu údajov, obsahu sčítania, ktorý by mal reflektovať nielen „predpísané – povinné položky“, ale mal by reagovať aj na celospoločenský vývoj, jeho potreby a v neposlednom rade praktické využitie získavaných údajov.

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov prináša približne raz za desať rokov predovšetkým informácie o počte obyvateľov a vybraných štruktúrach obyvateľstva. Okrem toho, ako už vyplýva z názvu, zbiera tiež informácie o domovom a bytovom fonde, pričom sa zameriava nielen na početnosť, ale aj ich hlavné charakteristiky (pozri ďalej). V prípade posledného sčítania jednou z často pertraktovaných otázok vo vedeckej a najmä laickej verejnosti bolo, či Slovensko skutočne potrebuje také finančne nákladné zisťovanie a či nie je možné využiť informácie z niektorých ďalších zisťovaní či databáz. Asi najvýstižnejšie tieto polemiky charakterizovala jedna z diskutujúcich osôb na nemenovanom internetovom diskusnom fóre: *„Načo potrebujeme nejaké drahé sčítanie, keď všetky údaje už aj tak dávno majú? Podľa mňa sú to len vyhodnené peniaze, ktoré by sa mohli lepšie využiť niekde inde.“*

Skutočne môžeme všetky informácie, ktoré sme získali z SODB 2011, nahradiť inými zdrojmi údajov? Otázka sa dá položiť aj inak: Môžeme budúce sčítanie nahradiť za súčasných informačných podmienok inými zdrojmi údajov? Autor sa síce necíti odborníkom na všetky dostupné databázy a zdroje údajov, ktoré na Slovensku existujú, ale pokúsi sa v nasledujúcich riadkoch polemizovať s uvedenou výhradou voči (ne)potrebnosti sčítania. Hneď na úvod sa vrátíme k samotnému charakteru sčítania v porovnaní s ďalšími štatistickými zisťovaniami. Ako sme už spomenuli, cenzus na Slovensku predstavuje *úplné zisťovanie*, čo znamená, že jeho snahou je poskytnúť informácie o všetkých osobách, bytoch, domoch, ktoré sú predmetom zisťovania. Tým sa výrazne odlišuje od všetkých ďalších zisťovaní a iných zdrojov údajov. V rámci plánu štatistických zisťovaní ŠÚ SR sa každoročne napríklad uskutočňujú niektoré ďalšie zisťovania (napr. VZPS, SILC), z ktorých by bolo možné niektoré (napr. štrukturálne) charakteristiky získať. Ich problém však spočíva v tom, že tieto informácie sú reprezentatívne nanajvýš do úrovne krajov. O nižších administratívnych jednotkách by sme tak nemali žiadne spoľahlivé (reprezentatívne) informácie. Navyše ich obsah sa len sčasti prekrýva s obsahom posledného cenzu a nepokrýva ani zďaleka všetky fakultatívne položky. Okrem toho je tiež potrebné upozorniť, že opora výberu, ako aj samotné váhy sú konštruované z údajov poskytovaných intercenzálnymi bilanciami, ktoré samotné nadväzujú na výsledky

posledného sčítania. Ďalšie zdroje údajov, resp. databázy, ktorých vlastníkom nie je Štatistický úrad SR, sú len ťažko dostupné, resp. nepredpokladáme, že by boli voľne dostupné v požadovanom rozsahu. Navyše charakter a obsah týchto zdrojov zodpovedá potrebám ich majiteľov (napr. bankové subjekty, zdravotné poisťovne, sociálna poisťovňa, daňový úrad, telekomunikační operátori a pod.), pričom problém vidíme aj v možnostiach ich vzájomného prepojenia. Okrem toho ani zďaleka nemôžeme povedať, že ide o databázy, ktoré by spĺňali podmienku úplnosti, tak ako je to v SODB. Ešte väčšie obmedzenia vidíme v prípade získavania údajov o domovom a bytovom fonde.

Vzhľadom na skutočnosť, že Slovensko je členským štátom EÚ, absencia SODB nie je ani z legislatívneho hľadiska možná. Vyplýva to z legislatívnych záväzkov Slovenska voči EÚ. Napríklad SODB 2011 bolo súčasťou celosvetového programu populačných, domových a bytových cenzov, ktorý v spolupráci s Eurostatom koordinovala OSN. Záväzným dokumentom na vykonanie sčítania v roku 2011 sa stalo nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 763/2008 z 9. júla 2008, podľa ktorého boli všetky členské štáty únie povinné usporiadať v roku 2011 sčítanie s využitím rovnakých, resp. podobných definícií zisťovaných údajov. Aj z tohto hľadiska je zrejmé, že otázka by ani tak nemala byť konštruovaná, či SODB 2021 uskutočniť, ale ako ho uskutočniť, aby sa predišlo problémom, ktoré sprevádzali posledný cenzus. Jedným z dôležitých faktorov, ktoré by mohli prispieť k zlepšeniu reputácie sčítania na Slovensku, je podľa nášho názoru aj *ukážka praktického využitia získaných údajov a zdôraznenie ich potrebnosti a nenahraditeľnosti v širšej vedeckej a najmä laickej verejnosti*.

3. SODB 2011 A JEHO VYUŽITIE V DEMOGRAFICKÝCH A INÝCH ANALÝZACH

SODB predstavuje jeden z najdôležitejších zdrojov údajov na účely demografických analýz. Využívajú sa pritom nielen priamo informácie získané z cenzu, pomocou ktorých možno vhodnými technikami a metódami hodnotiť charakter a zmeny v reprodukčnom správaní, ale je to tiež dôležitý zdroj vstupov na výpočet zložitejších analytických indikátorov. Ako si priblížime ďalej, SODB predstavuje hlavný a primárny zdroj vstupov na konštrukciu intercenzálnych bilancií. Ide napríklad o štruktúru obyvateľstva podľa veku a pohlavia (napr. výpočet úmrtnostných tabuliek, miery plodnosti, sobášnosti, potratovosti a pod.), zloženie žien podľa počtu živonarodených detí (tabuľky plodnosti) či osôb podľa veku a rodinného stavu (tabuľky sobášnosti slobodných a tabuľky rozvodovosti podľa dĺžky trvania manželstva). Vďaka týmto údajom tak vieme konštruovať indikátory charakterizujúce nielen intenzitu, ale aj časovanie jednotlivých demografických procesov.

Veľký význam pre reprodukciu má tiež kombinované zloženie obyvateľstva podľa veku, pohlavia a najvyššieho dosiahnutého vzdelania, pričom na diferenciálne analýzy sa tiež využívajú aj ďalšie štruktúrne znaky: národnosť, náboženstvo, ekonomická aktivita, odvetvie ekonomickej aktivity a pod. (pozri ďalej).

Ako sme už uviedli, sčítanie samo osebe je zdrojom niektorých údajov, bez ktorých by analýza reprodukčného správania bola značne ochudobnená. Týka sa to predovšetkým procesu plodnosti, kde sa už od roku 1930 medzi obsahové prvky zaradila otázka o počte živonarodených detí žene. V kombinácii s vekom a najmä rokom narodenia (generáciou) sa tým vytvára jedna zo základných informačných databáz na analýzu realizovanej plodnosti v generačnom pohľade. Navyše charakter

SODB umožňuje tieto informácie hodnotiť na akejkol'vek administratívnej úrovni, resp. používať aj ďalšie diferenčné znaky (ako je napr. najvyššie dosiahnuté vzdelanie, národnosť, náboženské vyznanie, ekonomická aktivita a pod.).

Práve generačný pohľad predstavuje hlavný nástroj pri analýze zmien charakteru reprodukčného správania a súčasne tiež plní úlohu dôležitého zdroja informácií pri konštrukcii projekčných scenárov tohto procesu do budúcnosti [pozri 3]. Práve vďaka otázke počtu živonarodených detí v kombinácii s vekom a ešte častejšie s generáciou (rokom narodenia) vieme určiť priemerný počet detí pripadajúci na jednu ženu danej kohorty (prípadne v danom veku), štruktúru žien podľa počtu detí v prislúchajúcich generáciách, pravdepodobnosť narodenia prvého dieťaťa, resp. detí ďalších poradií a pod.

V porovnaní s prierezovými ukazovateľmi počítanými každoročne z údajov štatistického zisťovania o prirodzenej mene má generačný prístup niekoľko výhod. Ide o prístup, ktorý hodnotí realizovanú plodnosť jednotlivých kohort žien, kým úhrnná plodnosť je v podstate konštrukt fiktívnej kohorty pozostávajúcej z niekoľkých desiatok generácií rôznej povahy, rôznych životných trajektórií a nachádzajúcich sa v rôznych fázach životného cyklu. Okrem toho v čase hlbokkej transformácie reprodukčného správania (čo je prípad Slovenska v posledných približne dvoch desaťročiach) sú prierezové ukazovatele výrazne náchylné na rôzne druhy skreslenia a nedávajú presný obraz o skutočnej intenzite a časovaní tohto procesu. Nevýhodou konštrukcie generačných ukazovateľov, a konkrétne konečnej realizovanej plodnosti, spočíva v tom, že výslednú hodnotu získavame až u tej generácie žien, ktorá sa už v rozhodujúcom okamihu sčítania nachádzala vo veku ukončenej reprodukcie. Navyše ešte donedávna sa generačné miery a štruktúra žien podľa parity dali analyzovať len v čase sčítania. Rozvoj bilančnej metodiky spolu s konštrukciou tabuliek plodnosti umožnili tento nedostatok odstrániť a uvedené informácie dokážeme relatívne spoľahlivo bilancovať aj v intercenzálnom období. Hlavným vstupom však naďalej zostávajú výsledky SODB [bližšie k tejto problematike pozri napr. 5, 10]. Okrem veku a generácie nám SODB prináša aj iný pohľad na čas. Ten je možné konštruovať z otázky, ktorou sa pýtame na rok uzavretia manželstva. Kombinácia realizovanej plodnosti a dĺžky trvania manželstva tak umožňuje hodnotiť proces manželskej plodnosti.

Okrem plodnosti sčítanie ponúka aj dôležité informácie na nepriame hodnotenie procesu sobášnosti. Ide predovšetkým o kombináciu údajov o rodinnom stave, veku a pohlaví. Uvedené triedenie má veľký význam predovšetkým pri hodnotení podielu osôb, ktoré už aspoň raz vstúpili do manželstva (ženatí, vydaté, rozvedení/rozvedené, ovdovení/ovdovené), resp. zostali slobodné. Okrem priebehu zastúpenia týchto kategórií podľa veku a pohlavia v mladších vekových skupinách a ich porovnaní s predchádzajúcimi cenami je veľmi dôležitým aj údaj o váhe týchto osôb na konci reprodukčného veku. Informuje nás o zastúpení osôb, ktorým sa nepodarilo ani raz vstúpiť do manželstva do dovŕšenia 50. roku života, resp. aká časť z týchto osôb má skúsenosti s manželským životom. Prostredníctvom týchto údajov sa tiež počítajú niektoré syntetické ukazovatele sobášneho správania, ktoré stáli napríklad za vznikom tzv. európskeho modelu sobášnosti a rozdelením Európy tzv. Hajnalovou líniou.

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov predstavuje jeden zo základných zdrojov demografických informácií. V informačných podmienkach Slovenska SODB tvorí predovšetkým jedinečnú a nenahraditeľnú údajovú databázu o niektorých populačných štruktúrach. Navyše v kombinácii s tým, že SODB je úplné štatistické zisťovanie, tieto informácie môžeme hodnotiť na ktorejkoľvek administratívnej úrovni. Z pohľadu posledného, SODB 2011 ide predovšetkým o nasledujúce premenné:

1) Vek a pohlavie – dávajú samotnej analýze demografický rozmer a sú v podstate primárnymi štruktúrnymi znakmi, bez ktorých sa nezaobíde žiadna demografická analýza. Ich praktické uplatnenie je veľmi široké, pričom okrem vstupov na ďalšie analýzy má svoje opodstatnenie aj hodnotenie samotnej vekovo-pohlavnej štruktúry na akejkoľvek administratívnej úrovni. V poslednom čase predovšetkým z pohľadu procesu starnutia sa dostáva do popredia veková štruktúra populácie Slovenska a tiež nižších územných celkov a značnú pozornosť jej venuje odborná i laická verejnosť. Pri hodnotení vekovej štruktúry sa pritom najčastejšie pracuje s podielom vybraných vekových skupín (najčastejšie vyčlenených vzhľadom na reprodukciu alebo ekonomickú aktivitu), prípadne sa počítajú niektoré syntetické ukazovatele (ako napr. priemerný vek, modálny alebo mediánový vek a pod.). Okrem toho značný priestor sa tiež venuje niektorým špecifickým indikátorom, ako je index starnutia, index ekonomického zaťaženia mladým, resp. starým obyvateľstvom, prípadne index celkového ekonomického zaťaženia. Tieto a ďalšie tu nespomenuté ukazovatele, samozrejme, vďaka sčítaniu možno počítať a analyzovať nielen pre celú populáciu Slovenska, ale aj pre populácie nižších administratívnych celkov (najčastejšie sa v analýzach používajú kraje a okresy). Okrem samotných hodnôt jednotlivých indikátorov je na plastické posúdenie charakteru vekovej štruktúry (a prípadne aj jej zmien) najlepšie využiť niektoré z možností grafického zobrazenia. Asi najčastejšie sa na tento účel používa veková pyramída.

Na záver ešte pripomenieme, že vek osoby sa v SODB nezisťuje, ale sa konštruuje z dátumu narodenia a z dátumu sčítania v tzv. dokončenom veku.

2) Generácia, resp. rok narodenia predstavuje spolu s vekom jednu z najdôležitejších premenných v demografických analýzach. Konštruuje sa z dátumu narodenia. Využitie samotného roku narodenia je v analýzach skôr ojedinelé (aj keď tieto informácie v kombinácii s pohlavím sú tradične publikovanými výsledkami z cenzov). Najčastejšie sa znak generácie používa v kombinácii s ďalšími štruktúrnymi premennými. Ide predovšetkým o počet narodených detí žene (pozri nižšie), rodinný stav, najvyššie dosiahnuté vzdelanie. Opätovne možno hodnotiť tento znak na akejkoľvek administratívnej úrovni, no v spojitosti s ďalšími premennými je potrebné už upozorniť, že na najnižších (napr. obecných úrovniach) môžeme naraziť na problém skreslenia výsledkov v dôsledku nízkej početnosti analyzovaného štatistického súboru.

3) Rodinný stav je ďalším štruktúrnym znakom, ktorý výrazne podmieňuje charakter a intenzitu reprodukčného správania, a preto pre demografické analýzy má nenahraditeľný význam. Okrem hodnotenia reprodukcie z pohľadu rodinného stavu však aj analýzy samotného zloženia populácie podľa rodinného stavu prinášajú dôležité informácie demografického charakteru. Podobne ako v prípade vekovej štruktúry, aj rodinný stav je na jednej strane výsledkom predchádzajúceho reprodukčného správania a na druhej strane ho sám ovplyvňuje. Táto kauzálna prepojenosť dáva demografickým analýzám nový rozmer. Prostredníctvom štruktúry

obyvateľstva podľa rodinného stavu tak môžeme nepriamo hodnotiť predovšetkým úroveň procesov, ktoré vedú k vzniku, resp. zániku rodiny (sobášnosť, rozvodovosť, príp. úmrtnosť), a tiež formulovať predpoklady možného budúceho vývoja samotnej demografickej reprodukcie. Aj v tomto prípade má význam analyzovať nielen rodinný stav na úrovni celej republiky, ale aj v nižších administratívnych celkoch. Okrem toho je potrebné tiež povedať, že najväčšiu informačnú hodnotu prináša analýza zloženia predmetnej populácie podľa rodinného stavu v kombinácii s vekom a pohlavím, pričom sa zameriavame len na tie vekové skupiny, v ktorých môže nastať legislatívna zmena rodinného stavu (od veku 16 rokov vrátane). Z pohľadu reprodukcie logicky ide pritom o vek 16 – 49 rokov. Celkovo v SODB 2011 sa zisťovali štyri rodinné stavy (*slobodný/slobodná, ženatý/vydatá, rozvedený/rozvedená, ovdovený/ovdovená*), a to formou priamej otázky na sčítanú osobu, resp. na jej právny vzťah k inštitúcii manželstva.

4) Najvyššie dosiahnuté vzdelanie rovnako ako v predchádzajúcom prípade predstavuje deklaratórnu položku, v ktorej sčítaná osoba uvádza najvyšší dosiahnutý stupeň vzdelania. Týka sa to osôb starších ako 15 rokov. *Deti do 15 rokov (vrátane) predstavovali osoby bez školského vzdelania.* Do tejto kategórie patrili aj staršie osoby, ktoré k rozhodujúcemu okamihu sčítania ešte neukončili základnú školu. Ostatní mali v sčítacom formulári v SODB 2011 podľa vysvetliviek uviesť, či dosiahli *základné vzdelanie, učňovské bez maturity, stredné odborné bez maturity, úplné stredné učňovské, úplné stredné odborné, úplné stredné všeobecné, vysokoškolské bakalárske, vysokoškolské magisterské, inžinierske, doktorské alebo vysokoškolské doktorandské.*

SODB je jediný zdroj údajov, prostredníctvom ktorého môžeme hodnotiť vývoj vzdelanostnej štruktúry populácie Slovenska. Prvýkrát bola otázka na najvyššie dosiahnuté vzdelanie zaradená do obsahu cenzov v roku 1950. Samozrejme, vzájomné porovnávanie je do určitej miery sťažené štruktúrou vzdelávacieho systému platného v čase sčítania, no aj napriek tomu tieto údaje predstavujú nenahraditeľný nástroj pri analýzach vývoja a charakteru ľudského kapitálu. Okrem toho, že cenzus umožňuje vytvárať viacnásobné krížové triedenia, kde z pohľadu hodnotenia samotnej štruktúry najvyššieho dosiahnutého vzdelania sú nesporne najdôležitejšími spojenia s vekom a pohlavím, sčítanie vytvára tiež priestor na analýzu na rôznych administratívnych úrovniach. Najvyššie dosiahnuté vzdelanie predstavuje tiež veľmi dôležitý diferencný štruktúrny znak pri demografických analýzach. Predovšetkým v spojení s vekom, pohlavím, rodinným stavom a najmä počtom narodených detí vytvára nenahraditeľný nástroj na hodnotenie jednej zo stránok diferencnej analýzy reprodukcie. Navyše údaje z SODB predstavujú základný vstup na konštrukciu intercenzálnej bilancie štruktúry obyvateľstva Slovenska podľa veku, pohlavia a najvyššieho dosiahnutého vzdelania, ktoré priamo vstupujú do výpočtu niektorých demografických ukazovateľov (napr. strednej dĺžky života podľa dosiahnutého vzdelania, miery plodnosti, sobášnosti a pod.).

5) S otázkou na najvyššie dosiahnuté vzdelanie úzko súvisela aj ďalšia otázka v SODB 2011. Absolventi stredných a vysokých škôl mali v sčítaní tiež uviesť **študijný odbor**, ktorý absolvovali. Pod pojmom študijný odbor sa pritom rozumelo *zameranie odbornej prípravy na stredných a vysokých školách.* Okrem hlbšej analýzy osôb so stredoškolským a vysokoškolským vzdelaním majú tieto údaje tiež význam pri podrobnejšej analýze reprodukcie. Napríklad v kombinácii s vekom, pohlavím

a počtom narodených detí predstavujú zaujímavé rozšírenie poznatkov na diferenčné analýzy konečnej plodnosti žien Slovenska.

6) Národnosť a materinský jazyk patria k najstarším obsahovým prvkom cenzov na Slovensku. V SODB 2011 sa sledovala *slovenská, maďarská, rómska, rusínska, ukrajinská, česká, nemecká, poľská, chorvátska, srbská, ruská, židovská, moravská, bulharská, sliezska, grécka, rumunská, rakúska, vietnamská, albánska, ostatná a iná národnosť*. **Z pohľadu materinského jazyka** sa údaje triedili do nasledujúcich kategórií: *slovenský, maďarský, rómsky, rusínsky, ukrajinský, český, nemecký, poľský, chorvátsky, srbský, ruský, jidiš, bulharský, anglický, francúzsky, španielsky, taliansky, arabský, rumunský, grécky, vietnamský, albánsky, ostatný*. Okrem toho novým obsahovým prvkom posledného sčítania bol aj **najčastejšie používaný jazyk doma a na verejnosti**. Využitie týchto znakov je predovšetkým spojené s priestorovým rozložením národnostných skupín (resp. osôb uvádzajúcich určitý materinský jazyk) a menej často aj v spojitosti s analýzou prípadných rozdielov v reprodukčnom správaní (napr. v prepojení so znakmi vek, pohlavie, rodinný stav, resp. počet živonarodených detí). Z tohto pohľadu veľmi dôležitú úlohu môže cenzus spĺňať pri analýze reprodukčného správania osôb hlásiacich sa k rómskej národnosti [pozri 14]. *V súčasnej situácii absolútneho nedostatku spoľahlivých a aktuálnych údajov o rómskom etniku predstavujú tak výsledky SODB v podstate jediný zdroj údajov, ktorý zachytáva charakter početne veľkého súboru osôb deklarujúceho svoju príslušnosť k rómskemu etniku*. Navyše niektoré čiastkové výsledky naznačujú, že takto koncipované údaje by dokonca mohli pomerne presne reprezentovať celú rómsku populáciu na Slovensku z pohľadu štrukturálnych charakteristík. Nemenej zaujímavou je aj analýza reprodukčného správania a rozdielov v populačných štruktúrach medzi ďalšími početnejšími národnostnými skupinami. Predovšetkým ide o osoby maďarskej a rusínskej národnosti v porovnaní s dominantnou populáciou osôb slovenskej národnosti. V prípade ostatných národnostných skupín už akákoľvek analýza naráža na problémy s nízkou početnosťou súboru.

7) Relatívne veľmi malý počet cudzincov výrazne obmedzuje **analytické možnosti znaku štátnej príslušnosti**. Aj preto sa najčastejšie hodnotí celá skupina osôb inej ako slovenskej štátnej príslušnosti. Okrem priestorového rozmiestnenia a niektorých špecifických štrukturálnych pohľadov (napr. vek, pohlavie), ktoré nám môžu povedať, kto sú cudzinci na Slovensku, nemá hlbšia analýza tohto znaku opodstatnenie.

8) Z pohľadu **ekonomickej aktivity** sa v SODB 2011 sčítané osoby rozdelili do nasledujúcich skupín: *pracujúci (okrem dôchodcov), pracujúci dôchodca, osoba na materskej dovolenke, osoba na rodičovskej dovolenke, nezamestnaný, študent strednej školy, študent vysokej školy, osoba v domácnosti, dôchodca, príjemca kapitálových príjmov, dieťa do 16 rokov (narodené po 20. 5. 1995), iná*. Aj v tomto prípade má zmysel daný znak kombinovať najmä s pohlavím a vekom, pričom SODB navyše umožňuje aj analýzu štruktúry osôb podľa ekonomickej aktivity na akejkolvek administratívnej úrovni. Neumožňuje to žiadny iný zdroj údajov ani žiadna z existujúcich databáz na Slovensku. Okrem toho môžeme analyzovať aj charakter jednotlivých podskupín. Napríklad, kto sú osoby, ktoré v SODB uviedli, že sú nezamestnaní, pracujúci, na materskej/rodičovskej dovolenke a pod. Navyše získavané údaje tiež umožňujú konštruovať dve hlavné podskupiny – *ekonomicky aktívnych a ekonomicky neaktívnych*, ďalej počítat mieru ekonomickej aktivity, a to na rôznych administratívnych úrovniach u mužov a žien osobitne a tiež v jednotlivých

vekových skupinách či dokonca jednotkách veku. Na druhej strane spojenie ekonomickej aktivity s niektorými znakmi charakterizujúcimi reprodukčné správanie (napr. rodinný stav, počet narodených detí) umožňuje rozšíriť naše poznatky v oblasti diferenčných analýz. Na tomto mieste je však potrebné upozorniť tiež na to, že ekonomicke aktivity osôb sa uvádza k rozhodujúcemu okamihu sčítania, a preto nemusí plne reflektovať jednotlivú postupnosť prechodov (napr. matkou sa žena mohla stať ako ekonomicky aktívna, no v čase sčítania bola už nezamestnaná).

9) S ekonomickeou aktivitou úzko súvisí aj otázka o **zamestnaní**. Týka sa osôb starších ako 15 rokov s výnimkou študentov denného štúdia na strednej alebo vysokej škole a tiež osôb, ktoré ešte nikdy nepracovali. V prípade, že osoba k rozhodujúcemu okamihu cenzu vykonávala viacero zamestnaní, mala uviesť to, v ktorom strávila viac času počas pracovného týždňa alebo ktoré predstavovalo pre ňu hlavné zamestnanie, teda také zamestnanie, z ktorého jej plynula hlavná časť príjmov. Úlohou sčítaných osôb v cenze bolo slovné čo najpresnejšie uviesť funkciu alebo konkrétnu vykonávanú činnosť v zamestnaní. U osôb, ktoré boli nezamestnané, na materskej alebo rodičovskej dovolenke, vo väzbe alebo výkone trestu odňatia slobody (ak pracovali), sa malo zapísať posledné vykonávané zamestnanie. Využitie údajov z odpovedí na túto otázku je podobné ako v predchádzajúcich prípadoch: analýza samotného obsahu znaku (napr. v kombinácii s ďalšími charakteristikami), a to na rôznych administratívnych úrovniach alebo ako vysvetľujúca premenná pri analýze ďalších javov a procesov (napr. z pohľadu reprodukčného správania).

10) Treťou v poradí nadväznou otázkou bolo **postavenie v zamestnaní**. Vypĺňali ho tie isté osoby, ktoré odpovedali na predchádzajúci znak, pričom sa rozlišovali nasledujúce kategórie: *zamestnanec, podnikateľ, podnikateľ so zamestnancami, podnikateľ bez zamestnancov, člen družstva, vypomáhajúci (neplatený) člen domácnosti v rodinnom podniku a iné* (osoba, ktorá sa nevedela zaradiť do niektorej z uvedených skupín). Ide o otázky, ktorých využitie je predovšetkým spojené s ekonomickými vedami, no svoje miesto nachádzajú aj v sociológii alebo humánnej geografii a demogeografii. V prípade použitia týchto otázok ako diferenčných faktorov reprodukčného správania opätovne vystupuje problém s postupnosťou jednotlivých životných zmien a prechodov. Žena sa mohla stať matkou a mať dve deti ako „radová“ zamestnankyňa, no v čase cenzu už bola na vedúcej pozícii a deklarovala, že je riaditeľkou alebo podnikateľkou so zamestnancami.

11) Ďalšou zo série „ekonomických“ otázok v cenze bola snaha zistiť **odvetvie ekonomickej činnosti** respondentov. Na otázku odpovedali osoby, ktoré už *niekedy v živote pracovali*, uvádzali *názov zamestnávateľa a sídlo súčasného alebo posledného zamestnávateľa*. Z týchto údajov sa následne pri spracovaní sčítania konštruovali (dekódovali) informácie o odvetví ekonomickej činnosti. Spolu s ekonomickeou aktivitou predstavujú pravdepodobne dve najčastejšie využívané otázky v analýzach rôzneho druhu. Platí to aj v prípade diferenčnej analýzy plodnosti, kde sa odvetvie ekonomickej aktivity tradične využíva ako diferenčujúca premenná.

12) Podobne ako materinský jazyk (resp. národnosť) aj **náboženské vyznanie** patrí k historicky najstarším obsahovým prvkom cenzov na území Slovenska. Z pohľadu religiozity však deklarácia príslušnosti k niektorej náboženskej spoločnosti alebo cirkvi predstavuje len jednu z viacerých dimenzií. Pod pojmom náboženské vyznanie

sa pritom v SODB 2011 rozumela účasť na náboženskom živote niektorej cirkvi (náboženskej spoločnosti) alebo vzťah k nej. Respondent sa mal sám slobodne rozhodnúť, pričom náboženské vyznanie detí do 15 rokov bolo vyznačené podľa rozhodnutia rodičov. Celkovo sme tak v SODB 2011 mohli pracovať s nasledujúcimi skupinami: *bez vyznania, Rímskokatolícka cirkev, Evanjelická cirkev augsburského vyznania, Gréckokatolícka cirkev, Reformovaná kresťanská cirkev, Pravoslávna cirkev, Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia, Evanjelická cirkev metodistická, Kresťanské zbory, Apoštolská cirkev, Bratská jednota baptistov, Cirkev adventistov siedmeho dňa, Cirkev bratská, Ústredný zväz židovských náboženských obcí, Starokatolícka cirkev, Cirkev československá husitská, Novoapoštolská cirkev, Bahájske spoločenstvo, Cirkev Ježiša Krista Svätých neskorších dní, hnutie zjednotenia, scientologické, českobratské evanjelické, sliezske evanjelické augsburského vyznania, islam (moslimské), budhizmus, hinduizmus, ostatné a nepresne určené kresťanské cirkvi, ostatné (nekresťanské) cirkvi a náboženské spoločnosti.*

Okrem hodnotenia samotných náboženských spoločností a cirkví na všetkých administratívnych úrovniach charakter sčítania umožňuje aj viacnásobné kombinačné triedenie týchto znakov navzájom. Môžeme tak napríklad hlbšie analyzovať nielen priestorové rozmiestnenie osôb podľa náboženského vyznania, váhu jednotlivých náboženstiev a náboženských zväzov na úrovni obcí, okresov, krajov, republiky, miest, vidieckych obcí, ale aj charakterizovať, kto sú osoby (napr. z pohľadu veku, pohlavia, rodinného stavu, vzdelania, národnosti a pod.), ktoré sa k nim hlásia, resp. ktoré uviedli, že sú bez vyznania.

13) Okrem štrukturálnych znakov je prostredníctvom SODB 2011 možné analyzovať aj niektoré špecifické prejavy priestorových pohybov obyvateľstva. Celkovo môžeme hovoriť o *dvoch základných pohľadoch*:

Otázka na **predchádzajúce miesto pobytu** charakterizuje sťahovanie ako trvalú zmenu bydliska. Súčasťou tohto bloku bol aj časový aspekt (rok a mesiac sťahovania) a dôvod (bytový, rodinný, zamestnanie, podnikanie, štúdium a iný), ktorý viedol k zmene pobytu. V kombinácii s ďalšími štrukturálnymi charakteristikami tiež vieme povedať, o aké osoby išlo. Tu však je potrebné upozorniť, že k zmene niektorých znakov (napr. rodinný stav, najvyššie dosiahnuté vzdelanie) mohlo dôjsť až po tom, ako sa osoba presťahovala. Ďalšiu informáciu tohto charakteru priniesla aj otázka o mieste, resp. štáte narodenia. To bolo určené ako *bydlisko matky v čase narodenia*. V prípade, že štátom narodenia bolo Slovensko, sčítaná osoba mala uviesť aj okres a obec miesta narodenia. Komparácia trvalého pobytu a miesta narodenia nám tak umožňuje odpovedať na otázku, či osoba počas svojho života opustila svoje rodisko, alebo tu zostala žiť až do rozhodujúceho okamihu sčítania. Tento rozpor sa dlhodobo využíva napr. na analýzu tzv. rodákov. Sleduje sa pritom nielen miesto ich rodiska a napr. podiel osôb, ktoré sa tu narodili a zostali žiť, resp. podiel osôb, ktoré odtiaľto nepochádzajú, ale analyzovať môžeme (aj keď len v rámci Slovenska) aj to, kde osoby narodené v danej obci (príp. okrese) v čase sčítania mali svoj nový trvalý pobyt. Prostredníctvom týchto informácií môžeme identifikovať priestory, ktoré dlhodobejšie sú zdrojmi migrantov, a regióny, ktoré predstavujú ich cieľové oblasti. Uvedený postup má však jedno úskalie. Nezaznamenáva migračnú históriu jedinca, ale len informuje o výsledku migračných pohybov platných k rozhodujúcemu okamihu cenzu.

Druhým typom priestorových pohybov, ktoré možno prostredníctvom údajov z SODB analyzovať, sú viac-menej pravidelné mechanické pohyby na účel dochádzky do zamestnania alebo do školy bez efektu zmeny trvalého bydliska. Tie sú konštruované na základe porovnania miesta trvalého bydliska a miesta výkonu zamestnania, resp. miesta školy, vysokej školy alebo univerzity. Okrem toho SODB umožňuje tiež sledovať periodicitu dochádzky, trvanie cesty a spôsob dopravy. Rovnako aj v tomto prípade primárne údaje z SODB nám umožňujú analyzovať charakter osôb, ktoré dochádzajú do práce či školy, a sledovať tiež toky a ich objem. Z pohľadu praktického využitia môžu byť tieto informácie následne kombinované s ďalšími zdrojmi údajov veľmi dôležité pri hodnotení a projektovaní nových cestných komunikácií, vyťažnosti prímestských spojov, ich rušení, prípadne posilňovaní a pod.

14) Malé sociálne skupiny sa v SODB zisťujú na báze zapísaného **vzťahu sčítaných osôb k užívateľovi bytu** (osoba na čele domácnosti, tzv. prednosta domácnosti) alebo k osobe na čele inak definovanej domácnosti (napr. spoločným hospodárením). Vychádza sa pri tom predovšetkým z príbuzenských vzťahov sčítaných osôb. Od roku 1961 možno na základe údajov zo sčítania obyvateľov (resp. ľudu), domov a bytov konštruovať tri typy domácností: bytovú, hospodáriacu a cenzovú domácnosť.

Zavedenie konceptu cenzových domácností umožnil prechod z prítomného obyvateľstva na osoby s trvalým pobytom, pričom hlavným cieľom bolo poskytnúť údaje o najmenších, ďalej nedeliteľných sociálnych kolektívach. Tvoria ich osoby, ktoré spoločne bývajú v jednom byte, vyčlenené na základe ich rodinných alebo iných vzťahov v rámci jednej hospodáriacej domácnosti. Je to základná jednotka, ktorá sa ďalej nedelí. Jedným z dôvodov, prečo sa pristúpilo k tejto zmene, bola aj snaha poukázať na reálny problém s nedostatkom bytov [24, 25, 26]. V dôsledku tejto situácie a tiež po vlastných skúsenostiach vtedajšieho predsedu Státného úradu štatistického Františka Fajfra s 3-generačným bývaním pripravila cenzová komisia pre organizačnú a metodickú prípravu sčítania 1960 (pre územnú reformu sa uskutočnilo až v roku 1961) úplne novú koncepciu spracovania výsledkov o domácnostiach [bližšie pozri 4, 6, 7].

Koncept bytových domácností sa zachoval, pričom jeho hlavnou úlohou zostalo sledovať úroveň bývania. Na tento účel sa používali a používajú ukazovatele, ako je napr. priemerná obytná plocha na 1 bývajúcu osobu, priemerný počet osôb pripadajúcich na 1 obytnú miestnosť, neskôr podiel bytov obývaných 2 a viac cenzovými domácnosťami či kvalitatívne triedy bytového a domového fondu. Bytovú domácnosť tvoria všetky osoby bývajúce (majúce trvalý pobyt) v danom byte alebo dome.

Hospodáriacu domácnosť tvoria osoby, ktoré k rozhodujúcemu okamihu sčítania spoločne bývali v jednom byte a spoločne hradili prevažnú časť hlavných výdavkov domácnosti (výdavky za užívanie bytu, stravu, údržbu bytu alebo domu, výdavky na kúrenie, elektrinu, plyn a iné). Výška spoločného krytia nákladov na domácnosť pritom nie je rozhodujúca. Podkladom na spracovanie údajov o hospodáriacich domácnostiach je vyhlásenie sčítaných osôb, že spoločne hospodária. Jedna

hospodáriaca domácnosť sa môže skladať z jednej alebo viacerých cenzových domácností.

Konštrukcia cenzových domácností je založená na odpovedi na otázku o vzťahu medzi členmi domácnosti, pričom sa do úvahy berú rodinné vzťahy. **SODB** tak **predstavuje jedinečný a nenahraditeľný zdroj údajov o rodine** na Slovensku. Na základe rodinných vzťahov bol následne určený aj *typ cenzovej domácnosti*. Celkovo pracujeme s dvomi základnými skupinami, ktoré sú ďalej rozdelené do dvoch podtypov:

A) **Rodinné domácnosti**, ktorých jadro tvorí:

- 1) *úplná rodina* – manželské dvojice (alebo spolužitie druh – družka) bez detí alebo s deťmi (bez ohľadu na ich vek, ak dospelé deti netvoria samostatnú cenzovú domácnosť);
- 2) *neúplná rodina* – jeden z rodičov aspoň s jedným dieťaťom (bez ohľadu na vek dieťaťa, ale so zohľadnením spoločného hospodárenia).

B) **Ostatné domácnosti**:

- 1) *viacčlenná nerodinná domácnosť*, ktorú tvoria dve alebo viac osôb, príbuzných i nepríbuzných, hospodáriacich spoločne, ktoré však netvoria rodinnú domácnosť;
- 2) *domácnosť jednotlivca* – jediná fyzická osoba, ktorá býva v byte buď sama, alebo ako podnájomník, alebo spoločne s ďalšou cenzovou domácnosťou, ale samostatne hospodári.

Vhodnou kombináciou databáz o osobách a cenzových domácnostiach dokážeme následne analyzovať nielen to, aké osoby stoja na čele domácností, ale aj niektoré štrukturálne charakteristiky jednotlivých členov týchto domácností. Vhodnou kombináciou údajov vieme zodpovedať na otázky, kto žije v neúplných rodinách, aké osoby deklarujú spolužitie druh – družka alebo kto žije v domácnosti sám [pozri napr. 9].

Veľmi dôležitou informáciou vo vzťahu k rodinám sú aj ich bytové podmienky. Prepojenie s databázou získanou zo sčítania bytov a domov nám následne umožňuje analyzovať stav, vybavenosť (kvalitu) a ďalšie znaky bytového a domového fondu, v ktorom rodiny žijú. Nepriamo tak dokážeme získať predstavu o možnej nenaplnenej potrebe bytového fondu, o jeho kvalitatívnej úrovni a tiež priestorovej lokalizácii. Tieto a ďalšie údaje môžu byť dôležitými informáciami pre budúcu bytovú a domovú výstavbu.

4. ÚDAJE Z SODB AKO HLAVNÝ VSTUP PRE INTERCENZÁLNE BILANCIE

Okrem štrukturálnych charakteristík obyvateľstva Slovenska je hlavnou úlohou sčítania získať informácie o počte osôb s trvalým pobytom (v roku 2011 aj obvyklým pobytom) na území Slovenskej republiky a o ich priestorovom rozmiestnení. Tie sú jednak zdrojom údajov na viaceré priestorové analýzy (napr. v geografii, demogeografii a pod.), ale predstavujú tiež vstupy pre intercenzálne bilancie. Príčinou tohto postupu je skutočnosť, že sčítanie sa na Slovensku uskutočňuje len raz za desať rokov, a preto pre praktické potreby (pozri ďalej) i potreby analýz je potrebné vybrané ukazovatele „odhadovať“ aj v období medzi sčítaniami. Tento proces spočíva na základe demografickej bilančnej schémy. Počet narodených a prisťahovaných predstavuje toky prispievajúce k početnému rastu predmetnej populácie a naopak, úmrtia a emigrácia ju znižujú. Zložitejšia situácia je pri bilancii obyvateľstva podľa rodinného stavu, kde prichádzajú do úvahy aj zmeny statusu voči

manželskému stavu. Ešte špecifickejšia situácia je v prípade bilancie najvyššieho dosiahnutého vzdelania. Okrem demografickej bilančnej rovnice vstupuje do hry aj externý faktor nadobúdania vyššieho vzdelania a v štruktúre obyvateľstva podľa štátneho občianstva aj jeho získavanie alebo strata.

Okrem počtu osôb od najnižšej úrovne (obce) po republikovú úroveň sú predmetom bilancií tradične predovšetkým vek a pohlavie, ďalej národnosť a štátna príslušnosť. Okrem nich sa štruktúra obyvateľstva bilancuje podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania, krajiny narodenia, štátneho občianstva, rodinného stavu a krajiny narodenia. Pre všetky tieto bilancie sú nevyhnutným vstupom údaje zo sčítania obyvateľov, domov a bytov. Navyše každé sčítanie plní aj funkciu korekcie bilancovaných údajov, pretože v rámci bilančnej schémy vznikajú niektoré skreslenia vyplývajúce z určitých nepresností, nezrovnalostí. Okrem toho asi najvýznamnejším faktorom ovplyvňujúcim výsledky intercenzálnej bilancie na konci (teda ku dňu ďalšieho sčítania) je tzv. neevidovaná migrácia. Práve tento fenomén pravidelne spôsobuje, že počty osôb na Slovensku bilancované tradičnou demografickou rovnicou sú mierne nadhodnotené v porovnaní s reálnym stavom. Tieto nezhody jednorazovo odstránia údaje získané z nového sčítania, ktoré tak predstavujú nové vstupy pre bilančné schémy. O praktickom využití týchto a ďalších údajov sa zmienime v ďalšej časti článku.

5. NIEKTORÉ ĎALŠIE UKÁŽKY PRAKTICKÉHO VYUŽITIA VÝSLEDKOV SODB

Sčítanie obyvateľov má na Slovensku veľmi bohatú a v niektorých smeroch aj pohnutú históriu. Veľkú pozornosť dlhodobo púta predovšetkým zisťovanie národnostnej skladby obyvateľstva [16, 17]. Oveľa dôležitejšiu úlohu plnilo sčítanie pri budovaní a vôbec existencii samostatnej Československej republiky po 1. svetovej vojne [18, 19]. Naopak, veľmi negatívnu historickú úlohu u osôb cigánskej a židovskej národnosti zohrali výsledky sčítania ľudu z roku 1940 [20] a po druhej svetovej vojne aj v prípade osôb nemeckej a maďarskej národnosti. Národnostná štruktúra však predstavuje dôležitý znak aj v súčasnosti. Práve výsledky sčítania a na ne nadväzujúce intercenzálne bilancie (pozri predtým) tvoria hlavný atribút pri prideľovaní finančných dotácií z Ministerstva kultúry SR na rozvoj kultúry národnostných menšín na Slovensku. Okrem počtu osôb podľa národnosti je ďalším rozhodujúcim faktorom určujúcim výšku príspevku materinský jazyk. Ten opätovne je dôležitou integrálnou súčasťou sčítaní a z iných zdrojov nie je možné tento znak získať. S národnostnou štruktúrou úzko súvisí aj zákon o používaní jazyka národnostných menšín.

Ešte väčší význam má na obecnej úrovni počet obyvateľov a ich intercenzálna bilancia z pohľadu financovania miestnych samospráv. Pre výšku tzv. podielových daní (podiel z dane z príjmov fyzických osôb) je jedným z hlavných určujúcich kritérií práve počet obyvateľov prihlásených na trvalý pobyt v danej obci.

Údaje zo sčítania však neslúžia len na hodnotenie súčasného, prípadne minulého stavu spoločnosti, ale predstavujú dôležitý vstup pri konštrukcii prognostických scenárov na rôznej úrovni a s rôznym obsahom. Asi najdôležitejšie sú pre populačné prognózy. Práve z údajov zo sčítania sa pripravuje tzv. kmeňová prognóza [pozri napr. 3], od ktorej sa následne odvíjajú aj regionálne prognózy [1, 15] a tiež viaceré typy tzv. odvodených prognóz. Do poslednej skupiny patrí napríklad prognóza pracovných síl [11, 12, 23], prognóza vzdelanostnej štruktúry [pozri 12], prognóza

domácností, prípadne špeciálne zamerané prognózy na počet detí v materských školách, počet žiakov základných a stredných škôl či výhľadové scenáre vývoja počtu študentov na vysokých školách a pod. [pozri 12, 13, 14, 22]. Výsledky týchto prognóz potom predstavujú (resp. mali by predstavovať) veľmi dôležité rozhodovacie nástroje pri plánovaní viacerých aktivít, ktoré sa bytostne týkajú života každého občana. Ako príklady môžeme uviesť niektoré z nich (bez nároku na úplnosť a tým úplné pokrytie praktického významu výsledkov SODB a z nich odvodených informácií):

1) Proces plánovania počtu miest v materských školách, základných a stredných školách by sa mal odvíjať nielen od dopytu, ale aj predpokladaného populačného vývoja. Vďaka údajom z SODB a tiež populačným prognózam tak vieme odpovedať napríklad na otázky, kde je potrebné otvoriť nové zariadenia, kde by bolo optimálne redukovať ich počet, prípadne znížiť či zvýšiť počet tried, aby boli zachované kvantitatívne (a tým aj kvalitatívne) parametre.

2) S počtom detí a ich predpokladaným vývojom úzko súvisí aj taká praktická vec, ako je **objednávanie počtu vakcín v rámci povinného vakcinačného programu**.

3) S počtom seniorov a ich vývojom úzko súvisí **dopyt po službách hospicov, domovov dôchodcov, rôznych služieb určených seniorom** (ako napr. donáška jedál a pod.). Podobne len z údajov SODB vieme presnejšie určiť, kde je väčší potenciál na **využívanie služieb žien na materskej alebo rodičovskej dovolenke**.

4) Analýza údajov o dochádzke do škôl a do zamestnania nielenže môže pomôcť pri určení **vyťažnosti cestných komunikácií a pri rozhodovaní o budovaní nových sietí**, ale umožňuje plánovať aj **vznik záchytných parkovísk, parkovacích miest** a pod.

5) S dochádzkou do zamestnania a škôl úzko súvisí aj **dopravná obsluha MHD** a odpovede na otázky, kedy, ako často a kam majú byť spoje pripravené v rámci grafikonov, a to vzhľadom na vyťaženosť miestnych komunikácií.

6) Geografické rozmiestnenie obyvateľstva a jeho štrukturálne charakteristiky patria k dôležitým informáciám **z hľadiska tvorby a zmien formovania sietí služieb rôzneho druhu**. Ide napríklad aj o také dôležité oblasti, ako **sieť zdravotníckych zariadení, lekární, škôl, vozidiel integrovanej záchrannej služby** a pod.

7) Výsledky SODB by mali predstavovať **jeden zo základných zdrojov informácií pri pridelovaní fondov EÚ**. Dôležitým sa pritom stávajú nielen údaje týkajúce sa štatútu trvalého bydliska, ale do popredia sa dostáva **najmä obvyklý pobyt**. Práve na faktické bydlisko sa plánujú prideľovať peniaze z eurofondov na výstavbu kanalizácie, čističky odpadových vôd, opravu ciest, z čoho následne vyplýva možnosť plánovania investícií a zdrojov pre škôlky, školy, nemocnice, verejnú dopravu a pod.

8) V súvislosti s výsledkami SODB 2011 je potrebné uviesť, že sa okrem iného **uvažuje aj o ich previazaní s počtom mandátov v Európskom parlamente**.

9) Charakter a početnosť pracovných síl predstavuje dôležité rozhodovacie kritérium pre **smernenie investícií a tvorbu nových pracovných miest**.

10) Počet domov a bytov spolu s počtom obyvateľov a ich predpokladaným vývojom v budúcnosti sú dôležitými nástrojmi na **plánovanie odpadového hospodárstva**.

11) Údaje o charaktere bytového a domového fondu (napr. počet podlaží, počet bytov, dostupnosť inžinierskych sietí, materiál nosnej konštrukcie a ďalšie) môžu predstavovať **dôležité informácie v krízových situáciách** (požiar, povodeň a pod.) a mali by sa tiež zohľadniť v krízových a evakuačných plánoch.

6. ZÁVER

Hlavným cieľom príspevku bolo poukázať na niektoré možnosti využitia výsledkov SODB 2011 v štátnej správe, samospráve a súkromnej sfére s prihliadnutím na rôzne administratívne úrovne. Vzhľadom na charakter, obsah a možnosti substitúcie údajov získavaných z SODB, z iných zdrojov a databáz je potrebné zdôrazniť, že **výsledky SODB sú nezastupiteľné vo viacerých oblastiach**. Náš príspevok ukázal, že ide nielen o analýzu charakteru, intercenálnych zmien a vývoja reprodukčného správania obyvateľstva, jeho štruktúr, ale SODB predstavuje tiež nenahraditeľný vstup pre konštrukciu intercenálnych bilancií, populačných prognóz a rôznych typov odvodených predikcií, ktorých využitie môžeme nájsť v praxi vo viacerých oblastiach a vo všetkých sférach administratívnej úrovne. Okrem toho výsledky SODB a tiež niektorých intercenálnych bilancií (z pohľadu počtu obyvateľov, zloženia obyvateľstva podľa národnosti) sú dôležitým kritériom na pridelovanie finančných dotácií na rozvoj kultúry národnostných menšín, výšku podielových daní a pod. Výsledky sčítania a ich erudovaná analýza prinášajú tiež potrebné podklady pri konštrukcii komplexných koncepcií politik a rôznych dlhodobých stratégií nielen v štátnej správe a samospráve, ale veľký význam majú aj pre súkromnú sféru.

Príspevok je čiastkovým výsledkom projektu VEGA č. 1/0026/14 „Transformácia plodnosti žien Slovenska v 20. a na začiatku 21. storočia a jej prognóza do roku 2050“ a výstupom z projektu APVV č. 0018-12 „Humánogeografické a demografické interakcie, uzly a kontradikcie v časopriestorovej sieti“.

LITERATÚRA

- [1] BLEHA, B. – VAŇO, B. 2008. Demografická budúcnosť okresov Slovenska: Približovanie či divergencia. Bratislava: INFOSTAT.
- [2] BLEHA, B. – HURBÁNEK, P. – VAŇO, B. 2012. Demografická projekcia mestskej a vidieckej populácie Slovenska do roku 2030. Demografie, roč. 54, č. 3, s. 233 – 249.
- [3] BLEHA, B. – ŠPROCHA, B. – VAŇO, B. 2013. Prognóza populačného vývoja Slovenskej republiky do roku 2060. Bratislava: INFOSTAT.
- [4] FAJFR, F. – JUREČEK, J. – ULLMAN, O. 1960. Sčítání lidu, domů a bytů. Podklad pro zkoumání životní úrovně obyvatelstva. Praha: Státní úřad statistický.
- [5] JASILIONIENE, D. – JDANOV, A. – SOBOTKA, T. – ANDREEV, E. M. – ZEMAN, K. – SHKOLNIKOV, V. M. 2012. Methods Protocol for the Human Fertility Database. (cit. 2013-11-22) Dostupné na: <http://www.humanfertility.org/Docs/methods.pdf>
- [6] KUČERA, M. 1980. Definice cenzové domácnosti a její perspektiva. In: Demografie, roč. 22, č. 3, s. 232 – 238.

- [7] KUČERA, M. 1987. Domácnosti v čs. demografii a statistice. In: Demografie, roč. 29, č. 3, s. 228 – 233.
- [8] LUKÁČOVÁ, M. – PILINSKÁ, V. 2005. Obyvateľstvo Slovenska podľa SODB. Bratislava: INFOSTAT.
- [9] PILINSKÁ, V. a kol. 2005. Demografická charakteristika rodiny na Slovensku. Bratislava: INFOSTAT.
- [10] POTANČOKOVÁ, M. 2010. Prierezové tabuľky plodnosti pre Slovenskú republiku. Bratislava: INFOSTAT.
- [11] ŠPROCHA, B. 2010. Prognóza pracovnej sily Slovenska v rokoch 2010 – 2025. Prognostické práce, 2, 3, s. 169 – 194.
- [12] ŠPROCHA, B. 2013. Transformácia ľudských zdrojov na Slovensku a projekcia ich očakávaného vývoja. Bratislava: EKONÓM.
- [13] ŠPROCHA, B. 2013. Úmrtnosť a starnutie obyvateľstva Slovenska. Prognóza budúceho vývoja v kontexte starobného dôchodkového systému. Prognostické práce, 5, 2, s. 79 – 102.
- [14] ŠPROCHA, B. 2014. Reprodukcia rómskeho obyvateľstva na Slovensku a prognóza jeho populačného vývoja. Bratislava: OFPRINT JH.
- [15] ŠPROCHA, B. – VAŇO, B. – BLEHA, B. 2013. Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch Slovenskej republiky do roku 2035. Bratislava: Prognostický ústav SAV, INFOSTAT, Katedra humánnej geografie a demografie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského.
- [16] ŠPROCHA, B. – TIŠLIAR, P. 2009. Štruktúry obyvateľstva Slovenska v rokoch 1919 – 1940. Bratislava: INFOSTAT.
- [17] ŠPROCHA, B. – TIŠLIAR, P. 2012. Demografický obraz Slovenska v sčítaniach ľudu 1919 – 1940. Brno: Tribun EU.
- [18] TIŠLIAR, P. 2007. Mimoriadne sčítanie ľudu na Slovensku z roku 1919: Príspevok k populačným dejinám Slovenska. Bratislava: STATIS, 2. doplnené vydanie. 132 s. (optický disk CD-ROM)
- [19] TIŠLIAR, P. 2007. Mimoriadne sčítanie ľudu na Slovensku z roku 1919. Príspevok k populačným dejinám Slovenska. Bratislava: STATIS, 1. vydanie. 126 s.
- [20] TIŠLIAR, P. 2011. Národnostný kataster Slovenska v roku 1940. Bratislava: Slovenský národný archív.
- [21] TIŠLIAR, P. 2013. Náčrt populačnej politiky na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. In: Tišliar, P. (zost.): Populačné štúdie Slovenska I. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, s. 19 – 90.
- [22] VAŇO, B. 2002. Prognóza vývoja rómskeho obyvateľstva v SR do roku 2025. Bratislava: INFOSTAT.
- [23] VAŇO, B. 2006. Prognóza pracovnej sily v krajoch SR do roku 2025. Bratislava: INFOSTAT.
- [24] VÁVROVSKÝ, F. 1986. Poznámka k pojmom domácnosti zavedeným v praxi v ČSSR. In: Demografie, roč. 28, č. 3, s. 225 – 229.
- [25] VESELÁ, A. 1980. Cenzové domácnosti a odhad potreby bytů. In: Demografie, roč. 22, č. 3, s. 238 – 242.
- [26] VOLKO, V. 1980. K objektivizácii potreby a zdrojov bytového fondu. In: Demografie, roč. 22, č. 3, s. 223 – 232.

RESUMÉ

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov na Slovensku predstavuje už tradičné, periodicky vykonávané štatistické zisťovanie. Ide o finančne i logisticky najnáročnejšie úplné zisťovanie, ktorého posledná verzia sa uskutočnila v roku 2011. Počas prípravy sčítania i jeho realizácie sme boli svedkami viacerých útokov a snáh zdiskreditovať tento nenahraditeľný zdroj údajov na Slovensku. Cieľom nášho príspevku bolo poukázať na niektoré praktické možnosti využitia výsledkov sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2011 v štátnej správe, samospráve, ako aj v privátnej sfére s prihladením na administratívnu úroveň.

Vzhľadom na existujúce zdroje údajov a databázy rôznych subjektov, možnosť ich vzájomného prepojenia, obsah a konštrukciu jednotlivých prvkov v spojitosti s ich prístupnosťou je zrejmé, že sčítanie predstavuje na Slovensku v súčasnosti nenahraditeľný zdroj údajov. Posledný cenzus v roku 2011 bol navyše povinný pre všetky členské štáty EÚ a predstavoval súčasť celosvetovej série sčítaní koordinovaných OSN.

Výsledky sčítania obyvateľov, domov a bytov sú nenahraditeľné pri analýze charakteru, zmien a vývoja spoločnosti, jej reprodukčného správania, bytového a domového fondu v intercenzálnom období. Navyše tieto zmeny možno pozorovať vo viacerých dimenziách. Z týchto dôvodov je sčítanie obyvateľov, domov a bytov nielen zdrojom údajov na populačné a iné projekcie, ale prináša aj údaje potrebné na konštrukciu samotných projekčných scenárov. V našom príspevku sme ďalej ukázali, že výsledky sčítania majú veľký význam aj pre štátnu správu, samosprávu a v rôznych situáciách aj pre privátnu sféru.

RESUME

The Population and Housing Census in Slovakia is a traditional periodically conducted survey. It is a financially and logistically demanding survey. The latest census was made in 2011. During its preparation and actual implementation, we have seen a number of attacks and efforts to discredit this key source of data for Slovakia. The aim of this paper was to highlight some of the practical possibilities of using The Population and Housing Census 2011 in state and local government and also in the private sector with regard to administrative level. Looking at the available data sources and databases of various entities, their ability to interconnection, content and structure of the individual elements in conjunction with access to these data, it is clear that the Population and Housing Census represents in Slovakia irreplaceable source of data. Moreover, the last census was compulsory for all EU Member States and was part of a global series of population censuses coordinated by the United Nations.

The Population and Housing Censuses results are irreplaceable for analysis of character, changes and development of the society, its reproductive behaviour and dwelling stock during intercensal period. Moreover, these shifts can be observed in several dimensions. For these reasons, the Population and Housing Censuses are not only sources of the data for population and other forecasts, but they also get information needed for construction of the forecasting scenarios.

On the other hand, in this paper we have shown that the census results are also very important for the state administration, self-government and in different situations also for private sector.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

RNDr. Branislav Šprocha, PhD., absolvoval magisterské štúdium na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe v odbore demografia a demogeografia (2006). V roku 2011 ukončil doktorandské štúdium v programe demografia. Od roku 2007 je vedeckovýskumným pracovníkom Inštitútu informatiky a štatistiky vo Výskumnom demografickom centre v Bratislave a od roku 2009 vedeckým pracovníkom Prognostického ústavu Slovenskej akadémie vied. V oblasti demografie sa špecializuje na problematiku sobášnosti a rozvodovosti, populačného vývoja a jeho vplyvu na spoločnosť. Okrem toho sa venuje analýze vybraných populačných štruktúr, reprodukčného správania rómskeho obyvateľstva na Slovensku a problematike populačného prognózovania.

KONTAKT

branislav.sprocha@gmail.com

Boris VAŇO
INFOSTAT, Výskumné demografické centrum

SČÍTANIE OBYVATEĽOV NA SLOVENSKU – SÚČASNOSŤ A PERSPEKTÍVY

POPULATION CENSUS IN SLOVAKIA – PRESENT SITUATION AND PERSPECTIVES

ABSTRAKT

Tradičné sčítanie obyvateľov prináša problémy, ktoré sa naplno prejavili pri sčítaní v roku 2011, ktoré otvorilo otázku o budúcnosti sčítania na Slovensku. Potrebu sčítania obyvateľov potvrdzujú názory odborníkov z rôznych oblastí aj zahraničné skúsenosti. Otázna je forma sčítania. Transformácia tradičného sčítania na inú formu sa ukazuje ako nevyhnutná.

ABSTRACT

The problems posed by traditional census which were fully demonstrated during the census in 2011 opened the question about future of population census in Slovakia. The views of the experts from various areas and also foreign experiences confirm the need of population census. Questionable is the form of the census. The transformation of the traditional census to another form seems to be inevitable.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

sčítanie obyvateľov, tradičné sčítanie, administratívne údaje, výberové zisťovanie, úplné dotazníkové zisťovanie

KEY WORDS

population census, traditional census, administrative data, sample survey, questionnaire

1. ÚVOD

Pri existujúcej organizácii štátnej štatistiky na Slovensku je sčítanie obyvateľov jedinečným a nenahraditeľným zdrojom údajov. Zo sčítania obyvateľov sa získavajú údaje o obyvateľstve, domoch a bytoch vo vzájomnom prepojení. Sčítanie je v súčasnosti jediným zdrojom údajov o takých významných skutočnostiach, ako je počet obyvateľov, základné štruktúry obyvateľstva (pohlavie, vek, rodinný stav, národnosť, materinský jazyk, náboženské vyznanie, vzdelanie), ako aj počet a štruktúra domácností.

Potreba sčítania je nespochybniteľná, potvrdzujú to názory odborníkov z rôznych oblastí [2] aj skúsenosti zo zahraničia [5]. Problematická je však forma sčítania. Tradičné sčítanie, ktoré sa doteraz využívalo na Slovensku a ktoré v minulosti dominovalo aj vo veľkej väčšine krajín, naráža v súčasnosti na svoje limity. Hlavným problémom tradičného sčítania sú na jednej strane vysoké náklady a na druhej strane nedostatočná kvalita získaných údajov [3]. Základným predpokladom úspešnosti tradičného sčítania je totiž dobrá spolupráca obyvateľstva pri poskytovaní údajov. V dnešnej dobe sme však pri tradičnom sčítaní čoraz viac konfrontovaní s neochotou časti obyvateľstva poskytovať údaje, čo vyúsťuje do vysokej miery neodpovedí na viaceré otázky, resp. nesčítania sa časti populácie [3].

Je predpoklad, že v prípade zotrvania pri tradičnom sčítaní obyvateľov by sa situácia s kvalitou získaných údajov naďalej zhoršovala. Preto pred Štatistickým úradom SR stojí neľahká úloha rozhodnúť o budúcnosti sčítania na Slovensku. S rovnakým problémom sa musia vyrovnávať aj v ostatných krajinách, ktoré zatiaľ zotrvali pri tradičnej forme. Na druhej strane treba povedať, že mnohé štáty už transformáciu podstúpili alebo s ňou aspoň začali a pridali sa tak ku krajinám, ktoré už niekoľko desaťročí zakladajú svoje sčítanie obyvateľov na inej forme ako dotazníkovom zisťovaní.

Keďže zmena formy sčítania je proces odborne aj časovo veľmi náročný, treba začať s transformáciou prakticky ihneď po ukončení a vyhodnotení predchádzajúceho sčítania. Jedno intercenálne obdobie je aj podľa zahraničných skúseností nevyhnutný čas na realizáciu takých závažných zmien v takom rozsiahlom zisťovaní, akým je sčítanie obyvateľov [3]. Vzhľadom na súčasný stav a doterajšie skúsenosti s realizáciou predchádzajúcich sčítaní obyvateľov nie je reálne dosiahnuť do najbližšieho sčítania definitívny stav. Preto sčítanie v roku 2021 by malo byť medzikrokom, ktorý však musí zodpovedať dlhodobej koncepcii a musí byť do nej zahrnutý.

2. MOŽNÉ PRÍSTUPY K SČÍTANIU OBYVATEĽOV

Pri rozhodovaní o spôsobe sčítania obyvateľov treba prihliadnuť na národné tradície, organizáciu štatistiky, legislatívne prostredie a možnosti jeho zmeny, stav administratívnych zdrojov údajov a úroveň komunikácie medzi štatistickým úradom a správcami jednotlivých administratívnych zdrojov údajov [3]. Pri akejkoľvek zmene v organizácii sčítania obyvateľov treba mať na pamäti porovnateľnosť údajov. V prípade základných údajov musí byť porovnateľnosť zabezpečená v dlhodobom horizonte. Ani nezmenený spôsob zisťovania neznamená automaticky úplnú porovnateľnosť údajov. Aj keď sa nezmení forma zisťovania, môžu sa meniť viaceré skutočnosti, ktoré ovplyvňujú porovnateľnosť údajov (napr. zmeny v definíciách, zmeny v obsahu zisťovania a pod.).

Do roku 2001 vo svete jednoznačne dominoval tradičný prístup k sčítaniu obyvateľov. S výnimkou severských krajín, ktoré dlhodobo založili svoju štatistiku na údajoch z administratívnych registrov, v ostatných štátoch sa sčítanie realizovalo prostredníctvom dotazníka. Od roku 2001 sa začína postupný odklon od tradičného sčítania a dnes sa v mnohých krajinách môžeme stretnúť s alternatívnymi prístupmi, keď sa pri sčítaní obyvateľov využívajú aj výberové zisťovania alebo údaje z administratívnych registrov (napr. Holandsko, Belgicko, Nemecko, Švajčiarsko a viaceré ďalšie).

Tradičné sčítanie obyvateľov

Tradičné sčítanie obyvateľov má dlhoročnú tradíciu a ešte stále ho používa veľa krajín [5]. Pod tradičným sčítaním rozumieme celý proces zberu, spracovania, vyhodnotenia, prezentácie a analyzovania demografických, ekonomických a sociálnych údajov v presne určenom čase u všetkých obyvateľov na presne vymedzenom území. Otázky sú vo všeobecnosti zaznamenané v dotazníkoch. Existujú dva hlavné spôsoby získavania údajov – pomocou sčítacích komisárov alebo samosčítaním. Sčítací komisári sú jedinou metódou, ktorú možno použiť v lokalitách s vysokou negramotnosťou alebo v prípade, že obyvateľstvo nie je

ochotné samo vyplniť dotazník. Naopak, v regiónoch, kde sú gramotnosť a stupeň vzdelania vysoké, je vhodnejšia samosčítacia metóda, ktorá je menej nákladná.

Pri sčítaní pomocou sčítacích komisárov všetky údaje získavajú a zapisujú do dotazníkov poverené osoby (sčítací komisári), ktoré na vymedzenom území a vo vymedzenom čase navštívia sčítavané osoby v bytoch a domoch. Pri samosčítaní je za zapísanie údajov zodpovedná sčítavaná osoba, resp. poverená dospelá osoba, hoci obvykle dotazník roznáša, zbiera a kontroluje poverený sčítací komisár. V niektorých krajinách sa na doručovanie dotazníkov využíva pošta, pričom táto metóda sa môže kombinovať aj s využitím sčítacích komisárov.

Hlavnou výhodou tradičného prístupu ku sčítaniu je, že poskytuje údaje za celú populáciu a umožňuje pracovať s údajmi aj za relatívne malé územia. Tradičný census sa považuje za najprepracovanejšie, najkomplexnejšie, ale aj najnákladnejšie zisťovanie, ktoré zabezpečujú štatistické úrady. Okrem vysokých nákladov je nevýhodou aj to, že tradičné sčítanie vyžaduje zapojenie a aktívnu účasť verejnosti. Pre náročnosť a vysoké náklady sa census organizuje obvykle raz za 10 rokov, čo spôsobuje problémy s aktuálnosťou údajov. Pri tradičnom spôsobe sčítania existuje menej limitov vzhľadom na obsah ako v prípade sčítania založenom na alternatívnych prístupoch. Avšak obsah tradičného sčítania musí vychádzať z kompromisu medzi obsahovými požiadavkami a zaťažením respondentov.

Tradičné sčítanie s ročnou aktualizáciou údajov

Ide o skrátenú formu tradičného sčítania, ktorá je doplnená pravidelným výberovým zisťovaním počas celého intercenzálneho obdobia [5]. Prostredníctvom sčítania sa zistí len počet obyvateľov a základné demografické údaje. Ďalšie demografické údaje, ako aj všetky sociálne a ekonomické údaje a údaje o bývaní sa zisťujú každoročne prostredníctvom veľkého výberového zisťovania v domácnostiach. Tým sa výrazne skrúti dotazník používaný pri sčítaní obyvateľov a zníži sa zaťaženie respondentov.

Výberové zisťovanie je koncipované tak, aby dokázalo nahradiť údaje z podrobného dotazníka v podrobnom územnom členení. Preto výber musí obsahovať dostatočný počet adries. V menších územných jednotkách je potrebné kumulovať údaje za viacročné obdobie, aby sa dosiahli reprezentatívne údaje zodpovedajúce údajom z tradičného sčítania.

Ide o technicky aj finančne náročný prístup, ktorý si vyžaduje postupné a pravidelné financovanie, komplexné plánovanie, vývoj a testovanie. Hlavnou výhodou takéhoto prístupu je pravidelná aktualizácia údajov. Veľmi významnou podmienkou na realizáciu doplnkového výberového zisťovania je súbor adries, ktorý musí byť stabilný a aktuálny počas celého intercenzálneho obdobia.

Pokračujúce výberové zisťovanie nahrádza zber, spracovanie a prezentovanie údajov počas klasického sčítania, preto musí poskytnúť podrobné demografické a socioekonomické údaje, ako aj údaje o bývaní. Skrátená forma sčítania, ktorá sa využíva pri kombinácii s opakujúcim sa výberovým zisťovaním, umožňuje využitie niektorých technológií pri zbere a spracovaní údajov, ktoré dlhá forma dotazníka neumožňuje. To isté platí aj o prezentácii výsledkov.

Obvykle sa pri tejto forme obsah v porovnaní s klasickým sčítaním nemení. To znamená, že krátka forma dotazníka pri sčítaní a opakujúce sa výberové zisťovanie zabezpečia všetky údaje ako klasické sčítanie. Rozdiel je len v regionálnej podrobnosti výstupov, pretože výberové zisťovanie neposkytuje reprezentatívne údaje až po úroveň obcí, ale v najlepšom prípade po úroveň okresov.

Sčítanie založené na údajoch z administratívnych registrov

Príprava sčítania založeného na údajoch z administratívnych zdrojov je dlhodobý proces, ktorý môže trvať niekoľko rokov, ba dokonca desaťročí. Mnohé krajiny využívajú naďalej tradičný cenzus, aj keď začali s prípravou na prechod na využívanie registrov na sčítanie. Prvé údaje, ktoré sa zvyčajne preberajú z registrov, sú adresy, základné demografické informácie a občianstvo. Obvykle sa podiel údajov preberaných z registrov postupne zvyšuje. Je dôležité, aby sa vytvoril spoločný identifikátor, ktorý umožní kombinovať údaje z rôznych administratívnych zdrojov.

Sčítanie obyvateľov založené na administratívnych registroch sa vytvára okolo skupiny základných registrov, ktoré obsahujú komplexné údaje o popisovanej jednotke v sčítaní [5]. Do skupiny základných registrov obvykle patrí register obyvateľov, register domov a bytov, ako aj register firiem. Tieto registre obsahujú údaje o všetkých rezidentoch, o všetkých domoch a bytoch a o všetkých firmách (vrátane inštitúcií vo verejnom sektore) v danej krajine. Všetky štatistické jednotky je možné navzájom prepojiť pomocou identifikačného systému.

Sčítané údaje sa vytvárajú na základe paralelného použitia jednotlivých administratívnych registrov. Platí pravidlo, že údaje z registrov by mali byť obsahovo čo najbližšie k údajom zisťovaným pomocou dotazníka.

Kľúčovou podmienkou na využitie administratívnych údajov na sčítanie obyvateľov je legislatíva. Národná legislatíva musí umožňovať použitie údajov z administratívnych zdrojov na štatistické účely a uprednostniť ich pred zberom z iných zdrojov. Táto legislatíva musí zároveň oprávňovať štatistický úrad na prístup k individuálnym dátam a ich využitie na štatistické účely (vrátane identifikácie a prepojenia). Legislatíva musí tiež poskytovať presnú definíciu ochrany údajov a musí sa pravidelne aktualizovať.

Je tiež veľmi dôležité, aby verejná mienka rozumela a bola naklonená využívaniu registrov na štatistické účely. Potrebné sú verejné diskusie a vysvetľovanie výhod takéhoto prístupu ku sčítaniu.

Veľmi dôležitým predpokladom na štatistické využívanie administratívnych údajov pre potreby sčítania obyvateľov je zavedenie jednotného identifikačného systému pre všetky zdroje údajov. Prepojenie údajov sa musí uskutočniť na individuálnej úrovni. Ak takýto identifikačný systém nie je k dispozícii, je extrémne zložitý, ak nie nemožný, prepojiť jednotlivé registre.

Jednoznačne najväčšou výhodou tohto prístupu sú nižšie náklady v porovnaní s tradičným sčítaním. Ďalšou výhodou administratívnych údajov je to, že sa evidujú len zmeny. Je jednoduchšie a lacnejšie získať raz informáciu a evidovať zmeny ako zakaždým organizovať zber údajov, najmä ak sa niektoré informácie menia len zriedka (napr. vzdelanie, národnosť, rodinný stav a pod.). Väčšina údajov o byte

a domie sa dokonca nemení vôbec. Výhodou administratívnych údajov je ich dostupnosť v čase aj v detailnom územnom priereze.

Využitie administratívnych údajov pre potreby sčítania obyvateľov má však aj určité nevýhody, ktoré treba mať na pamäti. Jednou takouto nevýhodou je, že údaje v registri nemusia vždy obsahovo presne zodpovedať údajom v sčítaní. Použitie administratívnych údajov tiež vytvára pre štatistické úrady závislosť od administratívnych úradov a administratívnej praxe, ako aj od zmien v legislatíve. Preto je nevyhnutné, aby existovala úzka spolupráca medzi štatistickým úradom a správcom administratívnych údajov. Pri administratívnych údajoch môže nastať problém aj s referenčným obdobím a konzistentnosťou údajov. Kvôli štatistickej spoľahlivosti údajov je potrebné, aby zmeny v administratívnych registroch boli zaznamenané k reálnemu dátumu. Problémy s konzistentnosťou údajov môže niekedy spôsobiť aj prepájanie údajov z rôznych administratívnych zdrojov, keďže nie je vždy zrejmé, či ide o zhodný časový údaj. Ťažkosti môže spôsobovať aj prepájanie niektorých údajov pre rozdielne kódovanie, nepresné alebo neúplné informácie.

Niektoré údaje, ktoré sa zisťujú v tradičnom sčítaní, nemusia byť obsiahnuté v žiadnom administratívnom zdroji. Ak nie je možné príslušné údaje doplniť do administratívnych registrov, je nutné kombinovať administratívne údaje s dotazníkovým alebo výberovým zisťovaním.

Kombinácia údajov z registra a údajov z výberových zisťovaní

Niektoré krajiny nahrádzajú census kombináciou údajov z administratívnych zdrojov a výberových zisťovaní [5]. Je to jedna z možností, ako vyriešiť, že nie všetky potrebné údaje sa nachádzajú v registroch. Časť údajov sa preberá z administratívnych registrov a časť sa získava z výberových zisťovaní. Kombinovať údaje z registrov a výberových zisťovaní možno aj tak, že populačný register sa využije na úplné zisťovanie a výberové zisťovanie sa využije na vyhodnotenie presnosti adres z registra a na získanie ostatných údajov, ktoré sa pri klasickom sčítaní získavajú pomocou dlhej formy dotazníka.

Hlavnou výhodou takéhoto prístupu sú podstatne nižšie náklady v porovnaní s tradičným sčítaním. Pri tradičnom sčítaní je obvykle aj vyššia miera neodpovedí. Nevýhodou je väčšia prácnosť pri tvorbe výstupných tabuliek, ktoré treba prepočítať na celú populáciu. Treba mať tiež na pamäti, že časť informácií pochádza z výberových zisťovaní, čo neumožňuje dosiahnuť taký štatistický a geografický detail ako v prípade tradičného sčítania.

Kombinácia údajov z administratívnych registrov a úplného zisťovania

Pri tradičnom sčítaní sa obvykle využívajú administratívne zoznamy, ako napr. zoznamy adres. Cieľom tohto prístupu je využívanie väčšieho množstva administratívnych údajov dôležitých pre census, aby sa dosiahli presnejšie informácie o obyvateľstve a zabezpečili sa aj údaje, ktoré nie je možné získať z administratívnych zdrojov [5]. Znižujú sa tým tiež náklady a znižuje sa aj miera neodpovedí. Údaje, ktoré nie sú k dispozícii v administratívnych registroch, sa zabezpečujú ako v tradičnom sčítaní prostredníctvom dotazníka u obyvateľstva. Údaje z administratívnych registrov sa nepovažujú automaticky za definitívne, ale upravujú sa ešte na základe výsledkov úplného zisťovania.

Predpokladom na takýto spôsob sčítania je existencia populačného registra. Register nemusí byť úplne využiteľný na demografické účely, musí však poskytnúť dostatočné informácie o počte a rozmiestnení obyvateľov, ktorí majú byť sčítaní. Ďalšie administratívne zdroje, ktoré sa využívajú pri tomto spôsobe sčítania, obvykle poskytujú informácie o domoch, bytoch a vzdelaní.

Tento spôsob sčítania má dva varianty v závislosti od toho, či je sčítanie obyvateľov len podporované populačným registrom, alebo či je podpora obojstranná, to znamená, že údaje zo sčítania sa využívajú na aktualizáciu údajov z registra. V prípade obojstranného využitia musia byť splnené ďalšie podmienky. Využívanie údajov zo sčítania pre potreby registra musí byť striktné legislatívne upravené a technicky zabezpečené, a to kvôli dôvernosti údajov zisťovaných na štatistické účely.

Počty obyvateľov zistené pomocou tohto prístupu sú obvykle presnejšie ako v prípade tradičného sčítania, nie je problém ani so zistením všetkých potrebných údajov v podrobnom geografickom členení. Čo sa týka financií, tento prístup je lacnejší ako tradičný cenzus, je však drahší ako cenzus založený výlučne na administratívnych zdrojoch. Aj zaťaženie obyvateľov a miera neodpovedí sa nachádza niekde medzi tradičným sčítaním a sčítaním založeným výlučne na údajoch z administratívnych registrov. Veľkou výhodou tohto prístupu je zachovanie kompletného obsahového a geografického detailu pri znížení nákladov a zaťaženia obyvateľov.

Priebežné sčítanie

V prípade priebežného sčítania ide o kumulatívne kontinuálne výberové zisťovanie [5]. Zisťovanie má dva hlavné parametre: dĺžku časového obdobia, ktorá je prepojená s požadovanou aktualizáciou, a veľkosť výberovej vzorky, ktorá závisí od rozpočtu a požadovaného územného profilu. Napríklad je možné vytvoriť výberovú vzorku, ktorá umožní produkovať každoročne údaje na celoštátnej úrovni a regionálne a lokálne údaje v určitých časových intervaloch (napríklad regionálne údaje každé tri roky a lokálne údaje každých päť rokov).

Podmienky na takúto formu sčítania závisia od komplexnosti výberovej vzorky. Pokiaľ je výberovou jednotkou adresa, treba najskôr vytvoriť hlavný súbor adries. Ak je výberová jednotka väčšia, napr. obec, sú potrebné len informácie na aktualizáciu počas požadovaného obdobia. V každom prípade je potrebná informácia o využívaní údajov, pretože používatelia sú zvyknutí skôr na údaje k určitému dátumu ako na priebežné údaje.

Hlavnou výhodou takéhoto prístupu je častejšia aktualizácia údajov a menšie zaťaženie obyvateľstva. Na druhej strane nie sú k dispozícii údaje k pevnému dátumu a tiež je komplikovanejšie regionálne porovnanie v dôsledku rozdielneho obdobia sčítania.

Najvýhodnejšie je začať s priebežným sčítaním v nadväznosti na tradičné sčítanie obyvateľov. Nadviaže sa tak na zistené informácie a existuje tiež základ pre oporu výberu. Kvôli nadväznosti priebežného procesu je potrebné starostlivo plánovať jednotlivé etapy zisťovania.

Priebežné sčítanie môže obsiahnuť všetky oblasti zisťované v tradičnom sčítaní a vďaka častejšej aktualizácii dokáže lepšie reagovať na potreby používateľov ako tradičné sčítanie. Vždy však treba pamätať na porovnateľnosť údajov za jednotlivé časové obdobia.

3. BUDÚCNOSŤ SČÍTANIA OBYVATEĽOV NA SLOVENSKU

Prioritnou úlohou pre slovenskú štatistiku je transformácia tradičného sčítania na inú formu sčítania. Pri tvorbe dlhodobej koncepcie treba mať na zreteli Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021 (ďalej „SODB 2021“), ktoré musí byť zakomponované v tejto koncepcii ako dôležitý medzikrok. Je totiž zrejmé, že sčítanie v roku 2021 sa už nebude môcť realizovať tradičným spôsobom, avšak pre krátkosť času a existujúce problémy nie je možné počítať s tým, že transformácia sčítania bude do roku 2021 ukončená.

Najčastejšie sa transformácia sčítania obyvateľov spája s prechodom na sčítanie založené na administratívnych registroch [3]. Takýto model sčítania funguje vo viacerých krajinách a mnohé ďalšie krajiny sa vydali na cestu takto zameranej transformácie. Najviac v tomto smere pokročili vo Veľkej Británii, v Rakúsku a v Slovinsku, kde sa v roku 2011 uskutočnilo sčítanie obyvateľov plne založené na údajoch z administratívnych registrov [4]. Je otázkou, či sčítanie založené výlučne na administratívnych registroch je optimálnou možnosťou aj pre Slovensko a či má byť takýto model základom dlhodobej koncepcie. Vzhľadom na tradície v štatistike a doterajšie skúsenosti s využívaním administratívnych údajov na štatistické účely sa možno domnievať, že nie. Určite väčšie a kvalitnejšie využitie administratívnych registrov pre potreby sčítania bude nevyhnutné. Avšak založiť sčítanie obyvateľov len na údajoch z administratívnych registrov sa nezdá byť optimálny variant.

Tak ako pre sčítanie v roku 2021, tak aj pre vzdialenejšiu budúcnosť sa v našich podmienkach javí ako lepšia možnosť *kombinácia údajov z viacerých zdrojov*. Okrem administratívnych údajov prichádzajú do úvahy ešte údaje z úplného dotazníkového zisťovania a údaje z výberového zisťovania. Dôležité bude zastúpenie jednotlivých zdrojov údajov a tam by mal byť viditeľný trend v posilňovaní administratívnych údajov a v oslabovaní ostatných údajov, hlavne dotazníkového zisťovania.

Základom ďalšieho postupu je stanoviť, ktoré z údajov je potrebné zisťovať za každú osobu, dom a byt a ktoré stačí mať k dispozícii na agregovanejšej úrovni, t. j. na úrovni okresov. Agregované údaje by sa získavali pomocou výberového zisťovania. Výberové zisťovanie by muselo byť koncipované tak, aby sa zabezpečila potrebná reprezentatívnosť. Údaje za osoby, domy a byty, ktoré by vo výsledkoch mali byť k dispozícii na úrovni obcí, by sa získali z administratívnych registrov. Pokiaľ by niektoré takéto údaje neboli k dispozícii v administratívnych registroch, museli by sa zisťovať pomocou dotazníka. Údaje zo sčítania by v takom prípade pochádzali z troch zdrojov – z administratívnych registrov, úplného dotazníkového zisťovania a z výberového zisťovania. Takýto stav možno považovať za riešenie na prechodné obdobie, pravdepodobne pre SODB 2021.

V súlade so spomínaným trendom posilňovania administratívnych údajov by mal byť dotazník čo najkratší a postupne by mal celkom zaniknúť. Sčítanie by sa tak realizovalo ako *kombinácia údajov z administratívnych registrov a z výberového*

získovania, čo možno z dnešného pohľadu považovať za optimálny scenár z dlhodobého hľadiska.

V extrémne negatívnom prípade, pokiaľ by sa nepodarilo využiť pre potreby sčítania obyvateľov žiadne administratívne údaje, všetky údaje potrebné na úrovni obcí by sa museli získavať úplným dotazníkovým získovaním. To znamená, že by išlo o kombináciu úplného dotazníkového získovania a výberového získovania. V takom prípade by bol dotazník pomerne rozsiahly, čo by mohlo vyvolať nežiaduce reakcie verejnosti a následne problémy s kvalitou získaných údajov.

Na Slovensku existuje niekoľko administratívnych registrov, ktoré by sa za určitých okolností dali využiť pre potreby sčítania obyvateľov, domov a bytov. Ide predovšetkým o register obyvateľov, ktorý obsahuje viaceré základné demografické údaje a údaje z evidencie obcí. Ďalej existuje väčšie množstvo registrov, ktoré možno označiť ako doplnkové alebo podporné. Z pohľadu sčítania obyvateľov obsahujú malý počet údajov, resp. pokrývajú malú časť obyvateľstva, a preto ich hlavným prínosom môže byť kontrola údajov z hlavných registrov. Ide hlavne o Sociálnu poisťovňu, kataster nehnuteľností, obchodný register, centrálny register poistencov, úrad práce, sociálnych vecí a rodiny a daňový úrad. V súčasnosti sa pripravujú tri registre, ktoré by po dokončení mohli mať veľký význam pre sčítanie obyvateľov. Ide o *register fyzických osôb, register bytov a register adries*.

Ukazuje sa, že *rozhodujúci význam pre ďalšiu podobu sčítania bude mať teda päť administratívnych registrov – register obyvateľov, register evidencie obcí a tri pripravované registre – register fyzických osôb, register bytov a register adries*.

Tieto registre v súčasnej podobe však nie sú pre potreby sčítania obyvateľov priamo použiteľné. Pokiaľ by sa mali použiť ako hlavný administratívny zdroj údajov pre potreby sčítania obyvateľov, je potrebné urobiť celý rad krokov. *Register obyvateľov bude potrebné upraviť na základe štatistických údajov, resp. bude potrebné na jeho základe vytvoriť štatistický register obyvateľov.* Ďalej bude potrebné *zladit' údaje z evidencie obcí, ktoré sa spracúvajú pomocou rôznych nástrojov a okrem obsahových rozdielov sa môžu vyskytnúť aj rozdiely metodické a technologické. Pripravované registre je potrebné najskôr uviesť do prevádzky, aby sa dali riešiť konkrétne aspekty ich využiteľnosti pre potreby sčítania obyvateľov.* Veľmi dôležitým predpokladom na využitie administratívnych údajov v sčítaní obyvateľov je *prepojenie všetkých hlavných registrov prostredníctvom jednoznačného identifikátora.*

4. SODB 2021 – PRVÝ KROK PRI TRANSFORMÁCII SČÍTANIA

Bolo by dobré, keby sa trend posilňovania administratívnych údajov prejavil už pri najbližšom sčítaní v roku 2021, a optimálne by bolo, keby sa sčítanie v roku 2021 realizovalo už len na základe údajov z dvoch zdrojov, a to z administratívnych registrov a z výberového získovania. Takýto scenár je však málo pravdepodobný. Dôvodom nie je obsah administratívnych databáz, keďže väčšina údajov, ktoré sa získavali v SODB 2011, sa v administratívnych databázach nachádza. Problémom je predovšetkým súčasne platná legislatíva, kvalita údajov v administratívnych databázach a ich metodické rozdiely, ako aj chýbajúce prepojenie medzi administratívnymi databázami. Ide o problémy, ktoré nie je možné vyriešiť v krátkom čase. Vyžadujú si odbornú diskusiu aj politickú dohodu. Preto treba okrem

administratívnych údajov a údajov z výberového zisťovania počítať pre SODB 2021 aj s dotazníkovým zisťovaním, ktoré bude zamerané na údaje, ktoré bude treba zisťovať na úrovni obcí a z rôznych dôvodov sa nebudú dať získať z administratívnych databáz.

Časť údajov, ktoré sa zisťovali v poslednom sčítaní, sa v administratívnych registroch nenachádza a s veľkou pravdepodobnosťou sa do roku 2021 ani nachádzať nebude. Ide predovšetkým o niektoré údaje o osobách – náboženské vyznanie, materinský a najčastejšie používaný jazyk, vzťahy medzi členmi domácnosti, ekonomická aktivita, niektoré informácie spojené so zamestnaním a štúdiom, migrácia, doprava do zamestnania a školy, počet všetkých živonarodených detí, dĺžka trvania súčasného, resp. posledného manželstva a počítačová znalosť.

Pri spôsobe sčítania v roku 2021 treba vychádzať z jeho obsahu. Urýchlene treba rozhodnúť, či obsah SODB 2021 bude zhodný so SODB 2011 alebo či nastanú zmeny v obsahu, t. j. či sa budú niektoré údaje dopĺňať alebo vynechávať. Keď bude jasný obsah, treba stanoviť, ktoré údaje budú postačujúce na úrovni okresov. Tie sa budú zisťovať pomocou výberového zisťovania. Platí to aj o údajoch, ktoré sú síce obsiahnuté v administratívnych registroch, ale je predpoklad, že do roku 2021 sa ich nepodarí získať pre potreby sčítania obyvateľov. V každom prípade treba výberové zisťovanie koncipovať tak, aby výsledky boli reprezentatívne na úrovni okresov SR.

Pri ostatných údajoch treba vyvinúť maximálne úsilie, aby boli na sčítanie k dispozícii z administratívnych registrov. Tie údaje, ktoré sa z administratívnych zdrojov nepodarí získať, sa zistia pomocou úplného dotazníkového zisťovania. Čím bude dotazník kratší, tým menšie problémy s kvalitou získaných údajov možno očakávať.

To znamená, že ani v prípade, že by sa nepodarilo využiť žiadne administratívne údaje pre potreby sčítania obyvateľov v roku 2021, nemalo by mať najbližšie sčítanie tradičnú podobu. Riešením v takom prípade by bola kombinácia dotazníkového a výberového zisťovania. Takáto forma by síce bola skôr nevyhnutným kompromisom ako systémovým krokom do budúcnosti, priniesla by však niektoré pozitíva, hlavne čo sa týka úspory financií a zníženia zaťaženia obyvateľstva pri získavaní údajov. Ide o riešenie, ktoré by z organizačnej aj odbornej stránky bolo plne v kompetencii štatistického úradu, a preto nie je dôvod obávať sa zásadnejších problémov pri jeho realizácii.

O potrebe dotazníka a jeho obsahu treba rozhodnúť najneskôr 2 roky pred sčítaním, t. j. v prvej polovici roka 2019. To znamená, že na prípravu administratívnych databáz na využitie v sčítaní obyvateľov zostáva 5 rokov, čo je veľmi krátky čas vzhľadom na súčasný stav a doterajšie skúsenosti. Preto si treba stanoviť reálne ciele, lebo príliš ambiciózný zámer by mohol celkom zmariť využitie administratívnych údajov v SODB 2021. Kľúčovým krokom je legislatíva, ktorá umožní využitie administratívnych údajov pre potreby sčítania a stanoví všetky potrebné rámce, nielen pre SODB 2021, ale aj pre celú transformáciu sčítania obyvateľov. V prvej etape (do sčítania v roku 2021) sa treba zamerať na tie administratívne zdroje údajov, ktoré sú sčítaniu obsahovo najpríbuznejšie. Vzhľadom na očakávané nevyhnutné úpravy v administratívnych databázach a potrebu

prepojenia administratívnych databáz treba v prvej etape pracovať s čo najmenším počtom administratívnych zdrojov dát.

Zdá sa, že takejto predstave vyhovujú najviac dve administratívne databázy – register obyvateľov a evidencia obcí, ktoré by mohli predstavovať najschodnejšie riešenie pre prvú etapu transformácie. Ide o administratívne zdroje údajov, ktoré existujú už dlhšie obdobie, pričom ich slabé a silné stránky sú známe. Obsahovo sa obidva registre relatívne dobre zhodujú s obsahom sčítania, celkovo obsahujú až 29 ukazovateľov, ktoré boli predmetom sčítania v roku 2011. Prepojenie dvoch registrov je najjednoduchším variantom, ktorý môže pri riešení tejto náročnej úlohy nastať. Zmeny, ktoré treba urobiť na skvalitnenie údajov a v rámci metodologického zosúladenia, sú zvládnuteľné časovo aj odborne. Dôležitým predpokladom však bude dobrá komunikácia a spolupráca medzi štatistickým úradom a správcami administratívnych zdrojov dát.

5. ZÁVER

Ukazuje sa, že vzhľadom na problémy, ktoré prináša tradičné sčítanie obyvateľov, bude potrebné nahradiť tradičné sčítanie inou formou, a to už pri najbližšom sčítaní v roku 2021 [1]. Bez ohľadu na formu, sčítanie je aj zostane z organizačnej, odbornej, ako aj finančnej stránky najväčším a najnáročnejším projektom v gescii štatistického úradu. Keďže sa významne dotýka verejnosti, ktorá je (v závislosti od formy) viac alebo menej zapojená do realizácie sčítania, vznikajú veľké nároky na včasnú a kvalitnú informovanosť, hlavne čo sa týka významu a potreby sčítania a tiež ochrany osobných údajov.

Transformácia tradičného sčítania je zložitá, odborne aj časovo náročná úloha. Okrem dlhodobej koncepcie treba v najbližších rokoch rozhodnúť o konkrétnej podobe sčítania v roku 2021. Je to nepochybne úloha pre špecializovanú pracovnú skupinu zloženú z odborníkov z rôznych oblastí. Využiť by sa mali aj odborné kapacity rezortného výskumného pracoviska. Už dnes treba hľadať politickú podporu pre nevyhnutné zmeny v legislatíve a osвета by sa nemala obmedziť len na obdobie tesne pred sčítaním, ale mal by sa z nej stať permanentný výchovno-vzdelávací proces.

LITERATÚRA

- [1] IVANČÍKOVÁ, Ľ.: Skúsenosti z posledného cenzu ako východisko reálnych očakávaní vo vzťahu k sčítaniu 2021 na Slovensku. In: JUHAŠČÍKOVÁ, I. – ŠTUKOVSKÁ, Z. (eds): Potrebujeme ešte Slovensko po sčítaní 2011 ďalší cenzus? Bratislava: Štatistický úrad SR, 2013, s. 151 – 157.
- [2] JUHAŠČÍKOVÁ, I. – ŠTUKOVSKÁ, Z. (eds): Potrebujeme ešte Slovensko po sčítaní 2011 ďalší cenzus? Bratislava: Štatistický úrad SR, 2013. 199 s. ISBN 978-80-8121-364-9.
- [3] Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses. Revision 2, New York: United Nations, 2008. 442 s. ISBN 978-92-1-161505-0.
- [4] Register-based statistics in the Nordic countries. New York: United Nations, 2007. 51 s. ISBN 978-92-1-116983-8.
- [5] VAŇO, B.: Využitie administratívnych údajov pre potreby demografickej štatistiky. Bratislava: INFOSTAT, 2013. 41 s. ISBN 978-8089398-24-9.

RESUMÉ

Ukazuje sa, že vzhľadom na problémy, ktoré prináša tradičné sčítanie obyvateľov, bude potrebné nahradiť tradičné sčítanie inou formou, a to ešte pred sčítaním v roku 2021. Využitie administratívnych údajov na štatistické účely zodpovedá súčasným trendom v štatistike a je obsiahnuté aj v odporúčaní EÚ. Má nesporné výhody, hlavne čo sa týka znižovania nákladov na zisťovanie údajov, zvyšovania kvality údajov a znižovania administratívnej záťaže spravodajských jednotiek. Preto treba v maximálne možnej miere integrovať administratívne zdroje dát do štatistického informačného systému.

Vzhľadom na tradície v štatistike, ako aj doterajšie skúsenosti s využívaním administratívnych údajov na štatistické účely sa sčítanie obyvateľov založené výlučne na administratívnych údajoch nejaví ako optimálny variant transformácie sčítania.

Tak ako pre sčítanie v roku 2021, tak aj pre vzdialenejšiu budúcnosť sa v našich podmienkach ukazuje ako lepšia možnosť kombinácia údajov z viacerých zdrojov. Okrem administratívnych údajov prichádzajú do úvahy ešte údaje z úplného dotazníkového zisťovania a údaje z výberového zisťovania. Základným trendom, ktorý by sa mal prejaviť už v SODB 2021, by malo byť postupné posilňovanie administratívnych údajov a oslabovanie ostatných údajov, hlavne dotazníkového zisťovania.

RESUME

Given the challenges posed by traditional census, it will be necessary to replace the traditional census by another form before the census in 2021. Use of administrative data for statistical purposes corresponds to current trends in statistics and is also included in the recommendations of the EU. It has several advantages, particularly reducing costs for collecting data, improving data quality and reducing the administrative burden of reporting units. Therefore the integration of administrative data sources into the statistical information system is very necessary.

With regard to traditions in statistics as well as previous experiences with the use of administrative data for statistical purposes, the census based only on administrative data does not seem to be the optimal variant of transformation.

As for the census in 2021 as for the more distant future the combination of data from several sources seems to be a better option. In addition to administrative data, data from sample survey and from questionnaire are eligible. The basic trend that should be reflected already in the 2021 census should be the gradual strengthening of administrative data and the weakening of other data especially the data from questionnaire.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

Ing. Boris Vaňo vyštudoval Vysokú školu ekonomickú v Bratislave, odbor ekonomicko-matematické výpočty a absolvoval postgraduálne štúdium z demografie na Karlovej Univerzite v Prahe. Do roku 1999 pracoval v INFOSTAT-e ako výskumný pracovník v oblasti demografie. Od roku 2000 je vedúcim Výskumného demografického centra. Špecializuje sa na hodnotenie populačného vývoja, demografické prognózy a populačnú politiku. Je členom Slovenskej štatistickej a demografickej spoločnosti, Českej demografickej spoločnosti, Európskej asociácie pre populačné štúdie (EAPS) a Medzinárodnej únie pre vedecké štúdium populácie (IUSSP). V období rokov 2006 – 2010 bol podpredsedom Slovenskej štatistickej a demografickej spoločnosti pre demografiu. V rámci pedagogickej činnosti vyučuje demografiu na Pedagogickej fakulte UK v Bratislave.

KONTAKT

vano@infostat.sk

Ľudmila IVANČÍKOVÁ
Štatistický úrad SR

VO SVETE SA ZAČALA PRÍPRAVA CENZOV OKOLO ROKU 2020
Čomu sa na Slovensku nevyhneme

THE PREPARATION FOR CENSUSES AROUND 2020 BEGAN IN THE WORLD
Slovakia will not avoid it as well

ABSTRAKT

V príspevku sú naznačené hlavné východiská, realizované aktivity a časový plán prípravy cenzov okolo roku 2020. Osobitný dôraz sa kladie na svet, Európu a samotné Slovensko. Aktívna participácia zástupcov Štatistického úradu SR na práci pracovných skupín, pravidelné sledovanie výstupov a ich implementácia môžu napomôcť produkcii cenzových dát na medzinárodné aj národné účely.

ABSTRACT

The paper describes the key starting points, implemented activities and the timetable for the preparation of censuses around 2020. A particular emphasis is given on the world, Europe and Slovakia itself. The active participation of the representatives of the Statistical Office of the SR in the work of the Working Groups, regular monitoring of outcomes and their implementation can help to produce census data for both the international and national purposes.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011, cenzus 2021, GSBM, modernizácia populačných štatistík

KEY WORDS

the 2011 Population and Housing Census, 2021 Census, GSBM, modernisation of population statistics

1. ÚVOD

Od posledného sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011 na Slovensku uplynuli tri roky. Pre niekoho je to krátke, pre iného dlhé obdobie. Pohľady sa môžu rôzniť aj v názoroch na to, či je posledné sčítanie úplne ukončené, keďže sa pokračuje v jeho diseminácii a v štatistickej produkcii ad hoc výstupov, a kedy sa má začať, resp. kedy sa začína príprava ďalšieho sčítania. Ukazuje sa a potvrdzujú to aj analýzy národných a medzinárodných skúseností z posledného sčítania, že príprava je kľúčovou fázou pri zabezpečovaní konečných výsledkov a ich kvality. Aj vzhľadom na rýchlosť meniaceho sa prostredia, interných a externých podmienok si samotná príprava vyžaduje viac času, ako sme sčítaniu venovali doteraz.

Kontinuita znalostí, modernizácia celého procesu osobitne vo vzťahu k metodológii, metodike, legislatíve, komunikácii, publicite a technológii a inováciám predstavuje kľúčové prvky prípravy ďalšieho populačného cenzu. V podmienkach Slovenska je príprava sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021 založená predovšetkým na predpoklade odchodu od tradičného cenzu.

2. PRÍPRAVA SČÍTANIA VO SVETE

Keďže sčítanie je súčasťou štatistickej produkcie, jednotlivé fázy jeho prípravy možno identifikovať v súlade so všeobecným modelom štatistickej produkcie GSBM (Generic Statistical Business Model). Súčasťou prípravy je *fáza špecifikácie potrieb* a *fáza návrhu* s konkrétnymi podprocesmi uvedenými v nasledujúcej tabuľke:

Všeobecný model štatistickej produkcie použiteľný pre SODB 2021

1. Špecifikácia potrieb					
1.1 Identifikácia potrieb	1.2 Konzultácie a potvrdenie potrieb	1.3 Vymedzenie cieľových výstupov	1.4 Identifikácia predmetu	1.5 Overenie dostupnosti údajov	1.6 Vytvorenie návrhu
2. Návrh					
2.1 Návrh výstupov	2.2 Vymedzenie a popis ukazovateľov	2.3 Návrh metodológie zberu	2.5 Návrh metodológie spracovania	2.6 Návrh postupu prác, určenie zodpovedností a produkčných systémov	

Východiskovým zdrojom poučenia pri príprave budúceho sčítania na medzinárodnej úrovni sa stalo hodnotenie národných skúseností. Uskutočnilo sa na konferencii európskych štatistikov (Conference European Statisticians – ďalej „CES“) a skupiny expertov o populačnom cenzu v Ženeve. Vyhodnotenie sa časovo zaradilo do roku 2013, keď boli detaily v pamäti aktérov ešte živé. Okrem analýzy národných skúseností konferencia vymedzila kľúčové oblasti pre budúce sčítania vo svete: metodológiu sčítania, technológiu, inováciu a outsourcing, metodické východisko na stanovenie počtu obyvateľov, geografické charakteristiky, operačné aspekty cenzu, ekonomické charakteristiky, charakteristiky vzdelania, demografické charakteristiky (vrátane charakteristík domácností a rodiny), charakteristiky bývania, charakteristiky týkajúce sa disability a zdravotného stavu všeobecne, poľnohospodárstvo, migráciu a etnicko-kultúrne charakteristiky.

Všetky tieto oblasti budú súčasťou nového aktualizovaného dokumentu CES týkajúceho sa odporúčaní pre sčítanie okolo roku 2020. Prvý návrh dokumentu bude k dispozícii na stránke UNECE (United Nations Economic Commission for Europe) do júna 2014 a jeho konečné schválenie sa predpokladá v júni 2015. Jednotlivé aktivity a výstupy budú koordinované s prácou na revízii dokumentu Organizácie Spojených národov (OSN) *Princípy a odporúčania pre sčítanie okolo roku 2020*, najmä čo sa týka všeobecných konceptov a definícií.

Viacere závery z hodnotenia sa stali zároveň východiskom budúcich metodických zmien, ktoré sa kontinuálne pripravujú v špecifických odborných skupinách. Spomením napríklad prácu odbornej skupiny v rámci UNECE zameranú na metodiku sledovania cenzových a hospodáriacich domácností, kde participujú aj slovenskí štatistici.

Podľa Správy z konferencie CES *Odporúčania 2020* budú obsahovať fundamentálne princípy a základný rámec legislatívy na účely sčítania s dôrazom na odlišnosti medzi tradičným a registrovým cenzom. Hodnotenie ukázalo, že posledné

sčítanie malo veľa zmenových prvkov a jedným z nich bola aj použitá metodológia sčítania.

Tabuľka č. 1: Krajiny zastúpené v Ekonomickej komisii OSN pre Európu (UNECE) podľa typu hlavnej metodológie cenzu okolo roku 2010

Metodológia	Počet krajín
Tradičný cenzus	
Vyčerpávajúce sčítanie v teréne bez použitia registrov	20
Vyčerpávajúce sčítanie v teréne s použitím registrov ako opory alebo na účely kontroly	9
Vyčerpávajúce sčítanie v teréne s aktualizovaným ročným výberom	1
Rotujúci cenzus	1
Kombinovaný cenzus	
Register plus vyčerpávajúce sčítanie v teréne pre vybrané premenné	4
Register plus výberové zisťovanie v teréne pre vybrané premenné	6
Cenzus založený na registroch	
Cenzus založený na registroch s použitím údajov z existujúcich výberových zisťovaní pre vybrané premenné	3
Cenzus založený výlučne na registroch	6

Zdroj: Organizácia Spojených národov

Odchod od vyčerpávajúceho zberu dát v teréne a príklon k tradičným cenzom, ktoré využívajú registre, resp. ku kombinovanému cenzu, budú hlavnou charakteristikou ďalšieho kola sčítania vo svete. Druhým identifikovaným rozhodujúcim prvkom sa stane využitie nových technológií, a to nielen v etape prípravy, ale aj zberu, spracovania a diseminácie výsledkov.

3. PRÍPRAVA SČÍTANIA V EURÓPE

Na európskej úrovni skupina riaditeľov sociálnych štatistík odsúhlasila v novembri 2013 postup prác na zabezpečení sčítania obyvateľov v krajinách Európskej únie. Vychádzala pritom z návrhov vypracovaných Eurostatom.

Návrh je založený na dvoch východiskách. Prvým je, že *cenzus 2021 je súčasťou stratégie modernizácie populačných štatistík*. Druhým odsúhlaseným východiskom je, že ďalší rozvoj cenzov bude založený na tzv. dvojstupňovom prístupe. V praxi to znamená, že pre cenzus 2021 bude platiť tzv. prechodné riešenie (*transitory solution*). Toto sčítanie sa uskutoční v zmysle existujúceho platného nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 763/2008 o sčítaní obyvateľov, domov a bytov. Implementačné nariadenia obsahujúce okrem iného špecifikáciu údajov zbieraných na národnej úrovni budú aktualizované a mali by byť zjednodušené.

Kľúčové zmeny sa budú týkať až sčítaní po roku 2020. V tomto prípade by malo ísť o priame využitie záverov fundamentálneho redizajnu populačnej štatistiky. Signifikantné zmeny by sa mali vzťahovať najmä na (1) metodiku spôsobu zberu údajov vzhľadom na nárast použitia administratívnych zdrojov dát, (2) možnosti prepojenia cenzov s výberovými zisťovaniami a (3) možný posun smerom k zvýšenej frekvencii produkcie zjednodušených cenzových údajov. O tom, aký význam sa pripisuje etape prípravy sčítania, vypovedá fakt, že už v roku 2014 bola na spracovanie návrhu východísk a zmien pre sčítanie po roku 2021 vytvorená pracovná skupina Eurostatu (*Task Force*). Členmi tejto pracovnej skupiny sú reprezentanti národných štatistických úradov Dánska, Nemecka, Španielska, Francúzska,

Talianska, Lotyšska, Švédska a Spojeného kráľovstva. Prvýkrát sa stretli vo februári 2014.

4. PRÍPRAVA SČÍTANIA NA SLOVENSKU

V podmienkach Slovenska sa ako kľúčová javí cielená produkcia východiskových analýz zameraných na minulé aj budúce sčítanie, ktorá by mala byť súčasťou prípravy sčítania. Interná analýza vybraných aspektov sčítania 2011 s osobitným zameraním na kampaň, ktorej vybrané časti boli prezentované aj na medzinárodnej vedeckej konferencii Štatistického úradu SR s názvom *Potrebuje ešte Slovensko po sčítaní 2011 ďalší cenzus?*, bude doplnená ďalšími analýzami, zameranými napr. na skúsenosti zo spracovania údajov, na hodnotenie slabých a silných stránok diseminácie výsledkov na národnej úrovni a používanie nových diseminačných metód na medzinárodnej úrovni (*Cenzus Hub*) a prezentovanie metodických charakteristík všetkými dostupnými formami, ako sú analytické práce, články, príspevky a prezentácie na konferenciách.

Ako dôležitý aspekt sa javí už spomínaná kontinuita v znalostiach rozšírená o kontinuitu v ľudských zdrojoch, ktorá významne pomôže práve v počiatkových rokoch prípravy nového sčítania. Vytvorenie osobitnej pracovnej skupiny na prípravu sčítania 2021 v podmienkach Štatistického úradu SR kopíruje medzinárodné a európske postupy a súčasne prispieva k integrácii. Takáto pracovná skupina by mala vzniknúť v druhej polovici roka 2014. V prípade zastúpenia externých členov môže skupina zohrať dôležitú úlohu pri skoršom identifikovaní vonkajších problémov. Vláda SR najmä vzhľadom na svoje záväzky vo vzťahu k nariadeniam EÚ by mala neodkladne poveriť Štatistický úrad SR začatím prípravy budúceho sčítania s primeraným personálnym a finančným krytím v podobe technicko-organizačného zabezpečenia prípravy s vymedzenými konkrétnymi úlohami a zodpovednosťou.

Výber samotnej metódy sčítania bude výsledkom kombinácie viacerých faktorov. Z medzinárodného hľadiska sa určili ako kľúčové faktory týkajúce sa predovšetkým redukcie nákladov, zvýšenia kvality údajov, včasnosti publikovaných dát a sledovania medzinárodných trendov.

Na Slovensku považujeme za kľúčové faktory na stanovenie metodológie budúceho sčítania, redukovanie záťaže respondentov a ochranu súkromia respondentov. Vplyv konkrétneho faktora na konečný výber metódy bude však závisieť od aktuálnosti externých podmienok, akými sú najmä rozvoj administratívnych zdrojov a integrácia existujúcich a nových registrov. Na internej úrovni je v tejto súvislosti dôležitá úroveň a miera ich využívania na štatistické účely. Z uvedeného dôvodu by mala byť doména sčítania a využívanie administratívnych zdrojov dát (ďalej „AZD“) na účely sčítania neoddeliteľnou súčasťou pripravovanej koncepcie využívania AZD v podmienkach Štatistického úradu SR.

Ďalším dôležitým poučením pri príprave budúceho sčítania je skutočnosť, že sčítanie by sa nemalo vytrátiť z mysle nielen štatistikov, ale ani verejnosti. To si vyžaduje pravidelnú informovanosť o jednotlivých postupoch, čiastkových výsledkoch a neoddeliteľnou súčasťou prípravy sčítania by mala byť tiež permanentná propagácia tohto štatistického zisťovania.

5. ZÁVER

Dnes už ani tak nie otázka, či áno alebo nie cenzus v roku 2021 (minimálne z hľadiska plnenia si medzinárodných záväzkov Slovenska), ale skôr otázka, čo a ako sa bude sčítavať, je a mala by zostať v centre pozornosti štatistikov, sociológov, geografov, ekonómov a iných odborníkov. Niektoré otvorené témy sa naznačili na spomínanej medzinárodnej vedeckej konferencii, na ktorej Štatistický úrad SR vyhodnotil posledný cenzus a v schválených záveroch navrhol ďalší postup s rámcovým harmonogramom prípravy sčítania v roku 2021.

Neodkladnosť prípravy budúceho sčítania, jej náročnosť vzhľadom na proklamovaný cieľ Štatistického úradu SR implementovať v podmienkach Slovenska budúce sčítanie kombinovaným spôsobom s dosahom na zvýšenú náročnosť v spracovaní (aspekt, ktorý bude znášať samotný úrad) a naplnenie existujúcich a nových požiadaviek používateľov dát sú prvky, ktoré je potrebné odkomunikovať vo vzťahu k odbornej i laickej verejnosti.

LITERATÚRA

[1] IVANČÍKOVÁ, Ľ.: Skúsenosti z posledného cenzu ako východisko reálnych očakávaní vo vzťahu k sčítaniu 2021 na Slovensku. In: JUHAŠČÍKOVÁ, I. – ŠTUKOVSKÁ, Z. (eds.): Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Štatistického úradu SR Potrebuje ešte Slovensko po sčítaní 2011 ďalší cenzus? Bratislava: Štatistický úrad SR, 2014. ISBN 978-80-8121-363-2.

[2] ECONOMIC AND SOCIAL COUNCIL. Správa z 15. zasadnutia Konferencie európskych štatistikov a skupiny expertov o populačnom a domovom cenze. ECE/CES/GE.41/2013/2. CES. 2013. Interný dokument.

RESUMÉ

Príprava cenzu okolo roku 2020 vo svete sa začala dva roky po skončení posledného sčítania. Ako počiatočná fáza procesu má svoje špecifiká a kľúčové prvky, ktoré sú načrtnuté v príspevku. Niektoré z nich sú stanovené ako rozhodujúce aj v podmienkach Slovenska. Je to predovšetkým Eurostatom potvrdená platnosť existujúceho nariadenia o sčítaní s dosahom na jeho medzinárodný aspekt. Z národného hľadiska je to potreba systematickej a pravidelnej diskusie o pripravovanom sčítaní ako súčasť fázy jeho prípravy.

RESUME

The preparation of the 2021 census in the world began two years after the last census. Being the initial phase of the process, it has its own specialities and key elements, which are given in the paper. Some of them have been identified as crucial in the conditions of Slovakia. It is mainly the validation by Eurostat of the existing Census Regulation with an emphasis on its international aspect. From the national point of view, it is a necessity for systematic and regular discussions on the upcoming census as part of its preparation phase.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

PhDr. Ľudmila Ivančíková vyštudovala sociológiu na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Od roku 1987 pracuje v Štatistickom úrade SR. Prešla viacerými pozíciami od expertky, vedúcej oddelenia až po v súčasnosti vykonávanú funkciu generálnej riaditeľky sekcie sociálnych štatistík a demografie. V minulosti sa zaoberala problematikou terénnych zisťovaní a zisťovaní zameraných na meranie životných podmienok. Ako medzinárodná expertka pôsobila v oblasti výberových zisťovaní v sociálnych štatistikách. V centre jej pozornosti je oblasť chudoby, sociálnej inklúzie, životnej úrovne a kvality života.

KONTAKT

ludmila.ivancikova@statistics.sk

SČÍTANIE A MY

Postrehy zo 44. konferencie Českej demografickej spoločnosti v Prahe

CENSUS AND US

Remarks at the 44th conference of the Czech Demographic Society in Prague

Česká demografická spoločnosť v spolupráci s Katedrou demografie a geodemografie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe, Katedrou demografie Fakulty informatiky a štatistiky Vysokej školy ekonomickej v Prahe, Českým štatistickým úradom a organizáciou *Population Europe* usporiadala **21. – 22. mája 2014** v priestoroch Akadémie vied Českej republiky v Prahe **medzinárodnú konferenciu** s názvom **Sčítanie a my**. Jedným zo sprievodných podujatí konferencie bola vernisáž multimediálnej výstavy *Ľudia v premenách času*.

Po minuloročnej medzinárodnej vedeckej konferencii *Potrebuje ešte Slovensko po sčítaní 2011 ďalší cenzus?* v Bratislave sme sa v Prahe opäť presvedčili, že téma sčítania zostáva aj tri roky po uskutočnení cenzu magnetom pre štatistikov, demografov, historikov, sociológov a ďalších odborníkov tak v Slovenskej, ako aj v Českej republike. Dvojdnový program konferencie bol rozdelený do 4 sekcií, v rámci ktorých odznelo spolu 20 príspevkov z rôznych oblastí.

V prvej sekcii s názvom **Budúcnosť, súčasnosť, história** o. i. zástupcovia Českého štatistického úradu a Štatistického úradu SR hodnotili ostatné sčítanie obyvateľov, domov a bytov z hľadiska jeho silných a slabých stránok. Prezentovali tiež začínajúcu sa prípravu nasledujúceho cenzu, ktorý sa uskutoční okolo roku 2020. Z príspevkov vyplynulo, že diskusia o metódach zberu údajov je len na začiatku. Ukazuje sa, že pri hľadaní najvhodnejšieho spôsobu realizácie sčítania bude nevyhnutné intenzívnejšie ako doteraz komunikovať tak s odbornou, ako aj laickou verejnosťou. Ako mimoriadne silný faktor pôsobila na organizáciu sčítania v roku 2011 celková spoločensko-politická situácia, aj preto by ďalšie sčítanie malo na tento faktor prihliadať. Ďalej odzneli príspevky o cenzoch v rokoch 1857 a 1919 a *Historickom atlase obyvateľstva Českých zemí*, ktorý pripravuje Prírodovedecká fakulta Univerzity Karlovej v Prahe v rámci projektu sprístupnenia historických priestorových a štatistických dát zo sčítaní ľudu na využitie v prostredí geografických informačných systémov.

Príspevky v druhej sekcii boli zamerané na **plodnosť, úmrtnosť a vzdelanie**. Ich autori poukázali na výsledky svojich výskumov, ktorých nevyhnutnou oporou boli o. i. aj údaje zo sčítaní obyvateľov, domov a bytov.

Jednou z najvýznamnejších tém cenzu sú **domácnosti a rodiny**, ktorým bola venovaná tretia sekcia konferencie. Zaujímavou informáciou je výrazne rozdielny vývoj početnosti domácností v Česku a na Slovensku. Napríklad kým v Českej republike stúpa podiel hospodáriacich domácností tvorených jednou rodinou, jednotlivcom alebo jednou nerodinnou domácnosťou, v Slovenskej republike tento podiel výrazne klesá. Spomínaný stav môže byť čiastočne ovplyvnený zmenou spôsobu spracovania údajov o rodinách získaných zo sčítania v roku 2011 v Českej republike.

Ďalšie možnosti výskumu s využitím údajov zo sčítaní boli predmetom poslednej sekcie konferencie. Český štatistický úrad predstavil *výsledky sčítania obyvateľov v sieti gridov* (mriežok/štvorcov s rozmerom 1 km²), ktoré možno vnímať ako alternatívu k zavedenému hierarchickému systému územných jednotiek. Kombináciou údajov zo sčítania 2011 a dát hasičského a záchranného zboru vytvorili zástupcovia Masarykovej a Mendelovej univerzity v Brne podrobnú analýzu vzťahov a miery závislosti medzi typmi výjazdov a socioekonomickými charakteristikami v priestore a čase, čo považujeme za osobitne cenný príklad praktického spôsobu využitia dát zo sčítania obyvateľov, domov a bytov.

Prezentácie zo 44. konferencie Českej demografickej spoločnosti *Sčítanie a my* sú dostupné na <https://sites.google.com/site/cdskonference2014/program-konference>.

AKO SA DOŽIŤ STOVKY A UŽIŤ SI TO¹

Skvelý návod na to poskytla vernisáž multimedialnej výstavy *Ľudia v premenách času* v priestoroch krížovej chodby pražského Karolína v prvý deň medzinárodnej konferencie *Sčítanie a my*. Výstavu pripravila Katedra demografie a geodemografie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Karlovej v spolupráci s organizáciou Population Europe, Českým štatistickým úradom a Českou demografickou spoločnosťou. Expozícia pozostávala z niekoľkých samostatných častí.

Príbeh štatistiky poskytol prierez vývoja štatistiky *od staroveku po súčasnosť*. Táto časť výstavy prezentovala históriu organizácie štátnej štatistiky a sčítania obyvateľov na území dnešnej Českej republiky.

V časti so spomínaným názvom *Ako sa dožiť stovky a užiť si to* sa široká verejnosť mohla netradičným spôsobom oboznámiť s aktuálnym demografickým vývojom, jeho problémami a výzvami pre súčasné a budúce generácie. Zámerom, ktorý vyšiel usporiadateľom na 100 %, bolo priblížiť interaktívnou formou *relevantnosť, užitočnosť a využiteľnosť* výsledkov demografického výskumu v každodennom živote.

Výstava je putovná, po Berlíne, Bruseli a Prahe ju podľa českých organizátorov mali sprístupniť v Budapešti.

IVANA JUHAŠČÍKOVÁ
Štatistický úrad SR

¹ Obrázok bol prevzatý z <http://www.natur.cuni.cz/geografie/demografie-a-geodemografie/aktuality/multimedialni-vystava-2014slide-v-promenach-casu2014d-v-krizove-chodbe-karolina>.

ČO ROBÍ ŠTATISTICKÉ DÁTA HODNOTNÝMI

Postrehy zo 62. plenárnej schôdze štatistikov z celého sveta v Paríži

WHAT MAKES STATISTICAL DATA VALUABLE

Remarks at the 62nd plenary session of statisticians from around the world in Paris

Začiatkom apríla sa z iniciatívy Európskeho združenia štatistikov (CES) stretli v Paríži zástupcovia národných štatistických úradov z viac ako 50 krajín sveta a 12 medzinárodných organizácií a univerzít. 62. plenárna schôdza štatistikov sa uskutočnila pod záštitou UNECE¹. Jednou z dvoch hlavných tém tohto rokovania bola **hodnota oficiálnych štatistík a jej prezentácia**.

Prezident Kráľovskej štatistickej spoločnosti John Pulinger v úvodnom slove **vyzdvihol poslanie oficiálnej štatistiky – pomáhať ľuďom a spoločnosti pri jej rozvoji**. Upozornil, že je potrebné používateľov oficiálnych štatistík (politikov, občanov, organizácie...) vzdelávať, ako správne interpretovať dáta, ktoré sú ich súčasťou.

Prvá časť rokovania bola zameraná na **pochopenie hodnoty oficiálnych štatistík**, v druhej časti odzneli príspevky týkajúce sa **stratégie prezentácie hodnoty oficiálnych štatistík**. Z vystúpení zástupcov jednotlivých národných štatistických úradov organizátori podujatia vyšpecifikovali do diskusie tieto otázky: *Je potrebné vytvoriť jedno centrum na prezentáciu oficiálnych štatistík? Ako pracujú s oficiálnymi štatistikami ich používatelia, rozumejú im? Aká je budúcnosť oficiálnych štatistík v „novom svete“, ktorý pracuje s rozsiahlymi súbormi údajov? S kým je potrebné komunikovať hodnotu oficiálnych štatistík? Aká je stratégia štatistikov na dosiahnutie cieľa (zabezpečenie dôvery spravodajských jednotiek, zvýšenie počtu odpovedí pri zisťovaniach, potreba nových informácií)?*

Na tému hodnoty oficiálnych štatistík odznelo viacero zaujímavých názorov. **Delegát z Rakúska** akcentoval potrebu rýchlosti vydávania oficiálnych dát, ich kredibilitu a taktiež nestrannosť. **Zástupca Grécka** pripomenul, že oficiálne štatistiky sú často úzko prepojené s národným záujmom, a to od zberu údajov až po ich interpretáciu. Zdôraznil snahu o objektivnosť a nestrannosť oficiálnych štatistík. Metodológia by mala stáť nad národným záujmom. **Zástupca Austrálskeho štatistického úradu** sa venoval problematike komunikácie so zákazníkmi. Austrálsky štatistický úrad na základe prieskumov dospel k zaujímavému zisteniu: zákazníci a používatelia dát vnímajú oficiálne štatistiky ako príliš drahé, príliš pomalé a zástupcov štatistického úradu ako arogantných a defenzívnych špecialistov až príliš si strážiacich údaje, ktoré zisťujú. Dôležitým sa práve na základe tohto zistenia podľa delegáta z Austrálie stáva budovanie neformálneho vzťahu medzi úradom, zákazníkmi a národnými štatistickými úradmi a takisto potreba kvalitného manažmentu zabezpečujúceho vzťahu s verejnosťou. Podobný názor tlmočil aj **delegát z Turecka** a taktiež **zástupca národného štatistického úradu Švédska**, ktorý vyzdvihol potrebu komunikácie štatistikov s respondentmi (obyvatelia, organizácie) založenej na vzájomnej dôvere.

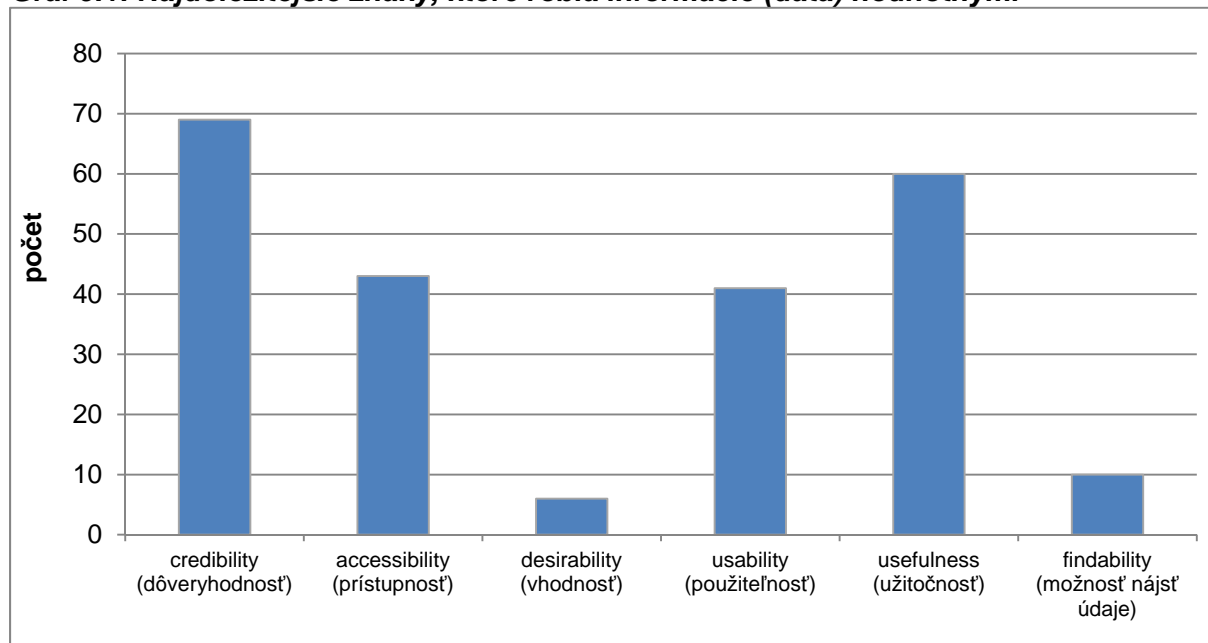
¹ UNECE – Ekonomická komisia Organizácie Spojených národov pre Európu.

Zástupca UNECE poukázal na fakt, že je ťažké stanoviť a oceniť kvalitu verejných údajov, ktoré sa poskytujú zadarmo. Zo psychologického hľadiska sa všetko, čo je na trhu zadarmo, považuje za nie dobré. Štatistické úrady by sa mali preto správať viac trhovo a lepšie „predávať“ svoje produkty, aj keď na nich priamo nie je vyznačená cena. Znamená to lepšie vysvetľovať údaje a najmä vzdelávať ich používateľov. Správcovia oficiálnych štatistík ako odborníci na túto problematiku by mali mať právo určovať, čo z hľadiska štatistiky je a nie je vhodné porovnávať, a teda aj zisťovať a produkovať.

Zvýšenie hodnoty oficiálnych štatistík je úzko spojené s dostupnosťou údajov. Na dosiahnutie tohto cieľa je podľa **zástupcu Eurostatu** potrebné zmeniť spôsob diseminácie dát a prístup k nim. Eurostat venuje osobitnú pozornosť pravidelnej aktualizácii dát na svojich webových stránkach a čo najjednoduchšiemu prístupu k týmto dátam. Na získanie spätnej väzby využíva meranie návštevnosti svojich internetových stránok a využívania ponúkaných aplikácií. V podobnom duchu sa vyjadril aj **zástupca Talianskeho štatistického úradu**. Za významný faktor prispievajúci k zvýšeniu informovanosti verejnosti o dostupných oficiálnych údajoch označil aj extenzívne formy ich propagácie prostredníctvom nových médií (napr. Facebook, Twitter a pod.). Inšpiratívne bolo aj vystúpenie **zástupcu štatistického úradu Írska**, ktorý zdôraznil potrebu výmeny už odskúšaných metód a nástrojov na zvýšenie hodnoty oficiálnych štatistík medzi jednotlivými národnými štatistickými úradmi, čo by podľa jeho názoru výrazne znížilo náklady na propagáciu štatistických výstupov.

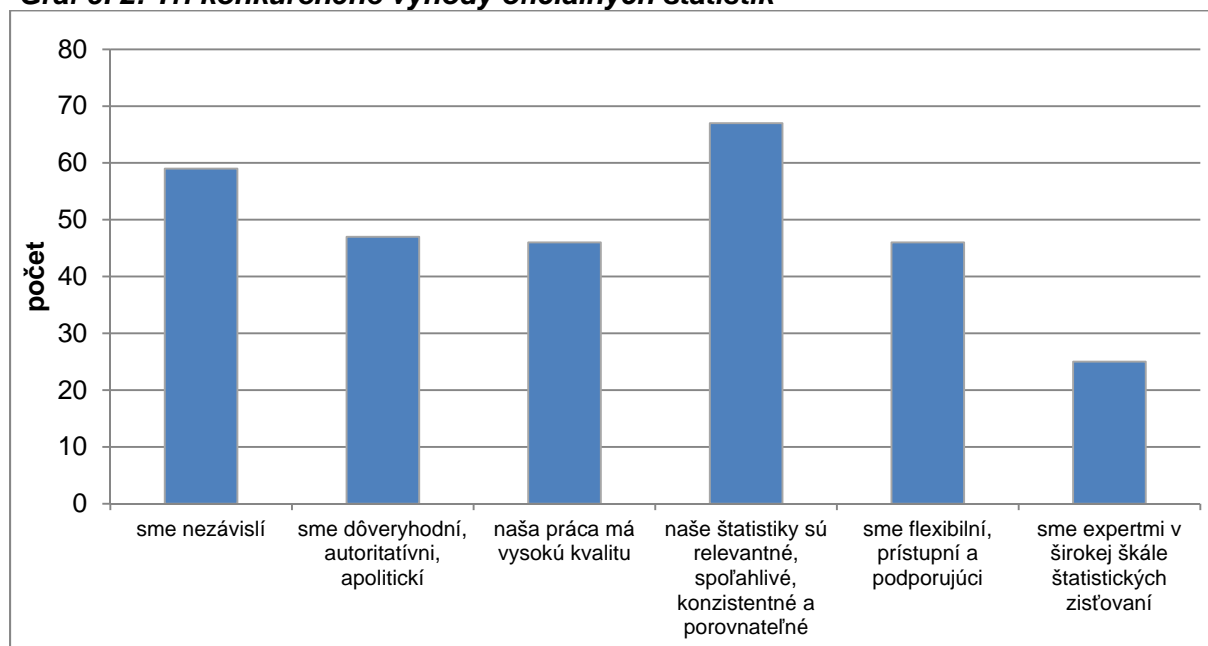
Európski štatistici sa na záver diskusie zhodli, že oficiálne štatistiky majú veľký potenciál, ich hodnota je vysoká a treba o nej informovať laickú aj odbornú verejnosť. Používateľov štatistík je potrebné vzdelávať, ako so štatistickými dátami pracovať a ako ich správne interpretovať. Účastníci stretnutia vyjadrili záujem rozvíjať a využívať informačné technológie na zvýšenie a zrýchlenie dostupnosti oficiálnych štatistických údajov.

S témou hodnoty (ceny) oficiálnych štatistík súvisela aj anketa počas rokovania 62. plenárnej schôdze štatistikov, v rámci ktorej jej účastníci odpovedali na dve základné otázky: *Aké sú najdôležitejšie znaky, ktoré robia informácie (dáta) hodnotnými?* a *Aké sú tri konkurenčné výhody oficiálnych štatistík?* Výsledky ankety sú zobrazené v grafoch č. 1 a č. 2.

Graf č. 1: Najdôležitejšie znaky, ktoré robia informácie (dáta) hodnotnými

Zdroj údajov: odpovede účastníkov 62. plenárnej schôdze štatistikov (na položenú otázku mohli poskytnúť aj viac odpovedí)

Z grafu č. 1 vyplýva, že najdôležitejšími znakmi, ktoré robia informácie (dáta) hodnotnými, sú **dôveryhodnosť, užitočnosť a prístupnosť informácií**.

Graf č. 2: Tri konkurenčné výhody oficiálnych štatistik

Zdroj údajov: odpovede účastníkov 62. plenárnej schôdze štatistikov (na položenú otázku mohli poskytnúť aj viac odpovedí)²

Podľa výsledkov ankety (graf č. 2) **za najväčšie výhody oficiálnych štatistik považujú účastníci schôdze ich relevantnosť, spoľahlivosť, konzistentnosť**

² Anketu usporiadali predsedajúci zasadnutia (Eurostat, Švédsko) 9. 4. 2014 v Paríži.

a porovnatel'nosť. Veľkými výhodami vo vnímaní štatistikov zostáva aj nezávislosť, dôveryhodnosť, autoritatívnosť a apolitickosť oficiálne produkovaných štatistik.

Národné štatistické úrady a vládne organizácie boli donedávna jedinými poskytovateľmi obrovských súborov štatistických údajov (*big data*). Účastníci plenárnej schôdze však upozornili, že sa začínajú objavovať rozsiahle dáta aj z iných, hlavne internetových zdrojov (dáta o internetovom predaji, návštevnosť webových stránok ap.). V konkurenčnom prostredí musí byť preto ambíciou štatistikov *odlíšiť oficiálne údaje od údajov z iných zdrojov*. Údaje poskytované národnými štatistickými úradmi sú špeciálne a štatistici by mali na tento fakt upozorňovať aj verejnosť. Úloha marketingu osobitne rastie pri produktoch a verejne dostupných oficiálnych štatistikách. S tým súvisí neustále zdokonaľovanie webových stránok národných štatistických úradov a zlepšovanie prístupu používateľov k zverejneným dátam. Aj to sú prostriedky na zvyšovanie dôvery vo vzťahoch medzi štatistikmi, respondentmi a používateľmi dát.

MICHAL KATUŠA
Štatistický úrad SR

Rozhovor/Interview

K ZMENE METODIKY EURÓPSKEHO SYSTÉMU NÁRODNÝCH A REGIONÁLNYCH ÚČTOV PRISPELA AJ GLOBALIZÁCIA

THE METHODOLOGICAL CHANGE IN THE EUROPEAN SYSTEM OF NATIONAL AND REGIONAL ACCOUNTS WAS AFFECTED ALSO BY GLOBALISATION

Tvorba politík v Európskej únii a monitovanie ekonomík jednotlivých členských štátov a hospodárskej a menovej únie (HMÚ) si vyžaduje porovnateľné, aktuálne a spoľahlivé informácie o štruktúre hospodárstva a vývoji ekonomickej situácie v každom členskom štáte alebo regióne. Základným nástrojom na analyzovanie ekonomickej situácie sú ekonomické účty vychádzajúce z jednotného súboru zásad, ktoré neumožnia ich rozdielny výklad. Približne týmito slovami Európsky parlament a Rada (EÚ) zdôvodňujú legislatívny akt – vydanie nariadenia č. 549/2013 z 21. mája 2013 o európskom systéme národných a regionálnych účtov, známeho pod skratkou ESA (The European System of National and Regional Accounts). Týmto nariadením Európska únia reagovala na aktualizáciu systému národných účtov.

Ing. František Bernadič

Prvý prenos dát podľa novej metodiky ESA 2010, záväzný pre všetky členské štáty Únie, sa uskutoční po 31. auguste 2014. Ako sa zmeny v tvorbe a poskytovaní makroekonomických dát dotknú Slovenskej republiky? Oslovili sme generálneho riaditeľa sekcie makroekonomických štatistík Štatistického úradu SR Františka Bernadiča.

- **O aktualizáciu systému národných účtov požiadala UNSC (United Nations Statistical Commission) ešte v roku 2003. Celý proces až po jeho realizáciu trval teda približne 10 rokov a predpokladám, že bol veľmi náročný. Objasnite si najskôr, prečo sa muselo pristúpiť k aktualizácii systému národných účtov, ktorá si následne vyžiadala aktualizáciu európskeho systému národných a regionálnych účtov.**

Metodike ESA 2010 predchádzala metodika ESA 95, ktorá bola uverejnená v roku 1996. Trinásť kapitol manuálu ESA 2010 má rovnakú štruktúru ako ESA 95, avšak nová metodika je obohatená o jedenásť nových kapitol, v ktorých sa spracúvajú aspekty systému odzrkadľujúce vývoj v meraní moderných ekonomík alebo v používaní ESA 95 v Európskej únii. Čoraz globálnejší charakter ekonomickej činnosti viedol k zvýšeniu medzinárodného obchodu vo všetkých jeho formách a pribudli ďalšie výzvy pre jednotlivé štáty v oblasti zaznamenávania svojich domácich ekonomík v národných účtoch.

Globalizácia je dynamický a multidimenzionálny proces, pri ktorom sa národné zdroje stávajú medzinárodne mobilnejšie, zatiaľ čo národné ekonomiky sa dostávajú

do stále väčšej vzájomnej závislosti. Charakteristickou črtou globalizácie, ktorá potenciálne spôsobuje najviac problémov v meraní národných účtov, je zvyšujúci sa podiel medzinárodných transakcií vykonaných nadnárodnými spoločnosťami, keď sa cezhraničné transakcie uskutočňujú medzi materskými, dcérskymi spoločnosťami a pobočkami. Existujú však aj ďalšie výzvy a otázky súvisiace s údajmi, napr.:

- 1) transferové oceňovanie medzi pridruženými korporáciami (oceňovanie dovozu a vývozu);
- 2) nárast poplatkov na spracovanie, ak sa s výrobkami obchoduje cez medzinárodné hranice bez zmeny vlastníctva (tovar na spracovanie) a merchanting;
- 3) medzinárodné obchodovanie korporácií a domácností cez internet;
- 4) celosvetové obchodovanie a využívanie aktív duševného vlastníctva;
- 5) pracovníci pracujúci v zahraničí, ktorí prevádzajú významné sumy rodine na domáce územie (remitencie ako časť osobných prevodov);
- 6) nadnárodné korporácie, ktoré si organizujú svoju obchodnú činnosť cez národné hranice, aby maximalizovali efektivitu výroby a minimalizovali celkové daňové zaťaženie, čo môže byť dôvodom na umelé usporiadanie korporácií, ktoré nemusia odzrkadľovať ekonomickú realitu;
- 7) používanie zahraničných (off-shore) finančných štruktúr (podniky na osobitný účel a iné formy) na zabezpečenie financovania globálnych činností;
- 8) opätovný vývoz výrobkov a tranzit výrobkov medzi členskými štátmi v EÚ po ich vstupe do Únie (kvázitransit);
- 9) zvyšovanie počtu vzťahov vyplývajúcich z priamych zahraničných investícií a potreba identifikovať a alokovať toky priamych investícií.

Štruktúra ESA 2010 je konzistentná s celosvetovými usmerneniami o národnom účtovníctve stanovenými v systéme národných účtov 2008 (ďalej „SNA 2008“) okrem určitých rozdielov v prezentácii a vysokého stupňa presnosti niektorých pojmov ESA 2010, ktoré sa používajú na určité účely Európskej únie. Za vypracovanie tejto metodiky boli spoločne zodpovedné Organizácia Spojených národov, Medzinárodný menový fond, Štatistický úrad Európskych spoločenstiev (Eurostat), Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj a Svetová banka. Metodika ESA 2010 je zameraná na podmienky a potrebu údajov v Únii. Podobne ako SNA 2008 je ESA 2010 v súlade s pojmami a klasifikáciami používanými v mnohých iných sociálnych a ekonomických štatistikách (napríklad štatistikách zamestnanosti, podnikových štatistikách a štatistikách zahraničného obchodu). ESA 2010 preto slúži ako ústredný referenčný rámec pre potreby sociálnych a ekonomických štatistík Únie a jej členských štátov.

• ***Do ktorých oblastí sa premietlo najviac zmien a ktoré z nich považujete za najzásadnejšie?***

Zmeny vychádzajú zo 44 odporúčaní poradnej skupiny odborníkov (AEG) na aktualizáciu systému národných účtov SNA 93 na SNA 2008. Možno ich rozdeliť do viacerých blokov podľa oblastí systému, ktorých sa týkajú, napr. na zmeny v oblasti nefinančných účtov, finančných služieb, finančných nástrojov, sektora verejnej správy a verejného sektora. Niektoré z týchto zmien sú už na európskej úrovni implementované. Rád by som v tejto súvislosti spomenul aj dve špecifické zmeny, ktoré sa tiež týkajú európskej úrovne. Ide o nový prístup k zaobchádzaniu s malými nástrojmi a tretí vlastný zdroj založený na DPH.

Za najdôležitejšie však považujem tie zmeny, ktoré majú vplyv na HDP/HND a dotknú sa týchto oblastí:

- zamestnávateľské penzijné schémy,
- neživotné poistenie,
- výskum a vývoj,
- aktíva chránené patentom,
- databázy,
- náklady na prevod vlastníctva,
- právo využívať neprodukované aktíva medzi rezidentmi a nerezydentmi,
- vojenské výdavky,
- vymedzenie verejného sektora a sektora S.13 (sektor vlády),
- indexované dlhové nástroje, dlh indexovaný k cudzej mene, úroky so zvýhodnenou sadzbou, poplatky za požičiavanie cenných papierov a zlata.

• ***Čo bolo najzložitejšie pri implementácii jednotného európskeho súboru zásad potrebných na analýzu ekonomickej situácie v jednotlivých členských štátoch do nášho systému národných účtov?***

Implementáciou novej metodiky ESA 2010 sme sa začali zaoberať koncom roka 2012, keď bol vypracovaný časový harmonogram prác. Aby sme sa vyhli problémom zapracovania metodických zmien, ktoré sa týkajú aj ďalších štátnych inštitúcií, Štatistický úrad SR inicioval vznik pracovnej skupiny za účasti zástupcov Národnej banky Slovenska a Ministerstva financií SR. Na pracovných stretnutiach sme hľadali spoločné riešenia pri problematycznych témach, akými boli napr. sektorizácia inštitucionálnych jednotiek, penzijný systém a zmeny finančných ukazovateľov. Za problematyczne oblasti by som určite označil klasifikáciu inštitucionálnych jednotiek medzi sektorom vlády S.13 a jednotlivými sektormi ekonomiky a s tým súvisiaci problém sektorového zaradenia hraničných prípadov inštitucionálnych jednotiek podľa ESA 2010 v dôsledku nejednoznačného posúdenia kvalitatívnych kritérií. Pre viaceré položky nového transmisijného programu (TP ESA 2010) nie sú k dispozícii žiadne zdroje údajov – štatistické ani administratívne, čo spôsobuje praktické problémy pri zostavovaní údajov. Ďalšími problémami sú rozpočtové obmedzenia a finančné limity a tiež komplexnosť niektorých tém ESA 2010 z hľadiska časovej náročnosti.

• ***Makroekonomické dáta poskytované Štatistickým úradom SR Eurostat v roku 2012 vyhodnotil ako najkvalitnejšie v Európskej únii. Máme na to, aby sme si takéto vynikajúce hodnotenie udržali aj po prechode na ESA 2010?***

Urobíme pre to všetko. Do septembra 2014 musíme premietnuť implementáciu zmien vyplývajúcich z metodiky ESA 2010 a prvýkrát zaslať Eurostatu v novom programe makroekonomické dáta v celom časovom rade ročných a v novembri aj štvrťročných a regionálnych národných účtov. Už tu sa ukáže kvalita zapracovania zmien do metodiky. Eurostat ju, samozrejme, preverí aj celým radom ďalších kontrol.

Pripravila **ZUZANA ŠTUKOVSKÁ**

Recenzia publikácie/Review of publication

Tomáš Želinský:
**CHUDOBA A DEPRIVÁCIA NA SLOVENSKU.
 METODOLOGICKÉ ASPEKTY A EMPÍRIA**

**POVERTY AND DEPRIVATION IN SLOVAKIA.
 METHODOLOGICAL ASPECTS AND EXPERIENCE**

Vydavateľstvo EQUILIBRIA, Košice 2014, 228 s., ISBN 978-80-8143-133-0

1. ÚVOD

Chudobu možno považovať za zložitý jav, ktorým sa zaoberajú odborníci z rôznych vedných disciplín, ako napr. ekonómovia, sociológovia, psychológovia, štatistickí a pod. Dlhodobo sa vedú vedecké a politické diskusie o vymedzení pojmu *chudoba*. V rôznych koncepciách a prístupoch je chudoba rôzne definovaná a meraná. Neexistuje jediná definícia tohto fenoménu a neexistuje ani jediný všeobecne prijatý spôsob jej merania.

Hlavným cieľom monografie *Chudoba a deprivácia na Slovensku. Metodologické aspekty a empiria* autora doc. Ing. Tomáša Želinského, PhD., je poskytnúť podrobnú analýzu chudoby a deprivácie na Slovensku, a to cez optiku príjmovej chudoby, subjektívnej chudoby, relatívnej materiálnej deprivácie a majetkovej chudoby. Monografia je rozdelená do troch hlavných častí.

Prvá časť je teoretickým pohľadom na rôzne koncepty merania chudoby a deprivácie. Približuje najdôležitejšie koncepty, ako absolútny a relatívny, objektívny a subjektívny, rozlíšenie medzi príjmovou a majetkovou chudobou a relatívnou materiálnou depriváciou.

V druhej časti práce sú opísané vybrané štúdie životných podmienok Slovákov pred rokom 1989 a po ňom.

Nosná (tretia) časť sa venuje hlavnému cieľu monografie, a tým je podrobné opísanie metodiky a predstavenie hlavných dosiahnutých výsledkov. Výsledky sa najskôr prezentujú všeobecne – na úrovni krajiny, následne sa členia podľa troch typov domácností (domácnosti so zamestnanými, s nezamestnanými a s dôchodcami) a podľa krajov Slovenskej republiky. Výsledky tak poskytujú ucelený

obraz o chudobe a deprivácii na Slovensku v členení podľa typu domácnosti a podľa kraja.

Analýzy prezentované v práci sú založené predovšetkým na výsledkoch výberového zisťovania EU SILC¹ (2005 až 2011) realizovaného Štatistickým úradom SR a na výberovom zisťovaní HFCS 2010² realizovanom Národnou bankou Slovenska.

2. PODROBNEJŠIE O PUBLIKÁCIÍ

Cieľom prvej časti monografie je opísať teoretické východiská, ktoré tvoria základ skúmania chudoby a deprivácie. Je rozdelená do troch kapitol: Individuálny blahobyť, Vymedzenie pojmov chudoba a deprivácia a Základné prístupy k meraniu uvedených javov. Bližšie sa týmito pojmami nebudeme zaoberať, spomenieme len, že významným prínosom práce je aj odhad mier majetkovej chudoby na Slovensku, keďže hlavným problémom je nedostatočná dostupnosť údajov. Analýza chudoby sa najčastejšie uskutočňuje na základe údajov o príjmoch, resp. spotrebe. Posudzovanie životných podmienok a finančnej situácie len na základe príjmov nie je úplné, pretože domácnosti s rovnakým príjmom môžu disponovať rôznym majetkom. Aj preto sa odporúča dopĺňať údaje o príjmoch údajmi o majetku domácností. Avšak kým získať prehľad (vo forme individuálnych údajov) o príjmovej situácii domácností je relatívne jednoduché, a to či už na základe výberových zisťovaní, alebo administratívnych zdrojov údajov, v prípade úspor a iných foriem majetku je to zložitejšie.

Druhú časť monografie tvorí prehľad vybraných analýz a štúdií príjmov a chudoby na Slovensku od roku 1958 po súčasnosť. Za medzník v skúmaní chudoby možno považovať rok 1989, a preto táto časť pozostáva z dvoch kapitol – Prehľad vybraných analýz pred rokom 1989 a Prehľad analýz po roku 1989. Zo zaujímavých výsledkov by sme mohli spomenúť porovnanie Českej a Slovenskej republiky. Kým v roku 1958 bolo v Českej socialistickej republike len 6,7 % osôb s obmedzenou možnosťou spotreby, v Slovenskej socialistickej republike tento podiel predstavoval až 21,1 %. Je teda zrejmé, že medzi českou a slovenskou časťou republiky existovali výrazné rozdiely, no postupne sa zmiernovali. V roku 1988 boli rozdiely najnižšie: 6,1 % v ČSR a 9,0 % v Slovenskej socialistickej republike. Zmena spoločenského zriadenia po roku 1989 sa prejavila v mnohých aspektoch života ľudí a spoločnosti ako takej. Po roku 1989 museli ľudia čeliť novým hrozbám, akými boli inflácia a nezamestnanosť. Cenová liberalizácia v roku 1991 spôsobila, že medzi rokmi 1989 a 1992 nastal takmer stopercentný nárast cenovej hladiny. Zmeny sa významným spôsobom dotkli aj trhu práce. Politika plnej zamestnanosti počas socializmu mala za následok prezamestnanosť a neskôr prudký nárast nezamestnanosti. Je teda zrejmé, že tento negatívny vývoj sa premietol do životných podmienok československých domácností a došlo k nárastu príjmových, ale aj iných foriem nerovností medzi ľuďmi. Podiel osôb ohrozených rizikom chudoby odhadnutý na základe údajov mikrocenzov od roku 1989 nepretržite narastal. Do roku 1996 sa podiel domácností ohrozených rizikom chudoby zvýšil takmer trojnásobne – na

¹ **EU SILC**, zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností – European Union Statistics on Income and Living Conditions.

² **HFCS**, zisťovanie o finančnej situácii a spotrebe domácností – Household finance and consumption survey.

úroveň 5,9 %. Podľa údajov mikrocenzu 2003 sa miera rizika chudoby zvýšila až na úroveň 16,0 %. V súvislosti so vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie sa hlavným zdrojom informácií na výskum chudoby a sociálnej exklúzie stalo zisťovanie EU SILC.

Tretia časť predstavuje hlavnú časť monografie. Po podrobnom opise použitých metód nasleduje detailná analýza príjmovej chudoby, subjektívnej chudoby, relatívnej materiálnej deprivácie a majetkovej chudoby na Slovensku. Výsledky sa členia aj podľa typu domácnosti a podľa kraja.

Autor najskôr opísal použité údaje – výberové zisťovanie EU SILC a výberové zisťovanie HFCS. Ďalej uviedol matematickoštatistické metódy, ktoré použil na analýzu chudoby a deprivácie na Slovensku. Z vybraných ukazovateľov chudoby spomenieme mieru rizika chudoby, hranicu rizika (monetárnej) chudoby, mieru rizika chudoby zakotvanej v čase, FGT³ aditívne miery chudoby a SST⁴ index.

Autor tiež analyzoval citlivosť miery rizika chudoby na ekvivalentnú škálu a odhad miery rizika subjektívnej chudoby.

Čo sa týka materiálnej deprivácie, tak v tretej časti monografie sa analyzuje tzv. miera silnej materiálnej deprivácie. Tento indikátor je jedným z indikátorov v rámci stratégie EÚ 2020 a je definovaný ako podiel populácie, ktorá čelí nútenému nedostatku v aspoň 4 z 9 položiek, ktoré si domácnosť nemôže finančne dovoliť.

Na záver sa analyzujú dva odhady miery tzv. majetkovej chudoby.

3. NIEKTORÉ ZAUJÍMAVÉ VÝSLEDKY Z TRETEJ ČASTI MONOGRAFIE

Z pohľadu relatívnej monetárnej chudoby patrí Slovensko podľa oficiálnych štatistík medzi krajiny s nízkou mierou rizika chudoby. Je to spôsobené najmä relatívne nízkou variabilitou príjmov. Aj preto je potrebné posudzovať mieru rizika monetárnej chudoby na Slovensku opatrným spôsobom. V období medzi rokmi 2005 až 2007 miera rizika chudoby postupne klesala z úrovne 13,3 % na 10,5 %, následne rástla a v roku 2011 dosiahla hodnotu 13,0 %. Podľa zistení sú chudobou najviac ohrozené nezamestnané osoby (a osoby žijúce s nimi v jednej domácnosti). Domácnosti s dôchodcami sú chudobou relatívne menej ohrozené, ako je to v prípade domácností s nezamestnanými. Je však potrebné pripomenúť, že ide o relatívny pohľad. Medián ekvivalentného disponibilného príjmu týchto dôchodcov je pod úrovňou národného mediánu a nízka miera rizika monetárnej chudoby je z veľkej časti spôsobená nízkou nerovnosťou v rozdelení príjmov dôchodcov.

Hodnotenie subjektívneho vnímania chudoby samotnými osobami je omnoho zložitejšie, pretože neexistuje všeobecne akceptovaná metodika. Podľa viacerých prepočtov uskutočnených v práci bolo na Slovensku v roku 2005 cca 80 % subjektívne chudobných a tento podiel klesol do roku 2011 na úroveň 40 až 45 %.

³ *FGT, Fosterove-Greerove-Thorbeckove miery chudoby možno považovať za najznámejšiu skupinu aditívnych mier chudoby.*

⁴ *SST, Senov index chudoby, ktorý zohľadňuje podiel chudobných, hĺbku chudoby a nerovnosť medzi chudobnými.*

Miera silnej materiálnej deprivácie klesla z úrovne 22,1 % v roku 2005 na 10,6 % v roku 2011. Medzi položky s najväčšou mierou núteného nedostatku na Slovensku možno zaradiť *neschopnosť dovoliť si dovolenku, neschopnosť dovoliť si jedlo z mäsa* (príp. vegetariánsky ekvivalent) *každý druhý deň* a *neschopnosť čeliť neočakávaným výdavkom*.

Keby sme za majetkovo chudobnú považovali osobu, ktorej úspory nevystačia na pokrytie mesačných výdavkov vo výške 100 eur počas obdobia jedného mesiaca, približne 10 % Slovákov by sa považovalo za majetkovo chudobných. Zvýšením hranice chudoby (t. j. mesačných výdavkov) na 400 eur a obdobia na tri mesiace by sa za majetkovo chudobné považovali takmer dve tretiny osôb.

Z regionálneho pohľadu je chudobou a depriváciou najviac ohrozeným regiónom *Prešovský kraj*. Kým v prípade Bratislavského, Trnavského a Trenčianskeho kraja nastalo v období medzi rokmi 2005 a 2011 zlepšenie relatívnej pozície z pohľadu chudoby a deprivácie, v Banskobystrickom, Nitrianskom a Prešovskom kraji nastalo, naopak, zhoršenie relatívnej pozície. Ukazovatele chudoby a deprivácie v krajoch Slovenska korešpondujú s mierou nezamestnanosti a úrovňou miezd.

Za jeden zo základných faktorov chudoby možno považovať príjem. Zrejmý je súvis medzi výškou príjmu a finančnou depriváciou, keď si ľudia nemôžu dovoliť spotrebovať všetky statky a služby, ktoré by chceli a z ktorých niektoré dokonca tvoria bežný štandard spoločnosti. Nízka úroveň príjmov úzko súvisí aj s majetkovou chudobou, keďže nízky príjem nedovoľuje osobám a domácnostiam v žiaducej miere tvoriť úspory a zhodnocovať osobný majetok. Na Slovensku je relatívne nízka úroveň miezd. Toto konštatovanie nevychádza len z údajov výberového zisťovania EU SILC, ale je potvrdené zisteniami kolegov z Ekonomického ústavu Slovenskej akadémie vied. Dospeli k nim na základe analýz individuálnych údajov o príjmoch poskytnutých Sociálnou poisťovňou. Podľa spomínaných zistení malo v roku 2011 viac ako 60 % pracujúcich alebo podnikajúcich Slovákov čistý mesačný príjem nižší ako 500 eur.

4. ZÁVER

Monografia má *vedecký charakter*. Zaoberá sa fenoménom chudoby a deprivácie najskôr z *teoretického hľadiska* (prvá časť). V druhej časti autor zaujímavo vytvoril *historický prehľad vybraných analýz a štúdií príjmov a chudoby na Slovensku od roku 1958 po súčasnosť*, kde uviedol mnohé zaujímavé výsledky. *Najväčší praktický význam má tretia časť monografie*, v ktorej autor analyzuje údaje z dvoch výberových zisťovaní – EU SILC a HFCS. Uvedené výsledky poskytujú *ucelený obraz o súčasnej chudobe a deprivácii na Slovensku v členení podľa typu domácnosti a podľa kraja*. Texty v monografii sú vhodne doplnené vybranými tabuľkami a grafmi, ktoré sprehľadňujú zverejnené výsledky. Publikácia obsahuje rozsiahlu tabuľkovú a grafickú prílohu so všetkými výsledkami.

RÓBERT VLAČUHA
Štatistický úrad SR

PRIPRAVUJEME/COMING SOON

Erik ŠOLTÉS, Ondrej DÚŽIK

**MODELOVANIE ZÁVISLOSTI HRUBÝCH PEŇAŽNÝCH PRÍJMOV
JEDNOČLENNÝCH DOMÁCNOSTÍ NA SLOVENSKU OD RELEVANTNÝCH
FAKTOROV**

**MODELLING DEPENDENCE OF GROSS MONEY INCOME OF ONE-PERSON
HOUSEHOLDS IN SLOVAKIA FROM RELEVANT FACTORS**

Michal PÁLEŠ

MODELY RIADENIA RIZIKA V ZAISTENÍ

MODELS FOR MANAGING RISK IN REINSURANCE

Branislav ŠPROCHA

**REPRODUKCIA OBYVATEĽSTVA SLOVENSKA POČAS DRUHEJ SVETOVEJ
VOJNY, I. časť**

REPRODUCTION OF SLOVAK POPULATION DURING WORLD WAR II, 1st PART

**ONLINE VERZIA KOMPLETNÉHO ČÍSLA 3/2014 SLOVENSKEJ ŠTATISTIKY
A DEMOGRAFIE BUDE VEREJNE DOSTUPNÁ na internetovej stránke
Štatistického úradu SR www.statistics.sk 15. OKTÓBRA 2014.**

INFORMÁCIE PRE PRISPIEVATEĽOV

Príspevky prijímame v slovenskom, v českom a v anglickom jazyku. Musia rešpektovať odborné zameranie časopisu a jeho vedecký charakter. Zaslaný príspevok nesmie byť v recenznom konaní v inom časopise, ani uverejnený v odbornej a inej tlači.

Príspevky zasielajte v elektronickej forme vo formáte MS Word alebo Open Office, typ písma Arial, veľkosť 12, riadkovanie 1. Nad titulkom treba uviesť meno autora a jeho pracovisko.

Súčasťou príspevku je abstrakt (základný popis cieľa a spôsobu spracovania faktov v rozsahu do 100 slov), kľúčové slová (maximálne 5), resumé (stručné zhrnutie obsahu článku s dôrazom na jeho prínos a najvýznamnejšie závery v rozsahu do 500 slov), profesijný životopis (v rozsahu do 120 slov) a kontakt (e-mailová adresa autora). Názov článku, abstrakt, kľúčové slová a resumé poskytne autor aj v anglickom jazyku. Zoznam použitej literatúry v abecednom poradí s úplnými bibliografickými údajmi sa uvádza na konci článku. Odkazy na literatúru sa uvádzajú v texte číslami v hranatých zátvorkách. Poznámky s poradovým číslom sú umiestnené pod čiarou na príslušnej strane textu, ku ktorému sa vzťahujú. Podrobnejšie pokyny nájdete autori na www.statistics.sk.

Maximálny rozsah vedeckých článkov je 15 normostrán, informatívnych článkov 6 normostrán, recenzie, rozhovory a informácie publikujeme v rozsahu maximálne 3 normostrany. Tabuľky, mapy, grafy a obrázky musia mať názov a uvedení zdroj údajov; odporúčame, aby kopírovali šírku textu. Skratky sa používajú len minimálne, pri prvom použití je potrebné skratku v zátvorke rozpísať. Redakcia zabezpečuje jazykovú úpravu textu.

Príspevky sú recenzované. Oponentské konanie je obojstranne anonymné. Konečné rozhodnutie o publikovaní článku vydáva redakčná rada.

Redakcia si vyhradzuje právo zverejniť články schválené redakčnou radou v tlačenej podobe a s odstupom troch mesiacov aj v elektronickej forme na internetovej stránke Štatistického úradu SR.

INFORMATION FOR AUTHORS

Articles are accepted in Slovak, Czech and English languages and must comply with the journal's professional specialisation and scientific nature as well. The submitted articles should not be peer-reviewed by another journal and should not have already been published in any specialised or other press.

Please submit your articles in electronic form, in MS Word or Open Office format, Arial font, size 12 and typed in single spacing. The author's name and workplace should be indicated above the heading.

Articles should contain an abstract (general description of the objective and the processing methods used up to 100 words), key words (max. 5), resume (brief summary of the article's content emphasizing its contribution and the most important conclusions up to 500 words), curriculum vitae of the author (no more than 120 words) and the author's contact (e-mail address). The author should submit the article's title, abstract, key words and resume in English language. List of the literature used with full bibliographic data should be given in alphabetical order at the end of an article. Bibliographic citations should be given in square brackets. References are indicated by numbers in a text in square brackets. Footnotes should be numbered in the order of the corresponding page of a text. Authors can find more details at the website www.statistics.sk.

Maximum scope of a scientific article is up to 15 standard pages, informative articles should be up to 6 standard pages in length, reviews, discussions and information not more than 3 standard pages. Tables, maps, graphs and pictures should have a title and the data source indicated, it is also advised to copy the width of a text. Abbreviations should be used only rarely and should be appropriately explained in parentheses when first used. Language text revisions are provided by the editorial office.

Articles are reviewed. The opponent procedure is mutually anonymous. The final decision on the article's publication is made by the editorial board. The editorial office reserves the right to publish articles approved by the editorial board in printed form at intervals of at least three months also in electronic form at the website of the Statistical Office of the SR.

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA A DEMOGRAFIA

je jediný recenzovaný vedecký časopis so zameraním na prezentáciu moderných štatistických a demografických metód a postupov. Propagujeme miesto a význam slovenskej štatistiky v Európskom štatistickom systéme, spoluprácu Eurostatu a národných štatistických úradov pri harmonizácii zisťovaní a multidimenzionálny rozmer štatistiky. Podporujeme rozvoj štatistickej teórie a jej prepojenie s praxou. Naším cieľom je prispievať k využiteľnosti štatistických výstupov v rôznych oblastiach a k zvyšovaniu ich kvality a efektivity.

Publikujeme analytické články, prognózy, názory, diskusné príspevky, recenzie, rozhovory, informácie a oznamy z rôznych oblastí štatistiky (národné účty, produkčné štatistiky, sociálne štatistiky, štatistika životného prostredia apod.) a demografie (demografická štatistika, teoreticko-metodologické východiská demografie, historická demografia a pod.), vrátane sčítania obyvateľov, domov a bytov ako neodmysliteľnej súčasti demografickej štatistiky.

Vydáva:

Štatistický úrad SR

Identifikačné číslo vydavateľa:

IČO 00 166 197

Vychádza:

Štyrikrát ročne

Dátum vydania:

15. júl 2014

Tlač:

Reprografické stredisko
Štatistického úradu SR

Predplatné:

20 eur (na rok)

5 eur (za jeden výtlačok)

Objednávky prijíma:

Informačný servis

Štatistického úradu SR

Tel.: +4212/502 36 339

+4212/502 36 335

E-mail: info@statistics.sk

SLOVAK STATISTICS AND DEMOGRAPHY

is the only scientific peer-reviewed journal focusing on the presentation of modern statistical and demographic methods and procedures. Our aim is to promote the position and importance of Slovak statistics in the European statistical system, cooperation between the Eurostat and the national statistical offices in the field of survey harmonisation and the multidimensional character of statistics as well. We support the development of statistical theory and its connection with practice. We aim to contribute to the utility of statistical outputs in various fields and to the improvement of quality and efficiency.

We publish analytic articles, prognoses, views, discussion contributions, reviews, discussions, information and announcements from various statistical fields (national accounts, production statistics, social statistics, environmental statistics etc.) and demography (demographic statistics, theoretical and methodological bases of demography, historical demography etc.) including the population and housing census as an essential part of demographic statistics.

Issued by:

Statistical Office of the SR

Company registration number:

00 166 197

Published:

Four times a year

Date of issue:

15th July 2014

Press:

Reprographic centre of the
Statistical Office of the SR

Subscription:

20 Eur (per year)

5 Eur (for one copy)

Orders are to be addressed to:

Information Service of the

Statistical Office of the SR

Tel.: +4212/502 36 336

+4212/502 36 335

E-mail: info@statistics.sk

Evidenčné číslo/Evidence number 272/08

